

॥ हरिःॐ ॥

जन्म मृत्युना रास

[जवन, मृत्यु अने मृत्यु पछीनी स्थिति विशे
अनेकने मूंजवतां कोयडानो उकेल दृशावतां
पूज्य श्रीमोटानां मंतव्योनुं संपादन]

संपादक
रतिलाल मહેता

हरिःॐ आश्रम प्रकाशन, सुरत

- પ્રકાશક : ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ૐ આશ્રમ, (સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૬)
કુરુક્ષેત્ર મહાદેવના મંદિરની બાજુમાં,
જહાંગીરપુરા, રાંદેર, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫.
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪

© હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત - નડિયાદ.

□ આવૃત્તિ	વર્ષ	પ્રત	□ આવૃત્તિ	વર્ષ	પ્રત
પ્રથમ	૧૯૮૯	૧૦૦૦	છઠ્ઠી	૨૦૦૫	૨૦૦૦
બીજી	૧૯૯૦	૨૦૦૦	સાતમી	૨૦૦૭	૫૦૦૦
ત્રીજી	૧૯૯૪	૨૦૦૦	આઠમી	૨૦૦૯	૭૦૦૦
ચોથી	૧૯૯૬	૨૦૦૦	નવમી	૨૦૧૦	૨૫૦૦૦
પાંચમી	૨૦૦૦	૫૦૦૦	(સંવર્ધિત)		

□ પૃષ્ઠ : ૧૨૮

□ કિંમત : રૂ. ૧૦/-

□ પ્રાપ્તિસ્થાન : હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫
હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ-૩૮૭ ૦૦૧

□ મુદ્રણશુદ્ધિ : જયંતીભાઈ જાની, ફોન : (૦૭૯) ૨૬૬૧૨૭૨૮

□ ડિઝાઇનર : મયૂર જાની, મો. : ૯૪૨૮૪૦૪૪૪૩

□ ટાઇપસેટિંગ : અર્થ કોમ્પ્યુટર,
૨૦૩, મૌર્ય કોમ્પ્લેક્સ, સી. યુ. શાહ કોલેજ સામે,
ઈન્કમટેક્સ, અમદાવાદ-૧૪, ફોન : (૦૭૯) ૨૭૫૪ ૩૬૯૯

□ મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા. લિ.
સિટી મિલ કંપાઉડ, કાંકરિયા રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૨
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૬ ૯૧૦૧

॥ હરિ:ૐ ॥

સમર્પણાંજલિ

(નવમી સંવર્ધિત આવૃત્તિ)

પૂજ્ય શ્રીમોટાના સંપર્કમાં વર્ષ ૧૯૬૨-'૬૩થી આવ્યા
બાદ અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક શ્રીગુરુનો ભાવ જીવનમાં

જગાડનાર,

વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાને જીવનનું ભાથું બનાવનાર,

પોતાની ફેક્ટરીનું ઉદ્ઘાટન પૂજ્ય શ્રીમોટાના

હસ્તે કરાવનાર,

આશ્રમની જરૂરિયાતોમાં ગુપ્ત રીતે મદદરૂપ થઈને સેવાની

ભાવના રાખનાર, જનતા ઍજિનિયરિંગ વર્ક્સ, સુરત

પરિવારના વડીલ

સદ્ગત શ્રી અંબારામ નાથુભાઈ ગાંધી

અને તેમનાં ધર્મપત્ની

સદ્ગત શ્રીમતી મણિબહેન અંબારામ ગાંધીને

'જન્મ મૃત્યુના રાસ'ની આ નવમી સંવર્ધિત

આવૃત્તિ અર્પણ કરતાં અમો

આનંદ અને આભારની લાગણી વ્યક્ત કરીએ છીએ.

તા. ૭-૧૧-૨૦૧૦

સંવત ૨૦૬૭

નૂતન વર્ષ

ટ્રસ્ટીમંડળ,

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત

॥ હરિ:ૐ ॥

સંપાદકીય

(પ્રથમ આવૃત્તિ)

પૂજ્ય શ્રીમોટાના ‘જીવનસંદેશ’ પુસ્તકમાંના ‘મૃત્યુ’ નામક લેખ તથા ‘જન્મ પુનર્જન્મ’, ‘જોડાજોડ’, ‘શેષ વિશેષ’, ‘કેન્સરની સામે’, ‘Life after death’ જેવાં અન્ય પુસ્તકોનાં વાંચને ‘જીવન અને મૃત્યુ’ વિશે લખવાની પ્રેરણા મળી. આપણને દરેકને મૃત્યુનો ભય લાગે છે. સ્વજનનું અવસાન થતાં શોક થાય છે અને ‘મૃત્યુ પછી શું થશે ? આપણે પાછા જન્મીશું ? ક્યારે જન્મીશું ?’ -એવા બધા વિચારોથી ગભરામણ થાય છે, તો એ શોક અને ગભરામણ નિવારવા માટે શું કરવું ઘટે, એ પૂજ્યશ્રીએ સારી રીતે સમજાવ્યું છે, તે તેમના શબ્દોમાં પ્રશ્નોત્તરરૂપે આ પુસ્તકમાં ઉતાર્યું છે.

એના સારરૂપે કહીએ તો સદ્ગુરુની સેવા, નામસ્મરણ, અનેકવિધ આસક્તિઓમાંથી મુક્તિ અને ભૂતકાળની સ્મૃતિઓની સર્વથા વિસ્મૃતિ આપણને મૃત્યુના ભયમાંથી ઉગારશે અને જીવનવિકાસના માર્ગે નિશ્ચિંતપણે પળાશે.

પૂજ્ય શ્રી નંદુભાઈ, અપાર કૃપા કરીને આની હસ્તપ્રત જોઈ ગયેલા અને હકીકતદોષો તરફ ધ્યાન ખેંચેલું, તે સુધાર્યા છે. તેમનો કેટલો આભાર માનું ? ઈ.સ. ૧૯૮૮માં હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતે ‘જન્મ મૃત્યુના રાસ’ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ છપાવવાનું સહર્ષ સ્વીકાર્યું, તે બદલ મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શ્રી ઝીણાકાકા તથા પ્રેસમાં બધું સાંગોપાંગ પાર ઉતારવા બદલ શ્રી ચીનુભાઈ શાહનો ખૂબ ખૂબ આભારી છું.

પૂજ્યશ્રીનો ઉપદેશ વાગોળતાં, મનન કરતાં, આચરતાં નિર્ભય બનવા-બનાવવા પ્રાર્થીએ, એ પ્રાર્થના.

૧૬૪, સહકાર નિવાસ,

૨૦, તારદેવ રોડ,

મુંબઈ-૪૦૦ ૦૩૪

રતિલાલ મહેતા

॥ हरिःॐ ॥

निवेदन

(नवमी संवर्धित आवृत्ति)

पूज्य श्रीमोटाना जन्म અને મૃત્યુ વિશેના વિચારોને તેમના સાહિત્યમાંથી અલગ તારવીને એક સ્વતંત્ર પુસ્તક તરીકે રજૂ કરવાનો વિચાર મુંબઈ સ્થિત શ્રી રતિલાલ મહેતાને સ્ફુર્યો અને સને ૧૯૮૮માં ‘જન્મ મૃત્યુના રાસ’ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ રજૂ થઈ.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના સાહિત્યમાંથી જન્મ, જીવન, મૃત્યુ અને પુનર્જન્મ વિશેના ઘણા મહત્વના અને ઉપયોગી વિચારોનો મૂળ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરી, તેને નામ મુજબ હેતુલક્ષી બનાવવા આ નવમી સંવર્ધિત આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરીએ છીએ. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ લખ્યું છે:-‘હું વિદ્વાનો અને સાહિત્યકારો માટે લખતો નથી, પરંતુ જેમને આત્મોન્નતિમાં રસ છે, એવા જે જે જીવો મારી સાથે સંકળાયેલા છે, તેમને માટે હું લખું છું. મારી શૈલી સીધીસાદી ગામઠી છે કે જેથી સાધારણ માણસ તે સમજી શકે. મને વધારેમાં વધારે ફાવે છે, અનુષ્ટુપ છંદમાં અને ગઝલમાં, પરંતુ અનુષ્ટુપમાં હું બહુ સરળતાથી લખી શકું છું અને લખવાનું હોય છે એને વિશે મારે કંઈ વિચારવાનું હોતું નથી, કે હું કશું વધારીને લખતો પણ નથી. પદ્યમાં જે કહેવાનું હોય છે, તે પૂરું સ્પષ્ટતાથી લખવાનું તેમાં મુદ્દાસર બની શકે છે અને વ્યક્ત પણ સચોટપણે થતું હોય છે.’

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં ઉપરોક્ત કથનને ધ્યાનમાં રાખીને આ પુસ્તકમાં પૂજ્યશ્રીની કેટલીક પદ્ય રચનાઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જે જીવનનું તત્ત્વ સમજાવવા માટે સચોટ છે. આ સંવર્ધિત આવૃત્તિમાં શ્રી રતિલાલ મહેતાના સંપાદિત ‘શ્રીમોટા

સાથે વાર્તાલાપ' ઉપરાંત, સદ્ગત શ્રી રમણભાઈ અમીન સાથે પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે સત્સંગ શ્રેણી (ટેપવાણી), પૂજ્યશ્રીનાં પુસ્તકો જેવાં કે જીવનસંગ્રામ, જીવનસંશોધન, જીવનપ્રેરણા, જીવનપગલે, જીવનમંથન અને ભાવશ્રેણીનાં પુસ્તકો વગેરેમાંથી વિષયને અનુરૂપ લખાણોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સાથોસાથ જન્મ અને જીવન વિશે પૂજ્ય શ્રીમોટાના અભિગમને એવી ભાવનાથી સમાવાયો છે કે 'મૃત્યુ' જેવા કારમા-આઘાતજનક પ્રસંગે સ્વજનો સમજણ-પૂર્વકની સ્વસ્થતા જાળવી શકે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના અજ્ઞાત રહેવા ઈચ્છતા એક સ્વજનની બહેને આત્મહત્યા કરી હતી. આવા અપમૃત્યુ બાદ એ જીવ ઊર્ધ્વગતિ પામે, એ માટે પૂજ્ય શ્રીમોટાએ એ ભાઈ પાસે કેટલીક વિધિ હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત ખાતે કરાવી હતી. આ સ્વજને સ્વેચ્છાએ એ પ્રસંગની અને એ ક્રિયાની વિગતો વ્યક્ત કરતાં, આ પ્રકાશનમાં છેલ્લે પરિશિષ્ટ-૧ તરીકે તેમની અનુમતિથી પ્રકાશનમાં સામેલ કરવામાં આવી છે.

'જન્મ મૃત્યુના રાસ'ની આ નવમી સંવર્ધિત આવૃત્તિનું કાર્ય ટ્રસ્ટીમંડળના શ્રી ધીમંતભાઈ ઘીવાળાએ સંભાળેલ છે. ડૉ. મનસુખભાઈ પટેલ અને શ્રી પ્રભુદાસ જાનીનો તેઓને સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે, જે ઉલ્લેખનીય છે.

આ પુસ્તકની મુદ્રણશુદ્ધિનું કાર્ય શ્રી જયંતીભાઈ જાનીએ પૂરા સદ્ભાવથી, ખંતથી અને ચોકસાઈપૂર્વક કર્યું છે, તે બદલ અમો તેમના ખૂબ આભારી છીએ.

સાહિત્ય મુદ્રણાલયના શ્રી શ્રેયસભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ પંડ્યાએ પૂજ્ય શ્રીમોટા પ્રત્યેના ભક્તિભાવથી આ પુસ્તકનું મુદ્રણ કરી આપ્યું છે. તેઓશ્રીના આવા અમૂલ્ય અને ઉદારતાભર્યા સહયોગના

કારણે જ પૂજ્ય શ્રીમોટાનો અક્ષરદેહ ઘણી ઓછી કિંમતે સમાજચરણે મૂકી શકીએ છીએ.

જન્મ અને મૃત્યુવેળાએ અને મૃત્યુ પછીની જીવાત્માની સ્થિતિ અંગે તેમ જ પુનર્જન્મ જેવા વિષયને સમજવામાં, જીવન પ્રત્યેની સમજણ અને જાગૃતિ કેળવવામાં સ્વજનોને આ પુસ્તક સહાયક બની રહેશે એવી શ્રદ્ધા છે.

તા. ૭-૧૧-૨૦૧૦
સંવત ૨૦૬૭
નૂતન વર્ષ

ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત

॥ હરિ:ૐ ॥

સ્વજનના મૃત્યુ બાદ કરવાની પ્રાર્થના

સદ્ગતના આત્માની શાંતિ માટે પૂજ્ય શ્રીમોટાએ નીચે મુજબની પ્રાર્થના, ઓછામાં ઓછા ૧૩ દિવસ સુધી રોજ સવારસાંજ કુટુંબીઓ સાથે કે વ્યક્તિગત રીતે કરવાનું સૂચવેલ છે. :-

(શિખરિણી-મંદાકાંતા)

ગયેલા આત્માને મનહૃદયથી આપજે શાંતિ પૂરી,
બધી રીતે એનું પ્રભુ ! કરવજે સર્વ કલ્યાણ શ્રીજી !
બધા જીવો સાથે ગત જીવનમાં જે થયેલો સંબંધ,
કરાવી દ્યો એને સહુ તરફથી સાવ નિશ્ચિંત મુક્ત.

‘જીવન રંગત’, પ્ર.આ., પૃ. ૧૧

- શ્રીમોટા



પરંતુ મૃત્યુને માટે ન કોઈ તૈયારી કરતું છે

(ગઝલ)

અરે ! આ મૃત્યુ તો દૂર ના, અડોઅડ છેક પાસે છે,
છતાં અસ્તિત્વ તેનું તો કશું કોઈયે ન જાણે છે !

શી નાનકડી મુસાફરીની બધાં તૈયારી કરતાં છે !
પરંતુ મૃત્યુને માટે ન કોઈ તૈયારી કરતું છે.

બધાં આશ્ચર્યમાંનું તે મહદ આશ્ચર્ય કેવું છે !
બધું નિશ્ચિત હોવા તે છતાં ના ગણતરીમાં તે.

કૃપાથી મૃત્યુનો પંજો શું ઓચિંતો પડી માથે !
હૃદય ચેતાવી દઈ પૂર્ણ કરાવી સજ્જ દીધો છે.

‘જીવન ચણતર’, બીજી આ., પૃ. ૬

॥ હરિ:ૐ ॥

આપણે શરીર છોડીને જઈએ છીએ-મરણની સ્થિતિ અનુભવીએ છીએ, એમાંથી નવો પાછો બીજો આનંદ મેળવવાને માટે બીજું સ્વરૂપ ધારણ કરીએ છીએ.



જીવન અનંત છે. મૃત્યુ જેવો શબ્દ વાપરવો યોગ્ય નથી. જીવનનું પૂર્ણવિરામ થતું નથી.



(અનુષ્ટુપ)

નોટિસ કેં વિના, કેવી જિંદગી ખસતી જતી !
કોઈને તોય ના ભાન એનું સૂહેજેય થાય છે.

‘શ્રદ્ધા’ પ્ર.આ., પૃ. ૨૧૬



॥ હરિ:ૐ ॥

જન્મ : અવ્યક્તમાંથી વ્યક્ત થવું તે જન્મ.

• • •

જીવન : જીવન એટલે અનંત જન્મોના સંસ્કાર લઈને આવેલી (જીવની) ચેતનશક્તિની માનવીદેહ દ્વારા થતી વહનક્રિયા.

• • •

જીવન એટલે હોવાપણાના અસ્તિત્વની સભાનતા.

• • •

મૃત્યુ : મૃત્યુ એટલે એક મહાન અનિવાર્ય પરિવર્તન. મૃત્યુનું સ્વરૂપ જગતે માની લીધેલું છે એવું કારમું છે જ નહિ. માનવીએ જેને મૃત્યુ કહ્યું, તે આ પલટા સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. જ્યાં મૃત્યુ છે ત્યાં જ નૂતન જીવન પણ છે. મૃત્યુ તો જીવનતત્ત્વ જેટલું જ મંગળકારી છે.

• • •

જન્મ મૃત્યુના રાસ

(શાદ્દલવિકીરિત)

કેવો રાસ રચાય છે પળપળે મૃત્યુ અને જન્મનો !
એની એ ઘટમાળમાં સરકતું એ વિશ્વનો ખેલ શો !
તેમાં જીવ રમ્યા કરે, પણ ખરું ના ભાન એને થતું,
કેવો આપ વધ્યા કરે પ્રકૃતિથી કોઈ ન ત્યાં જાગતું.

જેનામાં પ્રભુ ભાવના તરવરે ઉન્મુખતા અંતરે,
જેનામાં નિજ કર્મમાં નીતરતો રે' ભાવ તેવો ખરે,
જેને છૂટી જતા દીસે મનતણા સંકલ્પ વિકલ્પ સૌ,
એવો જીવ રહી શકે પળપળે ત્યાં જાગતાં આપ તો !



શા શા રાસ રચાય છે નવનવા વૃત્તિ કૂંડાળાં રચી !
ને શા દ્રાસ થઈ જતા અવનવા સૂહેજે ઘડીવારમાં !
જન્માવે પલકારમાંહી, પલકે શું મૃત્યુ ઉદ્ભાવતો !
એ તારી ઘટમાળમાં અમર થૈ રે'વા કૃપા દે પ્રભો !

કેવું પ્રેમસ્વરૂપ દિવ્ય રસીલું શું મુગ્ધરૂપે રચ્યું !
તે આકર્ષણ જાદુ કે અવનવું દુર્ગા અને કાલી શું !
લીલા પ્રેમકળા ખરી જીવનમાં સજ્યા કરે સૃષ્ટિ શી !
મૃત્યુ જન્મ થયા કરે પળપળે તોયે રહી એક શી !

‘પુનિત પ્રેમગાથા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૨૬૧, ૨૬૨, ૧૭

મનને

(ભુજંગી)

શિરે ગર્જતું નાયતું મૃત્યુ ઊભું,
ત્યહાં મુખ વિકાસી ઊભું રહ્યું શું ?
અરે ! ઊઠ ભાથું લઈ લે તું બાંધી-
સદાકાળ તૈયારી તું રાખ તહારી. ૭૭

સગાં ને સંબંધી અને સ્નેહીઓને-
જણાવ્યે, થતું દુઃખ ઓછું જણાયે,
બધાં સુખદુઃખાદિ વ્યાધિ ઉપાધિ-
પ્રભુને જણાવો, થશે દૂર આંધી. ૯૯



(અનુષ્ટુપ)

સાત્ત્વિક કર્મમાં એણે સૂઝાય કેવી દીધેલી છે,
જિગરજાન શો દોસ્ત એના જેવો બીજો ન છે.
'ભાવ જ્યોતિ', ત્રીજી આ., પૃ. ૩૭



(અનુષ્ટુપ)

કર્મ મહત્ત્વનું માત્ર જિંદગીમાંનું એક તે,
'સંબંધ કરી લેવાનો જીવતો હરિ સાથ જે.'

'ભાવ પુષ્પ', ચોથી આ., પૃ. ૪૫

॥ હરિ:ૐ ॥

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
ખંડ-૧	જગત મૃત્યુનો મુલક	૧૫
ખંડ-૨	મૃત્યુવેળાએ શું થાય છે ?	૨૧
ખંડ-૩	મૃત્યુ બાદ જીવાત્માની સ્થિતિ, ગતિ અને મૃત્યુ પછીનું જીવન	૨૯
ખંડ-૪	સંતસમાગમ અને પુનર્જન્મનું વિજ્ઞાન	૩૪
ખંડ-૫	કેન્સરના દર્દીને અભયદાન-પ્રાર્થના	૭૪
ખંડ-૬	મૃત્યુ કોઈના હાથની વાત નથી	૮૬
ખંડ-૭	જન્મજન્માંતરના સંસ્કારો	૯૬
ખંડ-૮	જન્મ, જીવન, મૃત્યુ અને પુનર્જન્મ વિશે પૂજ્ય શ્રીમોટાના વિચાર સ્ફુલિંગ	૧૧૧
-	પરિશિષ્ટ-૧	૧૧૫



ખંડ-૧

જગત મૃત્યુનો મુલક

(અનુષ્ટુપ)

તારા મારા ખરે જન્મ થયા છે કેટકેટલા !

તે તે અર્જુન ! જાણું હું, તને યાદ નથી રહ્યા.

‘જીવનગીતા’, સાતમી આ., પૃ. ૯૨



જે સરે તે સંસાર, જે જાય તે જગત.

આપણી જેવી ભાવના હશે, તેવો અનુભવ આપણને મોડોવહેલો થયા કરશે. તે ઉપરાંત, આપણી જેવી માન્યતા હશે તેવા જ આપણે રહેવાના છીએ કે થવાના છીએ. પ્રત્યેક લાગણીઓ ભાવનાગત છે. એટલે આપણી જેવી જાતની ભાવના હશે, તેવી જાતની આપણને મળતા પ્રસંગો ઉપરથી લાગણીઓ ઉદ્ભવશે. તેથી, સંસારમાં ભારે ઉલ્કાપાત દરેક ક્ષણે થઈ રહેલો છે, તે તોફાનનાં મોજાં આપણી સાથે અથડાયા વિના રહેવાનાં નથી. આપણે ગમે તેટલી મોટી રક્ષણની દીવાલ ખડી કરીશું તોપણ જગતની કારમી છાયાનો ઓળો આપણા ઉપરથી પસાર થયા વિના રહેવાનો નથી. એક દૃષ્ટિએ જોઈશું તો માલૂમ પડશે કે જગત એ મૃત્યુનો મુલક છે. આપણે લાંબો વિચાર કરી જોઈશું તો સમજાશે કે ધોમ ધખતી ધરણી કે લીલી હરિયાળી ભૂમિ એ બંનેના એકેએક રજમાં કોઈક ચેતનની રાખ જ ભરી પડેલી છે. જગતની માટીનું એક અણુ પણ એવું નથી કે જેની ઉપર મૃત્યુની છાયા ન હોય. આપણે

હવાને તપાસો. વૈજ્ઞાનિકોએ પરમાણુ અને એનાથી પણ નાનાં ‘એટમ્’ વગેરે શોધ્યાં છે, અને તેઓ કહે છે કે એ બધાંમાં સ્વયંપ્રકાશિત શક્તિ પુરાયેલી છે. મૃત્યુની કારમી ઝપટમાં આવી ગયેલાં સ્થૂળ શરીરોનું ચૈતન્યતત્ત્વ આમ હવામાં રહ્યું, તો તે પણ મૃત્યુની જ છાયા નહિ તો બીજું શું ? પછી જુઓ આકાશ ! મૃત્યુની નજીક રહેલા માણસને પૂછી જોજો કે માનવતાની આખરી શાંતિ પારાવાર આકાશમાં કેવી રીતે પથરાયેલી છે ? આકાશતત્ત્વમાં જીવનમાત્રની આખરી સ્થિતિ ફેલાયેલી હોય છે, રહે છે. એ કોઈક મહાયોગી આપણને સમજાવી શકે, પણ એની ઝાંખી કોઈ પણ સાધુ હૃદયને ધ્યાન દ્વારા થઈ શકે છે.

પછી રહ્યાં પ્રકાશતત્ત્વ અને પાણી. એ બંનેમાં પણ પાર વિનાની ચેતનાશક્તિ ભરેલી છે. તે એક વખતે જગતમાં જીવરૂપે પ્રવર્તેલી હતી. આખા વિશ્વમાં પ્રતિક્ષણ નવું સર્જન થતું જણાય છે. તેનું રહસ્ય એ છે કે એક જ પરમ તત્ત્વનાં રૂપરંગ બદલાયાં કરે છે. તત્ત્વ તો એનું એ જ રહે છે. જે પરમ તત્ત્વ સર્વત્ર વિસ્તરેલું છે, તે સ્વયંસિદ્ધ અને સંપૂર્ણ છે. તેમાં અંદર વસેલી ગૂઢ શક્તિને લીધે ફેરફારો થયા કરે છે.

આવા નિરંતરના પલટાને આપણે જગત કહીએ છીએ. આપણે જે કંઈ જોઈએ છીએ, અને બીજી રીતે અનુભવીએ છીએ, એ બધું મૃત્યુથી વીંટળાયેલું છે. મૃત્યુમાંથી ઉદ્ભવીને મૃત્યુમાં શમે છે. માનવીએ જેને મૃત્યુ કહ્યું, તે આ પલટા સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. અત્યારે જ જે પળ વીતી રહી છે અને ભૂતકાળની અનંત છાયામાં જે જઈ રહી છે, તે પણ

મૃત્યુ પામે છે. એક જ સ્થિર, શાંત, અચિંત્ય, અગમ્ય એવું પરમ તત્ત્વ ક્ષણે ક્ષણે પરિવર્તન પામી રહ્યું છે. એ પરિવર્તનને આપણે મૃત્યુ કહીએ છીએ.

મૃત્યુનું સ્વરૂપ જગતે માની લીધેલું છે એવું કારમું છે જ નહિ. મનુષ્યે પોતાની નિર્બળતાની ક્ષણમાં એને ભયાનક વસ્તુ તરીકે ઓળખાવી. અને એ વિચાર કે લાગણીને એણે પોષ્યાં કરી છે. એટલે મૃત્યુ, માનવીની નજરે ખૂબ ભયંકર દેખાય છે, પણ એમાં સાચી વસ્તુ વિશેનું અજ્ઞાન જ છે. પ્રતિક્ષણ બદલાઈ રહેલા વિશ્વમાં જીવનના જેટલું જ મહત્ત્વ ધરાવતી વસ્તુસ્થિતિ મૃત્યુમાં છે. જીવન અને મૃત્યુ, એ બંનેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ એક જ છે. જ્યાં મૃત્યુ છે ત્યાં જ નૂતન જીવન પણ છે, અને જ્યાં જીવન છે ત્યાં મૃત્યુનું પરિણામ પણ નિશ્ચિત છે. અથવા એમ પણ કહી શકાય કે પ્રત્યેક વસ્તુ પળેપળ રૂપાંતર પામતી જાય છે. એટલે કે તેનું જૂનું નાશ પામે છે અને એ જ પળે નવું જન્મે છે. એટલે કે મૃત્યુ અને જીવન એક જ જીવનતત્ત્વનાં બે દર્શન છે, પણ તેમાં આપણે-માનવીએ-આકાશપાતાળનો ભેદ પાડી નાખ્યો છે અને મૃત્યુ જેવી એક સામાન્ય અને સ્વાભાવિક સ્થિતિને આપણે અકારી કરી મૂકી છે. એ ઉપરથી સમજી શકાય કે હજી જગત કેટલું અજ્ઞાન દશામાં પડ્યું છે. મૃત્યુ તો જીવનતત્ત્વ જેટલું જ મંગળકારી છે.

મૃત્યુના સ્વરૂપને આવું ભયંકર માનવાના મૂળમાં અગમ્ય વિશેનો માનવીનો ભય રહેલો છે. અજ્ઞાણમાં ભૂસકો મારતાં માનવી એના સ્વભાવ મુજબ ડરે છે. મૃત્યુનું સાચું દર્શન કરવા

માનવી મથે છે, પણ તેની લેશ પણ ઝાંખી નથી થતી, ત્યારે તેને ભયાનક તરીકે પોકારી ઊઠે છે. જન્મની પૂર્વે અને મૃત્યુ પછી જીવનું શું થાય છે, એ એને નથી જ સમજાતું, ત્યારે વિવિધ કલ્પનામાંથી જીવનનો પલટો કરનાર મૃત્યુની સ્થિતિને માનવી ધિક્કારે છે અને તેનાથી ભય પામે છે. જીવમાત્રને મૃત્યુનો ભય રહે છે. એ અગમ્ય પરિવર્તનથી-ન કલ્પી શકાય એવાં પરિણામથી-હંમેશાં કંપતો રહે છે. વળી, માનવી એકની એક સ્થિતિમાં રહેવાને ટેવાયેલો છે. તેથી, એને બીજી સ્થિતિમાં ફેરવાવું પસંદ પડતું નથી. એને બિચારાને સમજાતું નથી કે જેમ જન્મ એ વિશ્વક્રમમાં એક સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે, તેમ મૃત્યુ પણ છે. એ જાણે છે ખરો કે ‘નામ તેનો નાશ’ છે, પણ તેમ છતાં એ સત્યની સદાય અવગણના કરીને પોતે જીવે છે.

મૃત્યુ પ્રત્યે માનવીને હંમેશાં અણગમો અને બીક રહ્યાં કરે છે, તેનું કારણ તેની અપરિવર્તનશીલ મનોદશા છે. શક્ય ત્યાં સુધી ફેરફાર થવા દીધા વિના એકની એક સ્થિતિમાં પડ્યા રહેવું માનવીના સ્વભાવને ગમે છે. એની એ ઈચ્છાની આડે મૃત્યુ આવે છે. આપણે જાણીએ તો છીએ કે સમગ્ર સૃષ્ટિમાં બધું જ પરિવર્તન પામી રહ્યું છે, તોપણ આપણી આસપાસના જગતને ફેરફાર વિનાનું રાખવા ઈચ્છીએ છીએ. આ સ્થિતિમાં મૃત્યુ એટલે અનિવાર્ય પરિવર્તન. એ પરિવર્તન થાય તેમાં માનવીનું કલ્યાણ થાય એવો જ હેતુ સમાયેલો હોવા છતાં એવા યોગ્ય ફેરફારને માનવી વધાવી લેતો નથી, કેમ કે એણે પોતાની પરિસ્થિતિમાં પોતાના જીવનની વિવિધ શક્તિ ખર્ચી છે, કે ખર્ચવાની યોજના કરી છે, તેમાંથી વિવિધ

પ્રકારનો રસ લીધો છે અને કંઈ કંઈ આશાઓ સેવી છે, એ બધું એક અજાણ ક્ષણમાં સદંતર અદૃશ્ય થઈ જાય એ માનવી કેવી રીતે સહન કરી શકે ? આપણી જીવનશક્તિની ઉપર પડેલા સંસ્કાર પ્રમાણે આપણે જગતની પાર વિનાની વસ્તુઓમાં આસક્તિ કેળવી, તેમાં રસ લીધો, એને આપણું સર્વસ્વ માની બેઠા, પરંતુ એના સ્વાભાવિક ક્રમ પ્રમાણે એ પરિવર્તન પામે છે, એ આપણે સાંખી શકતા નથી. સતત પરિવર્તન પામવાની સાચી અને અનિવાર્ય જગતની પરિસ્થિતિનો અસ્વીકાર કરવાની મનોદેશામાં નર્ચું અજ્ઞાન અને અંધાપો જ છે. હાડકાં અને ચામડાંના માળખાએ ઊભા કરેલા તરંગી જગતમાં હંમેશાં રસ લેવાની ટેવ પડી ગઈ હોવાથી જે સાચી વસ્તુ છે, તેનું ભાન ભુલાઈ જાય છે અને પરિણામે આ દશા થાય છે.

મૃત્યુની પાછળ શોક કરવાની વૃત્તિમાં તો નરી આસક્તિ જ છે અને અજાણી પણ ઊંડી સ્વાર્થવૃત્તિ પણ હોય. મૃત્યુ પામેલાની સાથે બંધાયેલી આસક્તિ આપણી લાગણીઓને જાગૃત કરી મૂકે છે અને ઘણી વાર તો આપણે આપણા કોઈ પણ પ્રકારના સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ સ્વાર્થનું છેદન સ્વજનના મૃત્યુમાં જોઈએ છીએ. એટલે આપણા પોતાના સ્વાર્થ ખાતર જ રડતા હોઈએ છીએ. જોકે આટલું આંતરદર્શન આપણામાં ન હોવાથી એનું ભાન પણ આપણને ત્યારે જાગેલું હોતું નથી.

મૃત્યુ એટલે એક મહાન અનિવાર્ય પરિવર્તન. જે સરે તે સંસાર. જે જાય તે જગત, જો આ સમજીએ તો જીવનમાં ઉતારીએ એ જ પ્રાર્થના છે.

‘જીવન સંદેશ’, સાતમી આ., પૃ. ૨૩૭-૨૪૨ (સંકલન)

અનંતાનંત જીવન

(ગઝલ)

જીવનને કોઈ પણ ક્યાંયે કશું વચનું ન લફરું છે,
અનંતાનંત, શાશ્વત ને અખંડ ભવ્ય જીવન છે.

શરીરને માત્ર આયુષ્ય, જીવન લીધે શરીર આ છે,
બધું પ્રત્યક્ષ સાકાર થતું જે તે શરીર લીધે.

જીવન ખંડિત નથી ક્યાંયે, જીવનમાં ભાગલા ના છે,
અસ્ખલિત શી જીવનગંગા સદાકાળ વહેતી છે !

‘જીવન ઘડતર’, બીજી આ., પૃ. ૨૮૭



(ગઝલ)

હૃદય અમ પ્રેમના રસથી સદા જોડાયેલાં રે’શે,
*જીવન તો એક છે છોને જીવનના દેહ જુદા છે.

ભલે મૃત્યુ ભલે સ્વર્ગે ભલે જ્યાં હો જવાનું ત્યાં,
અમે તો સાથ રે’વાના અમે સાથે જ ઊડવાના.

*જીવન-જિગર

‘પુનિત પ્રેમગાથા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૨૧૨



ખંડ-૨

મૃત્યુવેળાએ શું થાય છે ?

તે શક્તિનાં સહુ રમકડાં આપણે તો બિચારાં.

‘જીવન પગલે’, ચોથી આ., પૃ. ૪૭



સાવધાન !

(હરિગીત)

રહીશ ગાફિલ જીવ ! મા, અણધાર્યું તેડું આવશે.
જોબનભર્યું આ જીવન સૌ, એળે પલકમાં વહી જશે,
કંચન સમી તુજ કાય આ રોળાઈ રાખમહીં જશે.

અવનવી કંઈ આશ દિલની, એમની એમ રહી જશે,
પરણ્યો મનમાં, મનમાં રાંડ્યો, એવું તારું થઈ જશે.

‘હાય હાય’ કરીશ ત્યારે, જાવું તો ગમશે નહિ,
રડીશ માથે હાથ મૂકી, ચાલશે કાંઈ નહિ.

સૌ કર્મ સાક્ષીરૂપ તુજ, પ્રત્યક્ષ નજરે ભાળશે,
ને વાસનાની દિલતણી, મૂર્તિ ખડી સામે થશે.

જાશે રહી ત્યાં જીવ તારો, અન્ય કાંઈ ન સૂઝશે,
મરણાંતે જેવી વાસના, તેવી ગતિ તારી થશે.

તેથી કરી ચેતી લઈ, કર પ્રીતડી ઈશ-સાથથી,
તુજ કર્મ સૌ જાયે બળી, એવી લગાડો લહે ખરી.

‘જીવન સંશોધન’, ચોથી આ., પૃ. ૯૨

મૃત્યુ-શ્રીભગવાનનો અવિચળ અટલ નિયમ

છેક મૃત્યુની પળે પણ જીવ સ્વભાવતઃ મરણની સામે યુદ્ધ કરીને બચવાની કોશિશમાં જ રહેતો હોય છે અને આખરે મૃત્યુથી હાર પામીને પોતાની હાર કબૂલી એને મરવું પડે છે. જે શરીરને તે પોતે જીવરૂપ જ માનતો હતો, જેનો તે રાગી બની ગયો હતો, જેના મય જ જે થઈ ગયો હતો, એને પણ છોડવું પડે છે, પણ એમાંની એની વાસના એને મૂકી શક્તી નથી. ત્યાં પણ એનાં કર્મે તો યુદ્ધ જ લખાયેલું છે. એમ જોવા જતાં આ સંસારમાં રહીને કોઈ પણ જીવ શ્રીભગવાનના એ અવિચળ અટલ નિયમનું ઉલ્લંઘન કરવાને કદી પણ શક્તિમાન થતો નથી.

અંતિમ ક્ષણે

ચેતનની કોઈ શક્તિ છે, એવી શક્તિ મૃત્યુવેળાએ શરીરમાંથી રોમેરોમમાંથી નીકળીને શરીરમાં એક ઠેકાણે, શરીરના આધારમાં કેંદ્રિત થતી હોય છે. તે શરીરના એકેએક અવયવોમાંથી, એકેએક ભાગમાંથી રોમેરોમમાંથી અને વાળમાંથી સુધ્યાં, એના નાનામાં નાના ભાગમાંથી એ પ્રાણશક્તિ, ચેતનની પ્રાણશક્તિ ખેંચાઈ ખેંચાઈને કોઈક એક ઠેકાણે એકત્રિત થઈ જાય છે અને એક ક્ષણથીય ઓછી ક્ષણમાં આ હકીકત બનતી હોય છે. આપણી બુદ્ધિમાં એ આવી શકે એવી હકીકત નથી, પણ આ તે વખતે બનતી સાચેસાચી હકીકત હોય છે.*

(*મૃત્યુવેળાએ પ્રાણશક્તિ ખેંચાઈને એક સ્થળે એકત્રિત થાય છે, આ પ્રક્રિયા દરમિયાન જીવ પોતાનાં સકળ કર્મોને

નિહાળી શક્તો હોય છે. પોતાનાં સારાં કે ખરાબ કાર્યો, જાણે ફિલ્મની રીલ ચાલતી હોય અને એક પછી એક પ્રસંગો આવતા જાય તેમ, પોતાની નજર સમક્ષ નિહાળી શકે છે. તે વેળાએ પ્રકૃતિથી ઘેરાયેલા જીવનું મન જીવન પર્યતની વાસનાઓમાં જ મોખરે રહે છે. તે વેળાએ જીવને પ્રભુસ્મરણ કરવાનું સૂઝતું નથી. વળી, આ ક્ષણમાં પશ્ચાત્તાપ કરી મળેલાં સ્વજનો અને પ્રભુ-પરમાત્માની માફી માગવાનો સમય પણ રહેતો નથી. આમ, મરણાંતે જેવી વાસના તેવી પુનર્જન્મની ગતિ થાય છે.

આથી, પૂજ્ય શ્રીમોટાએ આપણને સૌને નિયમિત ‘નામસ્મરણ’નો અભ્યાસ કરવા ઉપર ખૂબ જ ભાર મૂક્યો છે. ‘નામસ્મરણ’ જીવતે જીવતા પ્રકૃતિમાંથી મુક્ત કરાવે છે, મૃત્યુવેળાએ પ્રભુના નામ સાથે દેહ છૂટે તો પુનર્જન્મ વહેલો થાય છે, પુનર્જન્મ સારી ઉચ્ચ ભાવનાવાળી ગતિમાં થાય છે. જેથી, પુનર્જન્મના જીવનમાં નામસ્મરણના સંસ્કારો ઉદય વર્તમાન થતાં પવિત્ર ભાવનાવાળી દિશામાં જીવનનો વિકાસ થાય છે. -સંપાદક)

તેવી વખતે શરીરમાં રહેલું ચેતન તો બધું નીકળી ગયેલું હોય છે ત્યારે શરીરની જે દ્વંદ્વ અને ગુણથી બનેલી પ્રકૃતિ છે, એ ત્યારે મહત્ત્વપણે ભાગ ભજવી રહેલી હોતી નથી. એનું આ શરીર (સ્થૂળ શરીર) પણ ભાગ ભજવી રહેલું હોતું નથી. તે વખતે સૂક્ષ્મ શરીર જ મહત્ત્વપણે ભાગ ભજવી રહેલું હોય છે. શરીરમાંથી જીવ નીકળતી વખતે એક ક્ષણ માટે પણ તે વખતે એ સૂક્ષ્મ શરીર મોખરે હોય છે.

સૂક્ષ્મ શરીરથી ભગવાનનું નામ લેવાય તેના પુનર્જન્મનું વિજ્ઞાન

પ્રકૃતિનાં ગુણો-મનાદિકરણો મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ આદિ સ્થૂળ શરીર જીવતુંજાગતું હતું તેને જે વળગી રહેલાં હતાં તે જુદાં અને સૂક્ષ્મ શરીર જે જીવ જવાની પળે મોખરે હોય છે તેને વળગેલાં મનાદિકરણો જુદાં. એ બંને પ્રકારમાં ઘણો ફરક છે.

સ્થૂળ શરીર જ્યારે જીવતું હોય છે, એ સ્મરણ (ભગવાનનું નામ) બોલે છે. જ્યારે સૂક્ષ્મ શરીર, શરીરમાંથી નીકળી જવાની એકદમ તત્પરતામાં (તૈયારીમાં) હોય છે, એ પળે આકાશ, તેજ અને વાયુ એમ ત્રણ તત્ત્વ જ તૈયારીવાળાં (મોખરે) હોય છે. એટલે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ પ્રદેશમાં એ ભગવાનનું નામ એ શરીરના આધારમાં વણાઈ જાય છે. આથી, સૂક્ષ્મ શરીર દ્વારા આ પળે જે ભગવાનનું નામ લેવાય છે, એનું પરિણામ એની સારી ગતિમાં એટલે કે કોઈક હવે પછીના જન્મમાં એને કોઈ ભાવનાવાળી સ્થિતિમાં એ જીવ જન્મે એવી શક્યતાવાળું બની જાય છે.

સૂક્ષ્મ શરીરથી ભગવાનનું નામ ક્યારે લેવાય ?

(૧) મરણ વખતે સામાન્ય રીતે દરેક માણસથી કંઈ ભગવાનનું નામ લેવાતું હોતું નથી. કાં તો એનો દીર્ઘકાળનો અભ્યાસ હોય.

(૨) કાં તો દીર્ઘકાળનો અભ્યાસ હોય એવા જીવથી પણ તે વખતે ભગવાનનું નામ એમને યાદ જ રહે એવો કશો નિયમ નથી.

(૩) જેને બિલકુલ અભ્યાસ નથી એવા માણસોને પણ જો આવા જીવતાજાગતા જેનામાં ચેતનાની નિષ્ઠા પ્રગટેલી છે, એ અનુભવી શરીરધારી આત્માઓની (સાક્ષાત્કારી સંતપુરુષ) સાથે સંપર્કમાં આવ્યા હોય અથવા એવાનું એણે ઘણું કામ કર્યું હોય, એકલદોકલ રીતે નહિ પણ ઘણું કામ કર્યું હોય તો એવાની ઉપર પેલા જે મહાત્માને રાગ હોય અથવા તો ઉત્કટ કોઈક ભાવ એના દિલમાં હોય તો એવા જીવને પણ મરણ વખતે ભગવાનનું સ્મરણ રહે છે. આપમેળે પણ કોઈકને થઈ જાય છે. આ એક બહુ મોટી પ્રક્રિયા છે. એ જીવ કોઈક સારી ભાવનાવાળી ગતિની અંદર જન્મ પામે છે.

‘જબ પ્રાણ તન સે નિકલે’

આપણામાં ત્રણ શરીર છે. (૧) કારણ એટલે ‘મોસ્ટ એબસ્ટ્રેક્ટ’. એને કોઈ આકાર નથી. (૨) સૂક્ષ્મ-એને આકાર છે. (૩) સ્થૂળ. જ્યારે આ શરીરની મરણની સ્થિતિ આવે ત્યારે આ સ્થૂળમાંથી નસેનસ-રગેરગમાંથી જે ચેતન છે તે ખેંચાઈને સૂક્ષ્મમાં કેંદ્રિત થાય એટલે કે મરણ વખતની સ્થિતિમાં સૂક્ષ્મ શરીર મોખરે હોય. સૂક્ષ્મ શરીર મોખરે હોય ત્યારે તે વખતે જે ભગવાનનું નામ લેવાય, તે આ સ્થૂળ શરીર નથી લેતું. તે સૂક્ષ્મ શરીર લે છે. સૂક્ષ્મ શરીરનો પ્રભાવ ઘણો મોટો હોય છે. સૂક્ષ્મ શરીર જે ભગવાનનું નામ લે છે એને લીધે એનો ઉચ્ચ પ્રકારનો અથવા તો ચેતનામાં ભક્તિ વધે, ભગવાન તરફનું આકર્ષણ વધે એવા પ્રકારનો જન્મ થાય છે. મરણ વખતે આ સ્થૂળ શરીર નથી હોતું. રોમેરોમથી ચેતન નીકળી જઈને આ સ્થૂળ શરીરના કેંદ્રમાં એકઠું થાય છે ત્યારે સૂક્ષ્મ શરીર મોખરે હોય છે, અને તે વખતે

જે ભગવાનનું નામ લેવાય છે, તે સૂક્ષ્મ શરીરથી લેવાય છે અને તેને લીધે આપણને નવો જન્મ તે પ્રકારનો મળે છે. આટલું બધું (જન્મજન્માંતરના સંસ્કારો) આટલામાં આવે કેવી રીતે ? એનું પ્રમાણ ‘અંગુષ્ઠ’ છે. શાસ્ત્રમાં સૂક્ષ્મ શરીરને ‘અંગૂઠા’ જેવું ગણાવ્યું છે. પણ -Invisible-દેખી શકાય એવું નહિ. It has got a lenth but no breath. (એને લંબાઈ છે પણ પહોળાઈ નથી.) એમાં અનેક જન્મોની link-સાંકળ છે.



આખી જિંદગી તો ભગવાનનું નામ લીધું ના હોય, કંઈ સત્કર્મ કર્યા ન હોય અથવા સારો ના હોય અને તે દુનિયાની દૃષ્ટિથી બગડેલ હોય, તેવો માણસ મરણ વખતે ભગવાનનું નામ લે તો તેનો પુનર્જન્મ ભગવાન તરફનું આકર્ષણ-ભક્તિ વધે તેવો થાય છે.



ગતજન્મની વિસ્મૃતિ

સૂક્ષ્મ શરીર આકાશ, તેજ અને વાયુ એ ત્રણ તત્ત્વોનું બનેલું છે. સ્થૂળ શરીરમાં પેલાં ત્રણ તત્ત્વો ઉપરાંત પૃથ્વી અને જળ મળીને કુલ પાંચ તત્ત્વો છે. સૂક્ષ્મ શરીર ગાઢ વાયુરૂપ હોવા છતાં ઝાડી જેવું દુર્ભેદ છે અને મેરુ પર્વત જેવું દઢ છે. કારણ શરીર અનિર્વચનીય (અવર્ણનીય) છે. અત્યારે આપણે જીવીએ છીએ (મનુષ્ય દેહરૂપે) ત્યારે જળ અને પૃથ્વી તત્ત્વ સવિશેષ છે. એ જળ અને પૃથ્વી તત્ત્વની જડતાને લીધે (મૃત્યુ બાદ ગતજન્મની) વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે. આપણને (પૂર્વજન્મની) સ્મૃતિ થવાની શક્યતા જ નથી.

શબમાં ચેતન

પૂજ્ય મોટા સાથે એકવાર મારે અંગત ચર્ચા થઈ હતી. મારાથી પુછાઈ ગયું કે જો પરમાત્મા સર્વવ્યાપી હોય, તો તે શબમાં હોય કે નહિ? પૂજ્ય મોટાએ મારા પ્રશ્નને ખૂબ ગંભીરતા અને પ્રેમથી વિચારીને જવાબ આપ્યો તે નીચે પ્રમાણે હતો :-

અનુભવીઓ ચેતનની બે પ્રક્રિયાઓને સ્વીકારે છે. એક અંતર્નિહિત (અંદર રહેલું) (Involution) અને બીજી ઉત્ક્રાંત (વિકાસ પામેલું) (Evolution). પદાર્થમાત્રમાં ચેતન નિગૂઢ છે. જીવ પ્રાણીઓમાં આ નિગૂઢ ચેતન ઉત્ક્રાંત થયેલું છે. એટલે તે જન્મે છે, પ્રાણ લે છે, વધે છે, પ્રજનન કરે છે અને મરે છે. તમામ પ્રાણીયોનિઓમાં માનવ સૌથી વધુ ઉત્ક્રાંત છે. એટલે કે તેનામાં ઉપરની પ્રક્રિયાઓ ઉપરાંત મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર વિકસેલાં છે. આ ઉત્ક્રાંતિની પ્રક્રિયા સતત ચાલુ છે.

જેને આપણે જડ પદાર્થો કહીએ છીએ તેમાં પણ ચેતન તો છે જ, પણ તે નિગૂઢ કક્ષામાં છે. માનવમાં ચેતન સૌથી વધુ ઉત્ક્રાંત થયેલું છે. એટલે તે વિચાર કરી શકે છે, સંવેદનશીલ છે, બુદ્ધિથી વિવેક કરી શકે છે અને અહમ્ વડે ઘણા પડકારો ઝીલી શકે છે.

માણસ જ્યારે મરી જાય છે ત્યારે તેનું ઉત્ક્રાંત ચેતન ફરી પાછું અંતર્નિગૂઢ (અંદર છુપાયેલું) બની જાય છે. એટલે શબમાં પણ ચેતન છે, પણ તે અંતર્નિગૂઢ છે. એટલે પરમાત્માના સર્વવ્યાપીપણાને બાધ લાગતો નથી.

જીવમાત્રમાં ચેતનતત્ત્વ રહેલું છે અને એ ચેતન જ મનરૂપે, બુદ્ધિરૂપે અને અહમ્રૂપે પ્રગટે છે. જો આ ચેતન ન

હોય તો મન, બુદ્ધિ અને અહંકારનું અસ્તિત્વ રહેતું નથી.
શબને મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર રહેતાં નથી. એટલે કે તેમાં
ચેતનનું વ્યક્તપણું બંધ થઈ જાય છે.

‘અનોખા સંત શ્રીમોટા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૧૨

લેખક: શ્રી પ્રતાપરાય ઉપાધ્યાય



(અનુષ્ટુપ)

‘જન્મવું, જીવવું, પાછું મરવું’, કમ નિત્યનો,
એવા જટિલ, સંસારે ભજવો હરિ દોહાલો.

‘ભાવ કષિકા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૪



(અનુષ્ટુપ)

સંભારે છે પ્રભુને જે,
સંભાળતો પ્રભુ તેહને.

- શ્રીમોટા



ખંડ-૩

મૃત્યુ બાદ જીવાત્માની સ્થિતિ, જીવની ગતિ
અને મૃત્યુ પછીનું જીવન

(અનુષ્ટુપ)

જીવન માનવીનું તે એવું દિવ્ય પવિત્ર હા !
બિચારો માનવી કિંતુ પ્રીછે એનું મહત્ત્વ ના.

— શ્રીમોટા



મૃત્યુ બાદ જીવની સ્થિતિ

મૃત્યુ પછી એ માણસનો જીવ જ્યાં એને આસક્તિ હોય At the place of Attachment - ત્યાં, તેના વાતાવરણમાં તેર દિવસ સુધી વળગેલો રહે છે. એ સૂક્ષ્મ શરીરધારી હોવાથી એ સાંભળે છે. જુએ છે પણ ખરો, પરંતુ એ બોલીચાલી શકતો નથી કે અનુભવી શકતો નથી, કારણ કે તેના સૂક્ષ્મ શરીરમાં જળ અને પૃથ્વી (માટી) તત્ત્વોનો અભાવ છે. આ તેર દિવસ દરમિયાન આપણે એ જીવ માટે રડવું જોઈએ નહિ, ગુસ્સો કરવો નહિ, પણ પ્રાર્થના કર્યા કરવી, સતત નામસ્મરણ કરવું, એના હિતાર્થે તેર દિવસ દરમિયાન સત્કર્મ કરવું, એને ગમતાં કાર્યો આપણે કરવાં, તો એને શાંતિ લાગશે. આપણા રડવા કૂટવાથી એ દુઃખી થશે.

એટલા માટે તે ગાળામાં આપણે આનંદમાં રહેવું જોઈએ. એના ગુણોની વાત કરવી, તો એને સારું લાગે છે. એને માટે શોક ન કરવો. રડવું નહિ એ જે કહ્યું છે એ યથાર્થ છે.

એ પછી આ સંસાર પરત્વેનો સંબંધ છૂટી ગયા પછીની સ્થિતિ એ વાગોળવાની સ્થિતિ આવે છે. એ એના અનંત જન્મોને વાગોળે છે.

એ બધું સમજવાનું શાથી થાય છે ? તો એનામાં જળ અને પૃથ્વી તત્ત્વ ફક્ત બીજરૂપે જ છે. વાગોળવાની પરિસ્થિતિમાં એ બધું જ સમજી શકે છે. ‘પોતે આવો હતો. આમ અનુભવેલું...’ એ બધું થયા પછી નક્કી કરે છે કે, ‘મારે જીવનનું આ ફેઈઝ (પાસું) અનુભવવું છે.’ તે પ્રકારે એ જન્મ લે. જળ અને પૃથ્વી તત્ત્વ બીજરૂપે ન હોય તો એનો જન્મ ન થઈ શકે. પોતે જ નક્કી કરીને જન્મ લે. નક્કી કરવાપણામાં આ બધું આવે ખરું કે કયા જીવો સાથે મારે આ અનુભવવું છે, કયા જીવો સાથે અનુભવી શકાય ? તે તે જીવો સાથે થયેલો આનુષંગિક સંબંધ આવે. એમાં જુદા જુદા પ્રકારનાં કર્મો કરતાં કે વૃત્તિઓ થઈ હોય એ ભોગવવું એ પણ આમાં પછી આવે છે.



*સમીકરણના ગાળામાં-period of assimilation-પોતાના અનેક જન્મોના વાતાવરણને વાગોળે છે અને એમાંથી એ આપમેળે બીજા જીવનનો અનુભવ લેવાનું નક્કી કરે છે. જેવા જેવા સંસ્કાર, જેવાં જેવાં રાગદ્વેષ અને મોહાદિ વલણો,

*સમીકરણનો ગાળો-Period of Assimilation-એટલે આપણે એક કાર્ય કંઈક અંશે કર્યું હોય, ત્યાર બાદ વચ્ચેના સમયમાં આપણે વિચારીએ કે અહીં સુધી કર્યું તે બરાબર કે હજી સુધારો કરવો. હવે પછી આગળ કઈ રીતે કરવું. કોને મળવું, સલાહ સૂચન માર્ગદર્શન લેવાં, અનુભવ લેવો વગેરે. પછી તે કાર્ય કરવાની શરૂઆત ફરીથી કરીએ અને તે કાર્ય આગળ વધારીએ. હવે આ વચ્ચેનો ગાળો તે સમીકરણનો ગાળો-Period of Assimilation-કહેવાય.-સંપાદક)

જેવું ઉચ્ચ સાત્ત્વિક પ્રકારનું વલણ હોય, જેમ કે કોઈ સાધક હોય. આવા અનેક પ્રકારનાં વલણોવાળો જીવ જુદા જુદા કાળે પુનર્જન્મ લે છે. જે પ્રકારના જીવનનો અનુભવ લેવાનો નિર્ણય આપમેળે નક્કી થઈ જાય, તેવા પ્રકારનો અનુભવ લેવા માટે તે જન્મ લે છે. તે કોઈ વખત શ્રીમંત, કોઈ વખત ગરીબ, કોઈ વખત ખેડૂત, કોઈ વાર મજૂર - એમ અનેક પ્રકારના અનુભવ લેવાનું જીવ કર્યા કરતો હોય છે. એ અનુભવ લેવા માટે જે જે એવાં નિમિત્ત પ્રકારના જીવોનો સંયોગ જ્યાં જ્યાં સાનુકૂળ બની શકે, એવા કાળના તબક્કાની શક્યતા સંભવે તેવા કાળે જ તે જીવ તેવા સંજોગોમાં નક્કી થયેલા અનુભવ લેવા જન્મ લે. અને ત્યારે એની સાથે એ વાગોળવાના સમય દરમિયાન નક્કી થયેલા હોય એવા અનુભવ લેવાને જે જે બીજા જીવોની જરૂરિયાત હોય તેવા જીવો પણ તે તબક્કામાં જન્મે. માણસ જેટલો વાસનાબદ્ધ અને કામી હોય તેટલો તે મોડો જન્મે. જો કોઈ માણસ કેવળ જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની શોધખોળ પાછળ રચ્યોપચ્યો રહેતો હોય તો તેવો માણસ વહેલો જન્મે.

જીવની ગતિ

જેનાં નેગેટિવ કર્મો જીવનમાં થયાં હોય, ઘણા ઘાતકી, પ્રપંચી, અનીતિવાળા, લુચ્ચા અને એવા બધા હોય તે બધા અધોગામી થાય છે. એવી પૃથ્વી પણ છે કે જ્યાં આવા બધા જીવો હોય છે. એમાંથી જે સારા થતા જાય એ આપણે ત્યાં આવે. આપણે ત્યાંથી સારા થતા જાય એ બીજે જાય. વળી, ઊંચે હોય એ પતન થયેલા હોય એ આપણે ત્યાં આવે. એમ બધું ચાલ્યા કરે.



સ્વજન : જે બે જણ આ જીવનમાં જિગરજાન દોસ્તો હોય, તે આવતા જન્મમાં તે જ રીતે મળે ખરા !

શ્રીમોટા : જે બે જણ એવા જિગરજાન, લાંબા ગાળા સુધી એટલે કે ચાળીસેક વર્ષ સુધી મિત્ર તરીકે રહ્યા હોય તેઓ બીજા જન્મમાં મળે ખરા, પણ તેનો આધાર તેના મૃત્યુ સમયની તે તે જીવની મતિ, ગતિ અને જન્મોજન્મ સમગ્ર અને સળંગ સંસ્કારશક્તિ ઉપર છે. તેઓ મિત્રો તરીકે જ મળે એમ નહિ, પણ પિતાપુત્ર તરીકે, ભાઈબહેન તરીકે, પતિપત્ની તરીકે પણ મળે. દોસ્તીની ભાવના તે તેમના સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ સંબંધના પ્રકાર ઉપર પુનર્જન્મનો આધાર રહે છે.

અનુભવી પુરુષના સંપર્કમાં આવેલાનો જન્મ
જલદી થાય છે.

આ એક કાયદો છે. ટ્રાન્ઝીશન પીરીઅડ (વચગાળાનો સમય) ઘણો બધો લાંબો હોય છે. આપણે જાણતા નથી, પણ જે વચગાળાની સ્થિતિમાં હોઈએ (મૃત્યુ બાદથી પુનર્જન્મ વચ્ચેનો સમય) છીએ ત્યારે કેટલોય કાળ વીતી જાય છે. પૃથ્વી પર એક માણસ સિત્તેર વર્ષ જીવ્યો તો એના સૂક્ષ્મ શરીરને જન્મ લેતાં બસો અઢીસો વર્ષ વહી જાય. ક્યારેક જન્મ લેતાં ૭૦૦ વર્ષ પણ થઈ જાય. ઉચ્ચ પ્રકારની અભિલાષાવાળો જીવ વહેલું શરીર ધારણ કરી શકે છે. અને નિમ્નપ્રકારની વૃત્તિવાળો હોય તો એનું નવું શરીર બની શકતું નથી. એક કાયદો છે કે આપણો જીવ શરીર છોડી જાય ત્યારે જે પ્લેસ ઓફ એટેચમેન્ટ (પૂર્વજન્મનું આસક્તિવાળું સ્થળ) હોય ત્યાં એ રહ્યા કરે છે. તેર દિવસ સુધી તો એ સ્થળના

તથા આપણા પરિચય સાથે રહે છે. એ અનુભવની વાત છે. પ્રયોગાત્મક છે. તેર દિવસ પછી પિંડ વહેરે ત્યાર પછી સંબંધ ઓછો થતો જાય. એમ ઓછો થતો થતો વર્ષ સુધી આ પૃથ્વી સાથેનો સંબંધ રહે. વર્ષ પછી સમૂળગો ભૂંસાઈ જાય, પણ વર્ષ સુધી તો રહે, રહે ને રહે જ.

પણ આત્મસાક્ષાત્કારી પુરુષના સંબંધને લીધે એ વચગાળાનો સમય ઘટી જતો રહે (એટલે કે પુનર્જન્મ વહેલો થાય) અને એટલું જ નહિ એના બીજા જન્મમાં એની ઊર્ધ્વગતિ થાય છે. પેલા જન્મમાં (ગત જન્મમાં) તો ના થાય, કારણ કે એને મળેલા જુદા જુદા સંસ્કારોનું પ્રબળપણું હોય છે અને આ સંસ્કારોનું (સાક્ષાત્કારી પુરુષના સંગના સંસ્કારો) એટલું પ્રબળપણું જાગેલું હોતું નથી.



(અનુષ્ટુપ)

ઘંટીનું પડ માયાનું ગળે જે વળગેલ છે,
કેમે કર્યુંય ના છૂટે કોટિ પ્રયત્નયે કરે,
ઉપાય એકલો માત્ર મુક્ત તેથી થવાતણો,
એકલી હરિની ભક્તિ માયાને પહોંચી વળે.

‘ભાવ હર્ષા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૬૯



સંતસમાગમ અને પુનર્જન્મનું વિજ્ઞાન

અભયવચન

ગુરુમહારાજ જીવતા પ્રાણી છે, એમ નથી. એ તો એમને કે આપણને ખપ પડે, માણસ જેવા થઈ આપણી આગળ થઈને જે તે આપણું ઉકેલી આપે છે. -શ્રીમોટા

સ્વજન : મોટા, વસ્તી કેટલી બધી વધી રહી છે ? તેવા જીવો ક્યાંથી આવતા હશે ?

શ્રીમોટા : વાતાવરણમાં અનંત જીવો છે. જેનો આપણને કંઈ ખ્યાલ નથી. એકદમ વસ્તી કેમ વધતી જાય છે ? બે વર્લ્ડ વૉર થઈ. લાખો લોકો ગુજરી ગયા, એકસામટા ગુજરી ગયા, તો એકસામટા જન્મે. સાચી વાત એ છે કે ત્યાં જે બુદ્ધિ છે એ જુદા પ્રકારની છે. ત્યાં કઈ રીતે વર્કિંગ ચાલે છે, એનું હાલની બુદ્ધિથી તમે એની સાથે કોઈ જસ્ટીફાઈ કે સમાધાન કે કલેરીફીકેશન નહિ કરી શકો. એ ભૂમિકામાં જાઓ ત્યારે તમને સમજણ પડે, એ બધા સવાલો ભલે પૂછો. જોકે એ બધા જન્મવાના તો ચોક્કસ. કોઈ જન્મવાના નહિ એમ નહિ. જ્યારે જ્યારે વસ્તી ખૂબ જ વધી ગઈ હોય ત્યારે કાં તો એવા ભયંકર રોગો આવે કે લોકો ખલાસ થઈ જાય. આપણે ત્યાં ૧૯૧૮ કે ૧૯૧૯માં Meningitis- (મેનિન્જાઈટીસ) મગજનો તાવ આવ્યો ત્યારે ૫૦ લાખ માણસો ગુજરી ગયા....એમ ચાલ્યા કરવાનું.

વ્યાપક વિનાશ કેમ ?

સ્વજન : મોટા, ૧૯૬૮માં તાપી-નર્મદામાં ભયંકર પૂર આવતાં ઘણો વિનાશ સર્જાયો છે, એક સામટો ! અસહ્ય લાગે છે.

શ્રીમોટા : ભાઈ, થોડું વધારે, બરાબર કરે.

સ્વજન : પ્રભુ ! સમજાયું નહિ.

શ્રીમોટા : જ્યાં અસમાનતા છે ત્યાં ઈશ્વર આ રીતે એકસરખાપણું લાવે છે.

સ્વજન : પણ આ તો ‘એનમાસ ડીસ્ટ્રક્શન’ એકસામટો વિનાશ કહેવાય અને ગરીબો તથા મધ્યમ વર્ગના લોકો ભોગવે છે ! ખરુંને ?

શ્રીમોટા : ‘એનમાસ’ સર્વવ્યાપક અનાચાર પણ થાય છેને ? ભયંકર ધરતીકંપો, નદીઓનાં પૂર, વિમાની અકસ્માતો વગેરે આપણને થયરાવી દે, પણ એક્શન અને રીએક્શનનો કાયદો સદાકાળ ચાલે છે. ઈશ્વરને ત્યાં અન્યાય નથી. એ લોકોએ શું નહિ કર્યું હોય એની આપણને શી ખબર ?.... બાકી, ભગવાન તો સદાય કલ્યાણકારક જ છે.

એવા જીવોની ગતિ

સ્વજન : આવાં પૂર અને ઈતર અકસ્માતોને લીધે થતાં આકસ્મિક, અચાનક મૃત્યુ થતાં જીવની કેવી ગતિ થાય ?

શ્રીમોટા : ધરતીકંપ કે વિમાની અકસ્માતને કારણે અવસાન થતાં, પહેલાં લગભગ બધા પ્રેતયોનિમાં જાય. બહુ ઓછા એ વખતે ઈશ્વરને યાદ કરે છે. જે આવે તેનો સ્વીકાર કરે. જો તેવા સમયે ઈશ્વરનું સ્મરણ થઈ જાય તો ઘણું સારું થાય, પણ એ તો કોઈ ભક્ત જ કરી શકે.

સ્વજન : પ્રેતયોનિમાં એવા જીવોની આયુમર્યાદા કેટલી હોઈ શકે ?

શ્રીમોટા : માનવજીવનની આયુમર્યાદા કરતાં થોડી વધુ.

સ્વજન : વહેલો પુનર્જન્મ કોનો થાય ?

શ્રીમોટા : જેટલા પ્રમાણમાં ઉત્કટ પ્રકારની ભાવના વધુ સાત્ત્વિક, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો જન્મ વહેલો થાય.

સ્વજન : એવી ભાવના, ભક્તિભાવ કેવી રીતે ઊપજે ?

શ્રીમોટા : હૃદયપૂર્વકનો સત્સંગ કરવો, સદ્વાંચન કરવું, સત્કર્મ કરવું, પરમાર્થ કરવો. આપણને જેની પાસે બેસવાથી શાંતિ અને આનંદ મળતાં હોય, એવા સત્પુરુષોનો સંગ કરવો. એણે ચીંધેલાં કર્મ કરવાં, એવા સત્પુરુષની કરેલી સેવા નિષ્ફળ જતી નથી. મૃત્યુ સમયે આપણને તે મદદ કરશે.

સત્સંગનો ફાયદો

સ્વજન : સત્પુરુષની સાચી પ્રેમભક્તિપૂર્ણ સોબત જીવદશાવાળા માનવીને પણ ફાયદો આપે ખરી ?

શ્રીમોટા : આપણા શરીરમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એવાં ત્રણ શરીર છે. સ્થૂળ શરીરમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ સ્થૂળ રીતે કામ કરે છે-સંસ્કાર મુજબ નિમ્ન અને ઊર્ધ્વ-તે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. સૂક્ષ્મ શરીર છે તે અનુભવી (સાક્ષાત્કારી) મહાત્માની સોબતને લીધે તેના ચેતનવાળા સંસ્કારો જાણેઅજાણે ઝીલી લેતું હોય છે. સૂક્ષ્મ શરીરને સ્થૂળ શરીરનાં કર્મ સાથે એવો સંબંધ હોતો નથી. તેથી, મૃત્યુ સમયે સૂક્ષ્મ શરીર ઉપરના સાત્ત્વિક સંસ્કારોને લીધે તે જીવ ઈશ્વરને યાદ કરી શકતો હોય છે અને મૃત્યુ

થાય ત્યારે સૂક્ષ્મ શરીર એ સંસ્કારો લઈને જતું હોય છે અને તેથી તેની ઊર્ધ્વગતિને મદદ મળતી હોય છે. માટે, સ્થૂળ શરીરે ગમે તેવી નિમ્ન પ્રવૃત્તિ થયા કરતી હોય તોયે ચેતનનિષ્ઠ સાથે મૈત્રી રાખીને તેની સોબતમાં રહેવું ઘણું લાભદાયી છે. માટે, તમને બધાંને પોકારી પોકારીને કહું છું કે તમો કંઈ નહિ તો, મારા મિત્ર બનીને આવો.

બેભાન અવસ્થા અને પ્રભુસ્મરણ

સ્વજન : માંદગીવેળા-‘કોમા’-બેભાનપણું થઈ જવાની સ્થિતિ આવી જાય ત્યારે પ્રભુસ્મરણ કેવી રીતે રહે ? અને જીવનમાં કોઈકે સાચું સ્મરણ કર્યું હોય અને મૃત્યુ ટાણે ‘કોમા’ આવી જાય, તો તેનું શું બધું એળે જાય ?

શ્રીમોટા : એળે ના જાય. સમગ્ર જીવનની પૂર્ણતા જોવાની રહે છે. થોડુંઘણું પણ જે કરાયું હોય તે નકામું ન જાય. ઊલટપક્ષે ઊડતો વિચાર આવી જાય-જોકે તેવું થવું શક્ય નથી-તો તેથી કરીને તેની સદ્ગતિ જ થાય, તેવું કશું ના હોઈ શકે. જો મૃત્યુ પહેલાં અથવા બેભાન અવસ્થા પહેલાં બેચાર દિવસ સતત એવું સ્મરણ કે શ્રવણ થયું હોય તો અવશ્ય લાભ થાય.

આપઘાત બાદ પુનર્જન્મ

સ્વજન : માણસ આપઘાત કર્યા પછી તુરંત પુનર્જન્મ લે ખરો ?

શ્રીમોટા : ના, એવો માણસ ભૂત થાય, પણ તેનો આધાર કયા કારણે આપઘાત કર્યો તે છે. કામ, ક્રોધાદિ વાસનાઓના કારણે તેણે આપઘાત કર્યો હોય, તો તે ખૂબ દુઃખી થાય અને ભૂત બને. વાસનાબદ્ધ જીવ કુદરતી રીતે મૃત્યુ પામે, તો તે બહુ મોડો જન્મે.

સ્વજન : અમારા એક અર્ધા ગાંડા જેવા પાડોશી પુરુષે છદ્ધા માળેથી ભૂસકો મારીને આપઘાત કર્યો. તેની ગતિ કેવી થાય ?

શ્રીમોટા : તે ભૂત ના થાય. સામાન્ય માનવીના જેવી ગતિ થાય.

સ્વજન : ઝેર લેવાથી જે મૃત્યુ થાય તે ટાણે બેભાન થઈ જવાનું બને ખરું ? કે ઝેરની અસર ધીમે ધીમે વધતી હોઈ જાગૃતિ અંત લગી રહે ? ભગવાનનું નામ લઈ શકાય ?

શ્રીમોટા : સંપૂર્ણ બેભાન થઈ જવાનું બને. સાધારણ જીવથી નામસ્મરણ ન લઈ શકાય.

સદ્ગતને મળી શકાય ?

સ્વજન : અવસાન પામેલા જીવાત્માને મળી શકાય ખરું ? તેના માટે તેનાં સગાંવહાલાંઓએ શું કરવું જોઈએ ?

શ્રીમોટા : ચાલી ગયેલા જીવાત્માને મળવા માટે શું કામ પ્રયાસ કરવો ? એને મળી ના શકાય. પ્લેન્યેટ કે ગોળાથી જોઈ, મળી શકાય. ખરી રીતે આપણા સુષુપ્ત, સબ્કોન્શ્યસ માઈન્ડનું પરિણામ પ્લેન્યેટ અને ગોળામાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. મરી ગયા પછી કદાચ મળી શકાય, પણ તે ક્યારે ? જ્યારે એ બંને જીવો ખૂબ પ્રેમમાં હોય-દીર્ઘકાળ પર્યત-તો શરીર પડ્યા પછી મળી શકે. શરીર છૂટે ત્યારે આપણો જીવ શરીર સાથેના વાતાવરણમાં થોડા કલાક રહ્યા કરતો હોય છે.

જીવ ગયા પછી તે જીવાત્મા માટે રડશો કકળશો નહિ. ત્યારે શાંત રહેવું. ભગવાનનું અખંડ સ્મરણ તેર દિવસ સુધી કરવું. તેથી, ગત જીવને શાંતિ મળશે. મૃત્યુ પછી ઘણા દિવસો બાદ દાન

કરશો તો તે નકામું છે. અવસાન પછી તુરંત તેની સ્મૃતિ રાખીને દાન કરવું. ગત જીવને ગમતું એવું સારું કામ કરવું.

તેર દિવસ બાદ ધીરે ધીરે ગત જીવાત્માનો સંબંધ, આસક્તિ ઘટતાં જાય છે. બાર મહિને તે સંબંધ બિલકુલ ચાલ્યો જાય છે. આથી, બાર માસ સુધી તેના માટે નામસ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન વગેરે કર્યાં કરવું. એ બાર માસ પછી તે જીવ જુદાં જુદાં શરીરો તેની વાસના મુજબ ધારણ કરતો હોય છે. એટલે તેની સાથે આપણે શું કામ સંબંધ રાખવો જોઈએ ? કોઈ જીવ ખરાબ સ્થિતિમાં પહોંચ્યો હોય તો બીજાએ ત્યાં શું કામ જવું ? અને તેવી સ્થિતિએ કોઈ કોઈને લઈ જાય નહિ.

પ્રેતયોનિમાં જીવાત્માનો ઉદ્ધાર

પ્રેતયોનિમાં જીવાત્માનો ઉદ્ધાર થઈ શકવો શક્ય નથી. પ્રેતયોનિમાં જે વૃત્તિઓ કરીને તેમાં રહ્યા કરવું પડે છે, તે વૃત્તિથી બીજી કોઈ વૃત્તિ તે યોનિમાં મહત્વપણે રહી શકવાની ભૂમિકા જ તેમાં નથી. તે યોનિમાં તાટસ્થ્ય રહી શકવું જ શક્ય નથી. હા, એવા કેટલાક જીવાત્મા ત્યાં છે, જેઓને આવો પ્રેમરસ ગમે છે, પણ તે પ્રેતયોનિમાં ના કહી શકાય. પ્રેતયોનિને નામ લેવરાવવાનું કામ આપણું નથી. એમાં હું ઝાઝું કશું તથ્યાંશ નથી જોતો. ભાવનાને આકાર દેવાને જીવાત્માના સંબંધની જરૂર અવશ્ય રહે છે. જીવાત્માનો સંબંધ હૃદયના સદ્ભાવથી જો બંધાયેલો રહ્યા કરે, તો જીવનનો પલટો થતા વાર નથી લાગતી. સાધક હોય તેણે તો આવા કશામાં જ ન પડવું ઘટે. જો તે એવું કરવા જઈ શકે, એટલું શક્તિ-સામર્થ્ય એનામાં જો હોઈ શકે, તો તે પ્રભુના

પ્રેમભાવમાં અને એના યંત્ર થવાના રસમાં જ ડૂબ્યા કરવાનું એને સૂઝ્યા કરે. પ્રભુના આદેશ પ્રમાણે તેવા સંતલોકને અનોખું અનોખું કામ મળતું હોય છે. એટલે સાધકને માટે તો એકલું કામ માત્ર પ્રભુની ભાવનામાં જ કેમ કરીને પૂરું રંગાયા જવાય તે એકલું કામ તેને માટે શ્રેયસ્કર છે.



સ્વજન : લોકો કોઈ પણ અસહ્ય દુઃખને કારણે આપઘાત કરતા હોય છે, તેમના વિશે આપનું શું કહેવું છે ?

શ્રીમોટા : દુઃખમાંથી, સંકટમાંથી બચવા માટે આપઘાત* કરવો એ બાયલાપણાની નિશાની છે. આપઘાત કરવાથી શાંતિ મળશે નહિ. ઊલટું એ લોકો તેમની બધી મુશ્કેલીઓ બીજા જન્મમાં તેમની સાથે લઈ જશે. ઉત્તમ ઉપાય શાંતિથી, હિંમતથી આપઘાતના વિચારને હટાવી દઈ ચોક્કસ પ્રવૃત્તિમાં લાગી જવું જોઈએ. ભગવાનને પોકાર પાડવો જોઈએ. સહન કરવાની શક્તિ માટે પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. તો કોઈ દિવસ સોનાનો સૂરજ ઊગશે.

જીવનમાં નિરાશા-આપઘાતના વિચારો વેળાએ

ડિપ્રેશનનું (નિરાશા) વિજ્ઞાન

આપણે જે રીતે વિચાર કરીએ છીએ, તે જ રીતે તે ફરીને પાછા આપણામાં પેસતા હોય છે. એટલે નકારાત્મક

* મહાયોગી શ્રીઅરવિંદ પણ આપઘાતને અર્થહીન ગણે છે. તેઓશ્રી કહે છે કે આપઘાત કરતો માણસ તેની મુશ્કેલીઓ તેની સાથે બદતમ અને વધુ દુઃખદ સ્થાને લઈ જશે અને તે લઈને પાછો જન્મશે - વધુ ખરાબ સ્થિતિમાં.

વિચારો જેટલા ઓછા થાય તેટલું વધારે સારું. નહિ તો પાછા એ વિચારો બેવડા જોરથી, બેવડી ગતિથી આપણામાં પેસવાના છે અને જીવનને નુકસાન કરવાના છે. વિચારોમાત્ર અટકે તો તો સર્વથી ઉત્તમ.



ડિપ્રેશન (નિરાશા) હઠાવવાની રીત

સ્વજન : મોટા, જ્યારે આપણે ડિપ્રેશન થઈ જઈએ ત્યારે એ આંદોલનો આપણા ઉપર વધારે ધસારો કરે ?

શ્રીમોટા : હા, એકદમ વધારે ધસારો કરે અને આપણને વધારે ડિપ્રેશનમાં આણી દે, પણ એ ડિપ્રેશનમાં તે જ વખતે આપણે પ્રાર્થના કરીએ, ભજન ગાઈએ, સત્સંગ કરીએ, એના કરતાં ઊર્ધ્વ પ્રકારની ભાવનામાં જવાનો (નકારાત્મક સ્થિતિમાંથી બહાર નીકળી આનંદની સ્થિતિમાં જવાનો) જ્ઞાનપૂર્વકનો, ભક્તિપૂર્વકનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ, તો એ ડિપ્રેશનને હઠાવી શકીએ છીએ. જ્યારે જ્યારે ડિપ્રેશન કે નિરાશાની પળો આવે, મૂંઝવણની પળો આવે, મુશ્કેલીની પળો આવે, તે તે વખતે આપણે આવો આશ્રય લેવો જોઈએ. જેથી આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ બધાં જેમાં ને તેમાં પરોવાયેલાં ના રહે.



આપણો આધાર - શ્રીભગવાન

જ્યાં જ્યાં મનમાં થાક લાગે, સંતાપ થાય, કંટાળો ઊપજે કે ત્રાસ લાગે તો આ ‘મોટા’ મરી પરવાર્યો નથી. એને હૃદયમાં પ્રાર્થનાભાવથી પ્રગટ કરવો. એનાથી હૃદયમાં હામ,

બળ, ભાવ, પ્રેરણા, ધીરજ આદિ તને મળશે. એમ તું જરૂર અનુભવી શકશે, પરંતુ કૃપા કરીને હાર ન પામવી કે નિરાશ ન બનવું, કે માથે હાથ દઈને બેસી ન જવું. આપણો આધાર તો સંસાર નથી. આપણો આધાર તો કરુણાસાગર, કૃપાનિધિ, હજાર હાથવાળો શ્રીભગવાન છે. તેને આપણી પડખે જ હૈયામાં જીવતો રાખ્યા કરીએ, તો સદાય મસ્તી જ છે અને આનંદ આનંદના ઓઘ જ ઊડ્યા કરે.



પ્રેત

પ્રેત એટલે Abrupt strain of strong desire અચાનક અંત આવતાં તીવ્ર ઈચ્છાવાળો કોઈ જીવ હોય, એને પોતાનાં બૈરીછોકરાં, વેપારધંધો વગેરે માટે ઘણો મોહ હોય. માલમિલકત વગેરે પર પુષ્કળ આસક્તિ હોય. એવાને અકાળે મરવાનું થાય એ એને બહુ કારમું લાગે. તોપણ એ પ્રેત થાય.



અન્ય ગ્રહ ઉપર જીવન

જેમ પાંચ તત્ત્વના (પૃથ્વી પર પંચતત્ત્વનું શરીર છે) એમ ચાર તત્ત્વના, ત્રણ તત્ત્વના અને બે તત્ત્વના શરીરધારી પણ હોય છે. જેવા પ્રકારની સૃષ્ટિ, એવા પ્રકારની (Economy) ઈક્નોમી (અર્થવ્યવસ્થા). આપણી પૃથ્વી જેવી બીજી પૃથ્વીઓ છે. ત્યાંના જીવો પાંચ તત્ત્વોવાળા હોય, પણ એમનું શરીર, રહેણીકરણી જુદા પ્રકારની.



જિજ્ઞવિષા

આપણે જીવ છીએ. જિજ્ઞવિષા એટલે જીવવાની વૃત્તિ. એ જિજ્ઞવિષા એ કંઈ જતી નથી. કોઈ પણ વ્યક્તિ હોય, જીવવાનું મન થયા કરે. એને મરી જવાનું મન થતું નથી. માણસ જ્યારે બહુ કંટાળ્યો હોય અને આપઘાત કરે છે, તો એ આવેશને લીધે, પણ જ્યારે ઝેર પીધું કે પછી ગમે તે કર્યું પણ પછી એને જીવવાનું મન થાય છે. પછી એને મંથન થાય છે. એ સમય એનો બહુ ખરાબમાં ખરાબ હોય છે. જિજ્ઞવિષા માણસને મૂકતી નથી. એ જિજ્ઞવિષા છે ત્યાં સુધી માણસનું જીવન છે.

(પૂજ્ય શ્રીમોટાએ પ્રેતાત્માનો સંપર્ક ન કરવો અને તેમને શાંતિમાં રહેવા દઈને ગયેલા આત્માના ઊર્ધ્વગમન માટે પ્રાર્થના કરવાનું ભારપૂર્વક જણાવેલ છે.-સંપાદક)



(અનુષ્ટુપ)

સાત્ત્વિક, દેવને પૂજે, રાજસી, યક્ષ-રાક્ષસ, ભજે છે એવી રીતે ને ભૂતપ્રેતાદિ તામસી.(૪)

‘જીવનગીતા’, સાતમી આ., પૃ. ૨૭૬



દેહત્યાગ પછી મોટા

સ્વજન : (ધીરજબહેન અમીન) : મોટા, તમે ફરી જન્મવાના છો, પણ તેની વાર લાગશે, તો ત્યાં સુધી શું કરવાના છો ?

શ્રીમોટા : ફર્યા કરીશું. કોઈ ઠેકાણે જઈશું. કોઈની સાથે હળીશું, મળીશું, પેલો જાણે જાણશે નહિ, પણ મને તો આનંદ

થાયને મળ્યાનો. અને એક વાત એવી છે કે આ અત્યારે શરીર સાથે જ આત્મા જેટલો બળવાન છે, તેના કરતાં શરીર વગરનો આત્મા છે, તે વધારે બળવાન છે. અત્યારે હું કંઈ તમારામાં પ્રવેશી ના શકું. માનસિકપણે પ્રવેશું તમારામાં. હું વિચાર કરું, ધારણા કરું, પ્રાર્થના કરું, છતાંય પણ તમારામાં પ્રવેશાય નહિ અને પેલું અનુભવી પુરુષનું સૂક્ષ્મ શરીર અથવા તો એની સૂક્ષ્મતા એનું એબસ્ટ્રેક્ટ બીઈંગ (અમૂર્ત અસ્તિત્વ) તે તમારી મરજી હોય કે ના હોય તે તમારામાં પ્રવેશી શકે છે અને એ ફરી પ્રવેશીને તે કામ તો કરે, ચિત્તના સંસ્કારમાં મોટો ભાગ ભજવે ત્યારે ચિત્તની અંદર એની અવેરનેસ (સભાનતા) જગાડવામાં એ મોટી મદદ કરે છે.

સ્વજન : એટલે આ જ પૃથ્વી ઉપર ? વેઈટ (Wait) ક્યાં કરવાનું? (થોભવાનું ક્યાં ?)

શ્રીમોટા : હા, આ જ પૃથ્વી ઉપર. આ પૃથ્વીના વાતાવરણમાં. પહેલાં મને લાગતું હતું કે દક્ષિણમાં જન્મ લઈશ. હવે એમ નથી લાગતું. મને સ્થળનું નક્કી નથી લાગતું. બધો વહેવાર કરવાનો, છોકરાં જન્માવવાનો વહેવાર નહિ ! કારણ કે જે જે જીવોનો સમાગમ (સાથ) મારે જોઈએ, તે બધા જીવો હું જન્મું ત્યારે હાજર હોવા જોઈએ. ત્યાં સુધી I shall have to wait. (મારે રાહ જોવી પડશે.)



નવા જન્મમાં સંબંધો

સ્વજન : આપણે અહીં જન્મ લીધો, તે પહેલાં પણ બીજા ગ્રહોમાં પણ જઈ આવેલા હોઈશું ?

શ્રીમોટા : હા, જઈ આવેલા. ત્યાંથી માર્ઈગ્રેટ થતાં થતાં (વિહાર કરતાં કરતાં) અહીં આવ્યા છીએ અને અહીંથી પાછા બીજે જવાના. એ વાત ચોક્કસ.

સ્વજન : આટલા બધા એકસાથે મરે એ જીવો ક્યાં જતા હશે ? બધા સાથે જન્મે ?

શ્રીમોટા : યથાકાળે જન્મે, સાથે જાય પણ સાથે જન્મે નહિ, કારણ કે થોડા જીવતા હોય. તેમનામાં જેમ જેમ વૃદ્ધિ થતી જાય તેમ તેમ જન્મતા જાય. જન્મનું પ્રમાણ તે વખતે ઘણું વધે. બે બાળકો વચ્ચે અંતર બહુ ઓછું હોય. પ્રલય પછી જ જન્મનું પ્રમાણ વધી જાય, Abnormal (અસાધારણ) કહીએ તો ચાલે. એકબીજાને ઓળખે નહિ. હવે પછી જન્મ છે, તે પહેલાં પણ હતો એટલે જન્મજન્માંતરમાં જે સંબંધ થયેલો છે, પરસ્પરનો જે ભાવ જાગેલો છે, તે નિમિત્ત છે. નિમિત્તને કારણે સંબંધ છે.

સ્વજન : મોટા, અમને આપની સાથે ને સાથે જ રાખશોને ?

શ્રીમોટા : એનો આધાર તમારા ઉપર છે. કોઈ ને કોઈ જન્મમાં આપણે અથડાઈ ગયેલાં છીએ. આ વખતે આપણે કંઈ એમ ને એમ મળ્યાં નથી. માટે તમને કહું છું કે ‘ચાહોમ કરીને પડો, ફતેહ છે આગે.’

નવનિર્માણની પ્રક્રિયા

સ્વજન : મોટા, આપે કહ્યું છે કે ઊથલપાથલ થયા પછી નવનિર્માણ થાય, તે સાત વ્યક્તિઓ દ્વારા થાય, એ આપ વિગતે સમજાવશો ?

શ્રીમોટા : રચનામાં 'સાત' બહુ મોટો ભાગ ભજવે છે.... આ સૃષ્ટિમાં જુદા જુદા સાત ભાગ પાડેલા છે... સાત રંગ, સાત રાગ, સાત - તળ, વિતળ, અતળ, પાતાળ - એવું બધું સાત સાત છે. આ બ્રહ્માંડના સાત ભાગ છે... મનુષ્યની જાતિ પણ સાત પ્રકારની છે. દેવો પણ સાત પ્રકારના છે. જ્યારે કેઓસ (અંધાધૂંધી, ઊથલપાથલ) થાય - (ધનની, ઘરબારની, સરકારની, સમાજની બધી ઊથલપાથલ થવાની) પછી સારું સર્જન થાય ત્યારે આ બધા, સાત પ્રકારના ઋષિઓ જેવા મનુષ્યો, સાત પ્રકારનાં દિવ્યતત્ત્વો, કારણ, સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ - એ બધાં પણ એ ઉત્થાનમાં ભાગ લે છે. અને જ્યારે નવું ઊભું થશે ત્યારે એ બધું ઉત્તમ પ્રકારનું હશે... (આ બધું) માત્ર પૃથ્વી ઉપર જ નથી થતું. આવી તો કેટલીય પૃથ્વીઓ લય થયા કરતી હશે...નાશ અને સર્જન બેઉ સાથે ને સાથે જ ચાલે છે.



‘જાગતા નર સેવીએ’

સ્વજન : ઘણા માણસો દેવમંદિર નિયમિત જતા હોય છે. છતાં તેઓ તેમના શરીરના અંત સમયે ઘણીવાર મનની શાંતિ ગુમાવી બેધ્યાનપણે લવારા કરતા હોય છે, એલફેલ બોલતા હોય છે અને ભગવાનનું સ્મરણ તેમનાથી થઈ શકતું નથી. તેનું શું કારણ હશે ? એનો કોઈ ઉપાય ખરો ?

શ્રીમોટા : બરાબર, તેમના હૃદયમાં ભગવાન વિશે સાચી ભાવના ઊગેલી હોતી નથી. તેઓ મંદિરે જતાંઆવતાં પરનિંદામાં રાચતાં હોય છે અને હેતુનું જ્ઞાનભાન તેમને હોતું

નથી, રહેતું નથી. તેઓ કોરાં જ રહેતાં હોય છે અને તે કારણે તેમના અંત સમયે ભગવાન યાદ આવતો નથી. આનો એક ઉપાય છે ‘જાગતા નર સેવીએ.’ જાગેલા નરનો સહવાસ, સત્પુરુષનો સત્સંગ અંતકાળે કામ આવી જાય છે. આ સંબંધે મારા ગુરુમહારાજે મને એક અનુભવ કરાવેલો, તે યાદ આવે છે.

સ્વજન : હા જી, જરૂર તે કહો.

શ્રીમોટા : મારા ગુરુમહારાજ ઘણી વાર કહેતા કે દિલની સચ્ચાઈ સાથે થયેલો સંતસમાગમ ગમે તેવા ખરાબ માણસને પણ સદ્ગતિ થવા પ્રતિ પ્રેરે છે - આ હું સમજી શકતો નહિ. મારી આ શંકા મેં તેમની આગળ વ્યક્ત ના કરી, છતાં તેઓશ્રી તે કળી ગયા અને એકવાર પાસેના (સાંઈખેડાથી થોડે દૂર) એક ગામમાં જઈને ‘મરવા પડેલા’ એક માણસને જોવા જવા હુકમ કર્યો.

‘અને તે ગામે હું ગયો. ગામમાં તપાસ કરી પૂછ્યું કે ‘ભાઈ, કોઈ માણસ ભારે બીમારીમાં મરવા પડ્યો છે ?’ મને એનું ઘર જડી ગયું. એટલે હું ઘરમાં જઈને તેની પથારી પાસે બેઠો. તે ખરેખર મૃત્યુશય્યા ઉપર પડેલો હતો, તે સંનિપાતમાં ગાળો બોલતો હતો. મને તેથી કંટાળો તો આવ્યો, છતાં બેસી રહ્યો. ગુરુમહારાજની આજ્ઞા હતીને ! થોડી વારે એની ભાષા અને ભાવ બદલાયાં ! તે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો : ‘હે ધૂણીવાળા દાદા ! હે ગુરુમહારાજ ! હે મારા પ્રભુ ! મારા ગુના માફ કરો, મારા ઉપર દયા કરો !’ વગેરે. ગુરુમહારાજ એની પાસે ઉપસ્થિત હોય એ પ્રમાણે તે બોલતો.

તેનો સંનિપાત ક્યાંય અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો. અને થોડી વારે તેણે શાંતિપૂર્વક ભગવાનનું, સદ્ગુરુ શ્રીધૂણીવાળા દાદાનું નામ લેતાં લેતાં પ્રાર્થા છોડ્યા ! આમ, ‘જાગેલ પુરુષ’નો સેવેલો સહવાસ ગમે તેવા દુરાચારી માણસને પણ સદ્ય મુક્તિ આપે છે. મૃત્યુ સમયે શાંતિ બક્ષે છે, તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ગુરુકૃપાએ થયો !’

સ્વજન : એવા જીવનો પુનર્જન્મ વહેલો થાય ખરો ?

શ્રીમોટા : સંસારી જીવની જેટલા પ્રમાણમાં ઉત્કટ પ્રકારની ભાવના વધુ સાત્ત્વિક, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો જન્મ વહેલો થાય. આધ્યાત્મિક માર્ગની જેને લગન લાગેલી છે, એવા જીવનો પુનર્જન્મ બીજા પ્રકારના જીવો કરતાં ઘણો વહેલો થાય છે, પણ જેનું સમગ્ર સળંગ જીવન નિમ્ન પ્રકારનું રહ્યું હોય, અને પ્રારબ્ધવશાત્ કોઈ મહાપુરુષનો સત્સંગ કરેલો હોય તોયે તેવા જીવનો પુનર્જન્મ વહેલો થાય.

મૃત્યુ પછી તુરંત પુનર્જન્મ

સ્વજન : કોઈ સંસારી પણ સત્સંગી જીવે મૃત્યુ પછી તુરંત પુનર્જન્મ લીધો હોય, એવી કોઈ વ્યક્તિની વાત કરશો, પ્રભુ ?

શ્રીમોટા : મારી બાની જ વાત કરું. મારી બાની રજા લઈને મેં ૧૯૩૯માં હરિજન સેવક સંઘ (સાબરમતી)ની સેવા છોડી અને આપમેળે આવી મળેલાં ભાઈબહેનોને પ્રભુ તરફ વાળવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. ત્યારે મારી બાને દર બેચાર મહિને મળતા રહેવાનું અને દર મહિને પાંચ પંદર રૂપિયા મોકલતા રહેવાનું મેં વચન આપેલું. બાએ મારી પાસેથી બીજું

પણ એક વચન લીધેલું, જે મેં ઘણી રાજીખુશીથી આપેલું અને તે એ હતું કે તેની (બાની) અંતિમ માંદગી સમયે મારે તેની પાસે હાજર રહેવું અને તેની સેવા કરવી.

૧૯૪૧માં બા ગંભીર રીતે માંદાં હતાં અને મને યાદ કર્યાં કરતાં હતાં, એ મતલબના પત્રો મારા નાના ભાઈ, મૂળજીના આવવા લાગ્યા. તે સમયે હું, હિંદુ વિશ્વ વિદ્યાલય, બનારસમાં બે બહેનોના (કવિ નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટિયાની બે દોહિત્રીઓ-કુરંગીબહેન અને ચિત્રાબહેન-સંપાદક) વાલી તરીકે રહેતો હતો, પણ હું બનારસ છોડી શકું તેમ ન હતો. એ બહેનોના પિતાજી (પી.એન.મહેતા) જેમને હું પણ ‘બાપુ’ કહેતો હતો, તેમને મેં તાર કરીને નડિયાદ જવા પરવાનગી માગી, પરંતુ તેમણે તો તારથી જવાબ આપી દીધો કે ‘મારે કોઈકને (બંને બહેનો પાસે) મૂકીને નડિયાદ જવું.’

મારાથી ગમે તેને જુવાન ઊછરતી કન્યાઓ પાસે મૂકીને જવાય જ કેવી રીતે ? અને મારા એવા ખાસ પરિચયવાળું કોઈ બનારસમાં ન હતું. તે છોકરીઓના પિતા આવી શકે નહિ અને મારાથી તેમને છોડીને જવાય નહિ. બીજી બાજુ, બાની છેલ્લી ઘડીઓમાં તેની સેવા કરવા જવા આપેલું વચન પાળી ના શકાય, એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ. I Was in the horns of a dilemma - સૂડી વચ્ચે સોપારી જેવી મારી સ્થિતિ હતી. આથી, મારી પાસે ભગવાનની પ્રાર્થના સિવાય બીજો કોઈ ઉત્તમ ઉપાય ન હતો.

હું તો મૌન ધારણ કરીને બેસી જ રહ્યો અને ભગવાનને પોકારવા લાગ્યો, ‘હે પ્રભુ ! મારી બાને આપેલું વચન કોઈ

પણ ભોગે પાળવું તો જોઈએ જ, અને તે પાળવાની મારી પૂરેપૂરી દિલની તત્પરતા પણ છે, પરંતુ ત્યાં જાઉં કેવી રીતે?’ વારંવાર હું તો ભગવાનને આવી આવી પ્રાર્થના જ કર્યા કરું. જમવા કરવાનું અને એવી બીજી શરીરની ક્રિયાઓ પણ મૂકી દીધી હતી. એકમાત્ર ભગવાનને જ પોકાર પાડ્યા કરતો. મેં મારી માને વચન આપેલું અને તેવું વચન પણ હું પાળી શકતો નથી....સંજોગોને કારણે વચન પાળી શકાતું નથી ! તેનું દર્દ એટલું બધું સાલતું કે આના કરતાં તો જાણે કે - ‘હું ભગવાનનાં ચરણકમળે, મારું વચન પાળી ન શકવાના એક પરિણામ તરીકે શ્રીભગવાનને જાણે કે દેહ સમર્પણ કરી દઉં !...

‘મારું દિલ તો જરૂર મારી મા પાસે છે, પરંતુ આ સ્થૂળ દેહને ત્યાં કેવી રીતે હાજર કરવો ? તેને આપેલું વચન મારાથી પાળી શકાય તેવી જવાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પણ છે...

‘સાધનાની જુદી જુદી ભૂમિકાઓમાં ભાવના પણ સાકાર થાય છે, તેવો અનુભવ પણ તારી કૃપાથી મને જરૂર થયો છે. તો મારી મા પાસે હાજર રહેવાની મારી આ પ્રયંડ ઉત્કટ ભાવના જે પૂરેપૂરી જીવતીજાગતી છે, તે ભાવના તારી કૃપાથી ત્યાં આકાર લે, એવી મારી તને ઘણી ઘણી પ્રાર્થના છે... મારી આવી ત્રિશંકુની પરિસ્થિતિમાં તારા સિવાય મને કોઈ બીજો મદદગાર નથી. તારી કૃપાથી સંકલ્પશક્તિનું સામર્થ્ય એટલું બધું જબરજસ્ત હોય છે, તેનું મને જ્ઞાનભાન છે, પરંતુ તેવી મારી સંકલ્પશક્તિનું સઘળું સામર્થ્ય તે એકમાત્ર તું જ છે. તારામાં જ, હે પ્રભુ ! બધું જ સમાયેલું છે. હવે તો તું

જ મારી વહારે ચડે અને મારું વચન પળાવવાની ખાતર મારા દિલમાં પ્રચંડ અને ઉગ્ર મારી મા પાસે સ્થૂળ દેહે હાજર થવાની ભાવનાને તું જ એક સાકાર સ્વરૂપ આપી શકે તેમ છે. માટે હે પ્રભુ ! દીનદયાળ ! મારા વહાલા ! મારા ગરીબની સામું જોજે, મારી લાજ રાખજે.’

‘આમ, આ બંધું અંતરમાં અંતરથી જ થયે જતું હતું.... આવી રીતે અંતરની પ્રાર્થનામાં ત્રણેક દિવસો વીતી ગયા હશે.... અને આવા આર્તતાયુક્ત પ્રાર્થનાના તબક્કાના ગાળામાં એક પળે એવું થયું કે ઓચિંતો જ વીજળીનો દીવો, જે સળગતો હતો, તે બંધ થઈ ગયો. તે ઉપરથી મને તાત્કાલિક ઊગી આવ્યું કે મારી માના શરીરનું અવસાન થયું અને જીવ ગયો. આમ, પ્રભુકૃપાથી માના દેહાંતના સમયની ખબર મને ત્યાં રહ્યે રહ્યે પડી ગઈ હતી.’*

સ્વજન : તમારી બાને તમારું દર્શન ત્યારે થયું હતું ?

શ્રીમોટા : ‘એ કહું છું. નડિયાદથી મૂળજીનો તાર આવ્યો કે મારી માનું શરીર અવસાન પામ્યું છે. તે પછીથી મૂળજીનો મારા ઉપર કાગળ આવ્યો. તેમાં તેણે લખ્યું કે મારી માના શરીરના અવસાન પામ્યાના થોડાક સમય પહેલાં બાએ

* પૂજ્ય શ્રીમોટાએ તા. ૨૨-૭-૧૯૭૬ની સવારે ફાજલપુર જવાને નડિયાદ આશ્રમ છોડ્યો ત્યારે તે જ ઘડીએ, આશ્રમના વીજળીના બધા દીવા બંધ થઈ ગયા હતા. આ દીવા અગાઉ એકાએક કઢી બંધ થયા ન હતા. ત્યારે આશ્રમવાસીઓને અશુભનાં ઝંઘાણ લાગ્યાં. અને પૂજ્યશ્રીએ તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬ને શુક્રવારની વહેલી સવારે દોઢ વાગ્યે દેહત્યાગ કરેલો, એ એક સમાંતર વાત હોઈને અત્રે યાદ આવે છે.

મૂળજીને બૂમ પાડીને કહ્યું હતું કે અલ્યા મૂળિયા ! મૂળિયા ! જો આ ચૂનિયો (શ્રીમોટા) આવ્યો !' ત્યારે મારા ભાઈએ મારી બાને કહ્યું, 'ચૂનીલાલ તો કાશીમાં છે. અહીં ક્યાંથી આવી શકે ?' 'અરે ! એ તો આ રહ્યો ! મારા પગ પાસે બેઠો છે ! મારા પગ દબાવે છે ! જો તે અહીં જ છે !' આવા પ્રકારના શબ્દો તે કાગળમાં વાંચ્યા.... મારા ભાઈનો એ કાગળ વાંચીને મને સમજાયું ભગવાને મારો ટેક જાળવ્યો. મારી લાજ રાખી, વચન પળાવ્યું, એમ પ્રતીત થયું. તેનાથી મને જે હર્ષોન્માદ પ્રગટ્યો, તે આનંદ કોટિ બ્રહ્માંડની તોલે આવી શકે એમ નથી. ભગવાન એટલો બધો સમર્થ છે અને તે સમર્થની ઓથ મારે માથે જીવતીજાગતી છે, એવો આ પ્રત્યક્ષ જીવતોજાગતો પ્રચંડ અનુભવ એની કૃપાથી પ્રગટ્યો....મારા જીવનની અનુભવની કક્ષાઓની દૃષ્ટિએ આ પ્રસંગનું મૂલ્યાંકન કંઈ નાનુંસૂનું નથી...તેમ છતાં મારા માટે આ દંદાતીત, ગુણાતીત પ્રકારનો અનુભવ એ તો એક ઘણો મોટો બનાવ છે.'



સ્વજન : મૂળજીભાઈનો પત્ર આપની પાસે હશે ?

શ્રીમોટા : ભાઈ (શ્રી નંદુભાઈ) કને હશે.*

પૂજ્યશ્રીની બા (સૂરજબા)નો પુનર્જન્મ

સ્વજન : આપનાં માતૃશ્રીએ આપનાં દર્શન કર્યા પછી છેલ્લો શ્વાસ લીધો. તેમનો પુનર્જન્મ પછી ક્યારે થયો હશે ?

શ્રીમોટા : 'હા, એ કહું તે પહેલાં, મારા ગુરુમહારાજે

* આ પત્ર નંદુભાઈ પાસે છે.

કહેલો એક સિદ્ધાંત યાદ આવે છે, તે જણાવું. કોઈ જીવને કોઈ સાધુમહાત્મા પરત્વે રાગ, મોહ, ભક્તિ કોઈ પણ પ્રકારે હોય અથવા કોઈ મહાત્માને તેવા જીવ પરત્વે સ્વજન જેવો ભાવ હોય તો તેવા જીવનો કલ્યાણકારી પુનર્જન્મ તત્કાળ થઈ જાય છે. આ વાતની કસોટી મારા જીવનમાં જ કરી જોવાનું મારા મનમાં ઊગી આવ્યું. એટલે આપણે તો ગુરુમહારાજની કૃપાથી ‘બાનો જન્મ વહેલો થયો છે કે ?’ તે ચકાસી જોવા માટે હું ધ્યાનમાં બેસી ગયો. ધ્યાનની એક પરિસ્થિતિ છે, તેમાં ‘સંયમ’ આવે છે. યોગની ભાષાનો ‘સંયમ’ છે. સામાન્ય રૂઢ અર્થમાં ‘સંયમ’ શબ્દ વાપરીએ છીએ તે નહિ.’

‘ધ્યાનમાં સંપૂર્ણપણે એકાકાર થઈ ગયા હોઈએ અને શરીરની સભાનતા જવાની પળ હોય તે જ પળે જો કોઈ સંકલ્પ આપણે રાખીએ, તો તે સંકલ્પ સાકાર થઈ જાય. આ કાંઈ નાનીસૂની વાત નથી. બોલવામાં સહેલું છે.’

‘એટલે ધ્યાન ધરીને એવો સંકલ્પ-બાના પુનર્જન્મની માહિતી વિશે-મારા પોતાનામાં ધારણ કર્યો અને એમ તે ધારણ કરતાં જ કાશીની ગલીઓ, શેરીઓ, રસ્તાઓ, વળાંકો વગેરે શું શું હોય તે પ્રત્યક્ષ મારી નજરમાં આવ્યાં. અને છેવટે એક વળાંકવાળી ગલીમાં આવેલ એક ઘરમાં એક બાળકી જન્મેલી છે તે જણાયું. તે બાળકી તે મારી માતાનું સ્વરૂપ હતું, તે મારી નજરમાં સ્પષ્ટ આવી ગયું.’

‘પછી સવારમાં ધ્યાનમાં જે જે દેખાયેલું, તે નિશાનીઓ જોતો જોતો પેલું ઘર શોધવા ગયો. છેવટે તે ઘર મળી આવ્યું. તેના ઓટલા ઉપર જઈને બેઠો. અંદર તો કેમ જવાય ?

એટલે ભજન ગાવા લાગ્યો. થોડા સમય પછી અંદરથી કોઈ બહેને આવીને મારા આગમનનું પ્રયોજન જાણવા માગ્યું. હિંદીમાં તેમણે પૂછ્યું.’

‘મેં તેમને કહ્યું, ‘રાત્રે મને સ્વપ્ન આવ્યું હતું કે આપના ઘરમાં બાળકીનો જન્મ થયો છે. એ જીવ મારા જીવન સાથે સંકળાયેલો જીવ છે. તેનાં દર્શન કરવાં છે. તેનાં દર્શન કરીને હું ચાલ્યો જઈશ. ભગવાનનો હુકમ છે એટલે આવ્યો છું.’

‘આમ કહેવાથી તે લોકો દયાથી પ્રેરાઈને મને તેમના ઘરમાં લઈ ગયા અને બાળકીને લાવીને મારા ખોળામાં મૂકી. બાળકીને હું પગે લાગ્યો. મને પ્રતીતિ થઈ ગઈ કે ધ્યાનમાં જેનું દર્શન થયું હતું તે આ જ.’

‘મને ત્યારે બરાબર સમજાઈ ગયું કે શરીરધારી ચેતનનિષ્ઠ આત્મા સાથે જેને ખરેખરો રાગ થઈ ગયો હોય અથવા એ આત્માને કોઈ જીવ પરત્વે પ્રેમભાવ હોય, તો એવો જીવ ફરીથી તુરંત જન્મ પામે. ભગવાને અત્યંત કૃપા કરીને મને આ પ્રયોગનું દર્શન (અનુભવ) કરાવ્યું. તેથી, મારા જીવનમાં જે ગદ્ગદ ભાવ પ્રગટ્યો અને તેથી ભગવાન ઉપર કેટલો વારી ગયો હોઈશ તેની કલ્પના કરવાથી સમજી શકાશે, એવી એ હકીકત છે.’

સ્વજન : મોટા, અનુભવી-રિઅલાઈઝ્ડ પુરુષો પુનર્જન્મ લેતા હશે કે બ્રહ્મમય થઈ જાય ?

શ્રીમોટા : ઘણાખરા અનુભવી જન્મ લેતા હોય છે. એમની ચેતન પરત્વેની જે ભાવના છે, એ ભાવનાને જીવતી રાખવા માટે પુનર્જન્મ લેતા હોય છે. એનો જન્મ કોઈક નિમિત્તને કારણે

જ હોય છે. જોકે એ જન્મ લીધા વગર પણ કામ કરી શકે છે. એને જન્મ લેવો હોય ત્યારે એ લઈ શકે છે.

સ્વજન : શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો અવતાર થયેલો એ નિમિત્તને લીધે થયેલો ?

શ્રીમોટા : જેમ આપણો જન્મ થાય છે એવી એને (અનુભવીને) જન્મવાની સ્વયંભૂ Instinct-પ્રેરણા છે. આગલા જન્મમાં શ્રીકૃષ્ણની શક્તિ ડિવિનિટી તરફ વધારે વિકસેલી. જે બાકી રહેલું, તે આ જન્મમાં ડિવિનિટી પૂરેપૂરી વિકસી ગઈ. અવતાર થાય એટલે કોઈ સ્પેશિયલ જીવ આકાશમાંથી ઊતરે છે એમ નહિ. મનુષ્ય શરીરમાં કૃષ્ણ જન્મ્યા તે એમના પણ પાછલા જન્મો છે. પાછલા જન્મમાં ડિવિનિટીની (પરમ પદની) સાધનામાં જ હતા.



મા પ્રત્યક્ષ થયાં

સ્વજન : આપના જેવા સંતાત્માઓ સદ્ગત જીવને નિમિત્ત મળતાં મળી શકે છે, સંદેશા મોકલી શકે છે, એવું જાણવામાં છે. આપનો કોઈ અનુભવ કહેશો ?

શ્રીમોટા : ભૂજમાં (કચ્છ) એકવાર ભયંકર ગણાય એવી એક ટેકરી ઉપર રાત ગાળવાનું મન થયું હતું. ત્યાં હિંસક પશુઓનો ખૂબ ભય રહેતો હતો. તેથી, રાજ્યની પરવાનગી લેવી પડી અને મળી પણ ખરી અને ત્યાં રાત ગાળી. તે રાતનું ભાવભર્યું સ્મરણ જીવનમાં મુદ્રાંકિત થઈ ગયેલું છે, અને એનાં પવિત્ર મીઠાં સ્મરણમાત્રથી દિલમાં સવિશેષ આનંદ પ્રગટ્યો છે ! મારાં આધ્યાત્મિક મા(પ્રભાબા)ની સેવામાં

એમના શરીરની અંતઘડીએ હાજર રહી શકાયું ન હતું, તે દિલમાં ઘણું ઘણું સાલતું હતું, પણ ઉપાય શો ?

ત્યાં એ ટેકરી ઉપર મંદિરમાં ખુલ્લા યોગાનમાં સૂતો હતો ત્યારે મધરાતે મા પ્રત્યક્ષ થયાં, તેમના ખોળામાં સૂવાનો લહાવો લઈ શકાયો અને વાતો પણ થઈ, પછી જ્યાં પડખું ફેરવું છું ત્યાં એ અદૃશ્ય થઈ ગયાં. આ તંદ્રાવસ્થામાંનો કે સ્વપ્નમાંનો અનુભવ ન હતો. તે તો પૂરી જાગ્રત અવસ્થામાં તેમનાં પ્રત્યક્ષ સશરીર દર્શન થયાં હતાં. આવી હકીકત તો કોઈના માન્યામાં પણ ના આવે. આવી વાતની જાહેરાત ના કરવાની હોય.



સ્વજન : મોટા, આપણા રાજદ્વારી નેતાઓ, કહેવાતા દેશસેવકો તેમનાં અવસાન પછી વહેલા જન્મે ખરા ?

શ્રીમોટા : રામ રામ કરો ! એ લોક રાગદ્વેષથી ભરપૂર હોવાથી બહુ બહુ મોડા જન્મે. અરે ! જ્યાં રાજકારણ ના હોય એવી સેવાભાવી સંસ્થાઓના સેવકો પણ રાગદ્વેષથી ભરપૂર હોય છે. એ મારો જાત અનુભવ છે.

પ્રેતાત્માની મુક્તિ

(માનનીય શ્રી રમણભાઈ અમીન સાહેબ સાથે ફાજલપુર ફાર્મહાઉસમાં પૂજ્ય શ્રીમોટાએ જે સત્સંગ કરેલો, તેમાં ભૂત-પ્રેતયોનિના ઉદ્ધાર અંગેની વિગતો 'ગ્રહ ગ્રહણ'ની પ્રથમ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ નં. ૪૪ ઉપર છે, તે અત્રે પ્રસ્તુત છે.)

શ્રીમોટા : એ લોકોનો (ભૂતપ્રેતનો) ઉદ્ધાર એની મેળે વખત આવતાં થાય છે. કેટલાંકને ઘણો કાળ લાગે. મારા જીવન સાથે સંકળાયેલા એવા બે કિસ્સા બનેલા.

એક તો નંદુભાઈની પેઢીમાં એક નોકર હતો. દક્ષિણમાં એક ઠેકાણે ધોધ પડે છે, તે નંદુભાઈના ભાઈ અને બીજાં બધાં આનંદ કરવા ત્યાં ફરવા ગયેલાં. એ માણસ કહે કે ધોધની છેક નીચે કૂવો છે. એમાં આ છોકરાને લઈને જઈ અને તરીને બહાર નીકળું. મેં કહ્યું, ‘અલ્યા મરવું છે ? બૈરાંછોકરાં છે કે નહિ ? લાવ.’ એમ કરીને મેં છોકરાને લઈ લીધો. પછી એ તો પેલા વહેરા પાસે આમતેમ ફરવા લાગ્યો. અમે કહ્યું, ભઈ, ‘તું આવતો રહે. આ લીલ બાઝેલી છે અને લપસીશ તો પડીશ.’ આમ બોલીએ છીએ ત્યાં તો એ પડ્યો અને મરી ગયો. એ ભૂત થયેલો. એના મનમાં એમ કે ‘મોટાએ કેમ મને ઉગાર્યો નહિ ?’ મને એટલા બધા ધક્કા મારે. શરૂઆતમાં તો મને સમજણ ના પડી. જ્યાં જ્યાં ધક્કા મારે અને હું પડી જઉં. મને વાગે પણ ખરું. નંદલાલના મામાએ મને પડી જતો જોયેલો. પાછળથી સુસવાટાબંધ પવન વાતો હોય એવું લાગે. પછી અમારાં મૌનમંદિરના ઓરડામાં એ પ્રેતને રાખેલો. પછી એની સારી દશા થઈ હતી.

બીજો એક કિસ્સો મુંબઈમાં બનેલો. એક સ્વજનની દીકરી એમ.એસસી. થયેલી. કોઈના પ્રેમમાં હતી. એના બાપે બીજે ઠેકાણે વિવાહ કરેલો. એ છોકરા સાથે એવું નક્કી કરેલું કે પરણાય એવી સ્થિતિ નથી. માટે હવે મરી જવું. પોતે એમ.એસસી. થયેલી એટલે શું ખાતાં તરત જ મરી જવાય એ જાણે. પેલાને પડીકું આપ્યું. છોકરી ખાઈ ગઈ. પણ પેલા છોકરાને નંદલાલે સમજાવીને વારેલો એટલે બચી ગયેલો.

આ છોકરી પ્રેત થયેલી. મારે અને એમને ઘરોબો ખરો.

મેં એના બાપને કહ્યું, ‘હું એને સંભાળી લઈશ.’ ઘણી વખત સુરતના આશ્રમમાં રાત્રે અવાજો કરે. એ વખતે ડાહીબહેન મારી સાથે રહેતાં હતાં. ડાહીબહેને એ અવાજો સાંભળેલા. મેં એમને નહિ કહેલું કે આ પ્રેતના અવાજો છે. નહિતર એ ગભરાય. મને એણે બિવડાવવાના ઘણા પ્રયત્ન કરેલા. પછી ઠેકાણે આવી ગયેલી. (આ આખી ઘટનાનો પ્રસંગ એ ગતાત્માના ભાઈએ વ્યક્ત કર્યો છે. જોકે નામનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. જુઓ આ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૧૧૫ ઉપર પરિશિષ્ટ-૧)



સંતાત્માનું શરીર

(અનુષ્ટુપ)

સ્થૂળ દેહ ગુરુ ના છે સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ ભાવ શો !

ગુરુના જીવને જ્યારે ભળશો, તો પિછાનશો.

‘જીવનપાથેય’, બીજી આ., પૃ. ૫



સ્વજન : મોટા, આપ ઘણીવાર બોલો છો કે મારે તો મરવાનીય ઈચ્છા નથી અને જીવવાનીય ઈચ્છા નથી, એ બરાબર સમજાતું નથી.

શ્રીમોટા : ‘પ્રભુનું યંત્ર થયા પછી શરીરને ટકાવી રાખવાનું મમત્વ કોઈ પણ આત્માને રહેતું નથી. તેના દ્વારા જે કંઈ કાર્ય કરવાનું હોય તે કાર્ય પૂરું થતાં સુધી તેનું શરીર ટકવાનું જ છે, એવો તેને દૃઢ આત્મવિશ્વાસ હોય છે જ. પ્રભુના નિર્ણયથી સ્વતંત્ર નિર્ણય એવા આત્માઓને હોતો જ નથી. એની મરજી ઉપર જ એ બધું રાખ્યા કરે છે. શરીર

હોય કે ના હોય, પરંતુ પ્રભુનું કાર્ય ક્યાંય અટકી પડવાનું નથી. એટલે જે જે જીવોના જીવન સાથે તે (મુક્તાત્મા) સંકળાયેલો હોય છે તેથી તેમનું તે ભોગવ્યા વિના રહી શકતો નથી. એટલે તેનું શરીર દર્દ કે રોગનું ભોગ ના જ થઈ પડે, એમ ના કહી શકાય. આમ છતાં તે પોતે તદ્દન સ્વતંત્ર અને નોખો હોય એમ જરૂર બની શકે, પરંતુ તેવો સંતાત્મા ભગવાનની ધારણાથી જુદી રીતે કે બીજી રીતે પોતાનું શરીર ટકાવી રાખવાનું કદી પણ મમત્વ રાખશે નહિ.’

સ્વજન : (પૂજ્યશ્રી છેલ્લાં વર્ષોમાં જ્યારે ખૂબ અશક્ત થઈ ગયા હતા અને વ્હીલચેર વિના ફરી શકતા ન હતા ત્યારે-)

મોટા, આપની તબિયત પહેલાંના જેવી નથી તોપણ ભાઈના (શ્રી નંદુભાઈ) કહેવા મુજબ, આપ હજુ પાંચદશ વર્ષ કાઢી શકો એમ છો.

શ્રીમોટા : મને કોઈ ઈચ્છા નથી. ગુરુમહારાજનો હુકમ થાય તો તુરંત શરીર છોડી દઉં. એમના આદેશની રાહ જોઉં છું.



ભક્તનું કર્મ

સ્વજન : ભક્તનું કર્મ સંતાત્મા ભોગવે. તેથી, પેલા (ભક્ત)નું બધું કર્મ બંધ થઈ જાય છે ? પૂર્ણ થઈ જાય છે ?

શ્રીમોટા : ના, બધું કર્મ બંધ થઈ જાય એવું હોતું નથી, પરંતુ તે જીવમાં તેવું કર્મ ભોગવવાની સ્થિતિમાં એક પ્રકારનું હળવાપણું જન્મે છે, પણ પેલા જીવે એમ માનવાનું નથી કે હવે તેણે કશું કરવાપણું કે ભોગવવાપણું રહ્યું જ નથી. જો તે તેમ માનશે તો તેને અજ્ઞાનમાં કુટાયા કરવું પડશે.

મુક્તાત્માનો પુનર્જન્મ

સ્વજન : મુક્તાત્માનો પુનર્જન્મ થાય ખરો ?

શ્રીમોટા : મુક્તાત્મા જન્મ લે પણ ખરો, ના પણ લે, કેમ કે તેને સંકલ્પો તો હોતા નથી. છતાં સંજોગો ઉપર આધાર છે. તેવાના ભક્તો તેમના હૃદયનો ભાવ ઉત્કટપણે રાખ્યા કરતા હોય અને એવા કોઈક ખાસ ગૂઢ નિમિત્ત હોય તો તેવાઓ જન્મ લે પણ ખરા. મુક્તાત્માને તેના ભક્તો પ્રેમભક્તિથી ઝંખતા હોય તો તે જરૂર જન્મ લે. જોકે મુક્તાત્મા જન્મ લીધા વિના પણ તેના ભક્તોનું શ્રેયપ્રેય સંભાળતા હોય છે. ભગવાને કેટકેટલા અવતારો લીધા તે યાદ છેને ? તે જ રીતે મુક્તાત્માનું સમજવું.

સ્વજન : મોટા, અમે સાંભળ્યું છે કે આપનો પુનર્જન્મ સ્ત્રીનો છે ? એમ કેમ ?

શ્રીમોટા : હા, કારણ કે મારે તેમની વચ્ચે તેમના માટે કામ કરવું છે. આ પુરુષદેહથી જોઈએ તેટલું થઈ શકે નહિ, પણ હું સંતાન જણનારી સ્ત્રી નહિ હોઉં. (સ્મિત વેરતાં વિશેષમાં કહે -) પણ એવી, એટલી બધી સુંદર સ્ત્રી હોઈશ કે પુરુષો મને જોતાં જ લાંબા દંડવત્ કરતાં થઈ જશે ?

સ્વજન : આપ ક્યારે જન્મ લેશો ? ક્યાં જન્મ લેશો ?

શ્રીમોટા : ગુજરાતમાં. પણ તુરંત જન્મ નહિ લઉં, કેમ કે મારાં અત્યારનાં સ્વજનોને મારી સાથે રાખવાં છે.

સ્વજન : પ્રભુ ! અમને તમારી સાથે રાખશોને ?

શ્રીમોટા : એનો આધાર તમારા ઉપર છે. અત્યારે તમે બધાં મળ્યાં છો, તે એમ ને એમ મળ્યાં છો ? વળગેલાં રહેવું જોઈએ.

સ્વજન : મુક્તને ફરી જન્મ લેવાનું થતાં જન્મથી જ તે મુક્ત અવતરે કે તેને નવા જન્મમાં સાધના કરવી પડે ?

શ્રીમોટા : નવા જન્મમાં તેને નામની થોડીક સાધના કરવી પડે ખરી, પરંતુ તે નામ પૂરતી, નિમિત્ત પૂરતી પણ હોય. તેને બહુ વાર ના લાગે. બે, ચાર, પાંચ વર્ષમાં પણ પત્તો ખાઈ જાય. માનવોને દાખલારૂપ થવા પણ થોડીક સાધના કરવાની આવે છતાં તે અંગેના સખત ચોકઠાજડિત નિયમો ન હોઈ શકે. વળી, તેમની બાલ્યાવસ્થામાં અને કિશોરાવસ્થામાં તેમના જીવનના મુક્તપણાના ચિહ્નરૂપે સવિશેષતાની અમુક અમુક ઘટનાઓ પણ બનવા સંભવ છે. બાલ્યજીવનમાં મુક્તાત્માને પોતાની તેવી મુક્ત હોવાની પ્રતીતિ નથી હોતી. બાલ્યવયમાં મુક્ત આત્માના ચમત્કારિક લક્ષણની ઝલક કે છલક કદીક કદીક વર્તાતી પણ હોય છે. આગળપાછળનાં તેની માહિતી નથી પણ રહેતી.



સ્વજન : મોટા, શ્રીસાંઈબાબા વિશેનું એક આ (Sayings & Charters of Sai Baba) પુસ્તક છે. તેમાં શ્રીસાંઈબાબાના શ્રીમુખેથી નીચેના શબ્દો બહાર પડેલા લખવામાં આવ્યા છે :-

‘હું કબીર હતો અને કાપડ વણતો.’

‘અકબરના દરબારમાં હું કામ કરતો અને તે મારા પ્રત્યે આદરથી જોતા.’

‘ઝાંસીની રાણીના લશ્કરમાં પણ હું હતો અને તેની સાથે ફરતો.’

‘હું ઘણું કામ કરતો. એટલું કામ કરતો કે મારાં હાડકાં દેખાતાં.’

શ્રીમોટા : જુઓ, આવા મહાન પુરુષ આટલા જન્મો લઈને કામ કર્યા કરે છે, તો તેનો કંઈક અર્થ હશેને ? અવતારો અનંત છે. કશું સ્થિર નથી. જેટલું કામ કરો તેટલું ઓછું. તો આપણું શું ? આપણે તો યસવાય માગતા નથી ! માટે જ્યાં ઊભા છો ત્યાંથી જરા યસો તો બધું સારું કહેવાય. ખસવા માંડો, ખસવા માંડો.



શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસની દિવ્ય ચેતના આપણા ભારતમાં હજુએ વિદ્યમાન છે.

ઈશુની ચેતના, શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણની ચેતના આજે જીવંત છે. મહમદ પયગંબર સાહેબની સ્વતંત્ર ચેતનભાવના જીવંત છે.



મુક્તની ચેતનાશક્તિ

સ્વજન : મુક્તાત્મા પોતાનો સ્થૂળ દેહ છોડે ત્યારે પોતાની ચેતનાશક્તિ તે જેને આપવા ઇચ્છે તેને આપી જઈ શકે ખરો ?

શ્રીમોટા : ભૂમિકા તૈયાર થયા વિના ગમે તેવા મુક્તાત્મા પણ બીજાને તેવું પ્રદાન ના કરી શકે, પણ મુક્તનો દેહ ના હોય ત્યારે તેની સૂક્ષ્મ અસર સાધકને, ભક્તને સ્પર્શી શકે, જો ભક્તનું આકર્ષણ પ્રબળપણે ગુરુના સૂક્ષ્મ તત્ત્વ સાથે લાગી રહ્યું હશે તો. વળી, સ્થૂળ શરીરની સ્થૂળ મર્યાદા દૂર થતાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વથી વધુ સબળ અને સંગીન સહાય કરી શકે છે, તે કરે પણ ખરા.

-તો મોક્ષ મળે ?

સ્વજન : મૃત્યુ વખતે ભગવાનનું નામસ્મરણ થાય, તો તેથી મોક્ષ મળે, એ હકીકત સાચી છે ?

શ્રીમોટા : મોક્ષ મળવો એટલો રેઢો પડ્યો નથી, પણ જો મૃત્યુ સમયે ભગવાનનું નામ લેવાય તો સારી ગતિ થાય. એ હકીકત માનવા જેવી છે. જ્યારે શરીરના રોમેરોમમાંથી ચેતનાશક્તિ, પ્રાણશક્તિ નીકળીને શરીરના અમુક આધારમાં કેન્દ્રિત થતી હોય છે, અને આ એક ક્ષણથીયે ઓછા વખતમાં બની જતું હોય છે, તેવે વખતે આ શરીરની પ્રકૃતિ કે જે દ્વંદ્વ અને ગુણથી બનેલ છે, તે મહત્વપણે ભાગ ભજવતી હોતી નથી, ત્યારે તેનું સ્થૂળ શરીર પણ ભાગ ભજવી રહેલું હોતું નથી.

પણ સૂક્ષ્મ શરીર મોખરે હોય છે, તે વખતે એ સૂક્ષ્મ શરીર દ્વારા ભગવાનનું નામ લેવાય છે. એનું પરિણામ એની સારી ગતિમાં આવે છે. એટલે કે હવે પછીના જન્મમાં એ કોઈક ભાવનાશાળી સ્થિતિમાં જન્મ લે, એવી શક્યતા બની જાય છે....મોક્ષની વાત બહુ ઊંચી છે.



મોક્ષ એટલે પ્રકૃતિ, પરા અને અપરામાંથી મુક્તિ

ચૌદ યોનિમાં મનુષ્યયોનિ જ એવી છે જે દ્વારા ભગવાનનો, ચેતનનો અનુભવ થઈ શકે અથવા તો મોક્ષ મેળવી શકાય.

મોક્ષ એટલે જન્મમરણમાંથી મુક્તિ નહિ. એ વાત ખોટી છે, પણ કામક્રોધાદિથી, રાગદ્વેષથી મુક્ત થવું એ મોક્ષ છે. શરીર હોય તો જ એ અનુભવ થઈ શકે. એટલે 'મનખા દેહ

દોહલો' એ આપણામાં અસલથી જૂની જે કહેવત છે તે તદ્દન સાચી છે. આ મનુષ્ય શરીર વિના આ મોક્ષપદ અનુભવવું દોહલું છે. એટલે આ મનુષ્ય શરીરનો જેટલો લાભ લેવાય તેટલો ઉચ્ચ, ઊર્ધ્વ ભૂમિકાનાં મનનચિંતવનમાં, ભગવાનની ભક્તિમાં, ભાવનામાં જાય એટલું ઉત્તમ છે.



મોક્ષ તો પોતાના પ્રયત્નથી જ પામી શકાશે. જેણે આ જીવનમાં જ અનુભવ કર્યો છે, તેવાઓ મુક્તને (અનુભવી પુરુષને) પ્રેમથી વળગી જુઓ. તેને સમજવાની કોશિશ ના કરો, એની સાથે પ્રેમ કરો. પછી જુઓ તેનું પરિણામ.



જીવોનું અવતરણ

સ્વજન : કોઈ જીવ out of space (અંતરિક્ષમાંથી જન્મ લીધા વિના) આવે અને આ પૃથ્વીના વાતાવરણમાં રહે ?

શ્રીમોટા : એ બધું મને કંઈ સાચું લાગતું નથી. એનું કારણ કે એ out of spaceમાંથી આવે, જે વાતાવરણ હોય એ વાતાવરણમાંથી આવે, તો તે (તેનું શરીર) ટકી ના શકે... એમ બની શકે કે દેવપુરુષ કોકનામાં એનું મિડિયમ બનાવી પોતાની ભાવનાને પોષે એ પૌસિબલ (શક્ય) છે. જેમ પ્રેત પોતે કોઈકનું મિડિયમ બનાવીને પોતાની લાલસા અને બધું ભોગવે છે, તેવી રીતે એ જો એવા પ્રકારની છઠ્ઠી ભૂમિકાવાળો (સાધનાની ભૂમિકાવાળો) જીવ હોય તો એનામાં અવતરણ થઈ શકે, પણ એ બીજા કોઈ આકાશમાંથી આવેલો જીવ આપણી પૃથ્વી ઉપરના આ વાતાવરણમાં ટકી શકે એમ મને લાગતું નથી... એવો કોઈ બળવાન જીવ હોય તો પોતાનું

વાતાવરણ બદલી શકે, એવા આવે છેય ખરા, પણ સામાન્ય જીવો નહિ... બહુ બળવાન આત્માની શક્તિવાળા જીવો. બાકી, સામાન્ય રીતે તો આવા અવતારી પુરુષો પણ માના પેટે જ જન્મે છેને !



પુનર્જન્મ-જન્મસ્થળનું નિમિત્ત વિજ્ઞાન

માણસ જન્મે ત્યારે એની આજુબાજુના સંસ્કારો એ બધું લઈને જ જન્મે છે. એટલે પોતાના એકલાના જ સંસ્કાર નહિ, અનેક જીવોની સાથે સંકળાયેલા છીએ અને જેની સાથે બધું તાદાત્મ્ય (એકરૂપતા) છે, એવા બધાય જીવો આપણી સાથે આવેલા છે.



સ્વજન : શરીર છૂટી જાય પછી આ નિમિત્ત...

શ્રીમોટા : જ્ઞાનની દશામાં (સાક્ષાત્કારી પુરુષને) નિમિત્ત, બાકી આપણને ટેન્ડન્સી-વલણ. (મનુષ્ય જીવમાં પ્રકૃતિનું વલણ.)

સ્વજન : જે લોકો બીજા દેશમાં જન્મવાનું વિચારતા હોય, તો શું એનો જન્મ એ દેશમાં થાય ?

શ્રીમોટા : આપણા હિંદુસ્તાનમાં જન્મનારા, આપણી રીતે રહેનારા, આપણે એકબીજાની સાથે સંકળાયેલા છીએ, એકબીજાની સાથે એટેચમેન્ટ (આસક્તિ, લાગણી) છે. હવે, એવા જીવો અમેરિકામાં કે બીજા દેશમાં નહિ જન્મે. જ્યાં જ્યાં પોતાના જે જે જીવોની સાથે જેટલું એટેચમેન્ટ છે, તે વાતાવરણમાં જન્મે છે. જન્મથી જ યુરોપનું વાતાવરણ અને એવું બધું જેના માનસમાં હોય એવા ત્યાં જન્મે. અહીં રહેતો હોય પણ બધું

યુરોપિયન રીતે જ વિચારવા કરવાનું બનતું હોય, એની રહેણીકરણી બધું જ એ જ રીતનું હોય, એવો અહીં રહેતો હોય તોય એ ત્યાં જન્મે. જે પ્રકારની ઘણા લાંબા કાળ સુધીની જેવી જેની વિચારસરણી, જે પ્રકારની જીવસૃષ્ટિ એ ત્યાં જન્મે, પણ કોક કોક સમયે ત્યાંનો વિચાર આવે એથી ત્યાં જન્મ ન થાય.



સ્વજન : ગયેલા જીવોમાંથી કોણ કોની સાથે જન્મતા હશે, એ કહેશોજી ?

શ્રીમોટા : આપણે પણ જ્યારે જન્મતા હોઈએ છીએ ત્યારે આપણી સાથેના આપણા મિત્રો કે વેરીઓ કે આપણાં સગાં, આપણા અણગમાવાળા કે જેને માટે આપણને વેર છે, એવા બધા જીવોને આપણે સાથે લઈને જન્મતા હોઈએ છીએ. પોતપોતાનું એક સર્કલ જે આપણી પોતાની વૃત્તિઓને લઈ બાંધેલું છે, એવાને જ લઈને જન્મતા હોઈએ છીએ.



છોકરાં અમુકને ત્યાં જન્મે તેનું કારણ શું ?

સ્વજન : તો કોઈ વ્યક્તિ multi-millioner-ધનાઢ્યને ત્યાં જન્મે છે એ કેવી રીતે ?

શ્રીમોટા : એ વ્યક્તિ એને ઘેર જન્મી એ એનું તમે પ્રારબ્ધ કહેવું હોય તો કહો એને. એની મારે ના નથી.

સ્વજન : એમાં કોઈ કર્મનું કારણ ખરું ?

શ્રીમોટા : કર્મનું કારણ ખરું. કર્મનું કારણ ના નહિ. કર્મનું કારણ ખરું. પણ એમાં મૂળ સિદ્ધાંત જોઈએ તો એની

સાથે કોઈ સંબંધવાળા છે. એ છોકરાં જે થાય છે તે જીવો વાતાવરણમાં છે. વાતાવરણની બહાર નથી. એ વાતાવરણમાં જીવો હોય છે અને પેલાં માબાપને એ લોકોની સાથે આકર્ષણ છે. એ જાણતા નથી. એ એની ઈચ્છા છે છોકરાં થવાની. છોકરાં થવાની ઈચ્છા છે એ વાત પાકી વાત, પણ અંતરમાંથી એમને પેલા જે અવકાશમાં જીવો છે આવા તેવા લોકોની સાથે સંબંધ થઈ જતો હોય છે અને એ સંબંધ પછી એમને ખેંચી લાવે છે અંદર. માના પેટના ગર્ભાશયમાં એને ખેંચી લાવે છે. ખરી વાત તો એવી છે. એમાં પાપપુણ્યને લીધે એ થતું હોય છે એવું કંઈ નહિ. પણ સંબંધ મૂળનો ખરો. પેલા જીવ સાથે. તેના લીધે પેલા લોકો છોકરાં થવાને તો સૌ કોઈને મરજી હોય એમાં તો બેમત નથી. પણ એમનું આપણે કહીએ છીએ કે આપણું સ્થૂળ શરીર, સૂક્ષ્મ શરીર, કારણ શરીર. કે સૂક્ષ્મ શરીર જે છે તે પેલા લોકોને ઝંખતું હોય છે. પોતાના હોવાથી. અને પોતાના થઈ ગયા છે એ. પોતાના હોવાથી તે પેલાને ઝંખતા હોય છે. એના કારણે પેલા ખેંચાઈને આવે છે માના પેટમાં. એમ કારણ હોય છે. ખરું કારણ તો આ છે. એમાં પાપપુણ્યનું કોઈ કારણ કે વાત નથી.



જંગલમાં જન્મ

આવા જંગલમાં કેમ જન્મ થાય ? જીવ કેમ અહીં જ જન્મતો હશે ? અહીં શું દાટ્યું હશે એને ? આમાં શો રસ પડતો હશે તે અહીં આવ્યો ? કંઈ કશા કારણ વિના કર્મ બનતું નથી. એ જેમ સિદ્ધ હકીકત છે, તેવી રીતે આ જન્મ પાછળ

કોઈ કારણ છે. એને એવા વિચારો વારંવાર થયા હશે કે, સ્વતંત્ર, જંગલમાં હરવું ફરવું. આપણને કોઈની રોકટોક ન હોય, આપણી મેળે કમાવું અને ખાવું. આવા વિચારવાળાઓ આવા જીવનમાં આવે. પોતાના આવા વિચારો, આવા પ્રકારની જિજીવિષા, આવી ઈચ્છા વગેરે ભેગાં થઈને એક બીઈંગ થાય. પછી તે તે પ્રકારના જીવનમાં જીવ પ્રવેશે છે.



સ્વજન : ધર્મનો નાશ થતાં ભગવાન પધારે છે, એમ ગીતાજીમાં કહ્યું છે. આપણે ત્યાં તેમની પધારમણી ક્યારે થશે ?

શ્રીમોટા : આ વૉર ઓફ સુપ્રીમસી (સર્વ સત્તાધીશ થવાના યુદ્ધ)નો કાળ છે. રશિયા-અમેરિકા મોટા છે. હવે ચીન મોટું થતું જાય છે. ચીન તે બંને દેશોને (રશિયા અને અમેરિકા) સર્વ સત્તાધીશ થવા નહિ દે... આપણે ત્યાં ગરીબોમાં રાજકીય જાગૃતિ આવી છે. જ્યારે ભગવાનને વધારેમાં વધારે પીડાયેલા-કચડાયેલા લોકોની બૂમ સંભળાય છે. એ એમના ભગવાનના આવવાના, ચેતનના આવવાના ભણકારા છે....માનવસમાજના કલ્યાણ માટે ઊથલપાથલ અનિવાર્ય છે. ભગવાન ત્યારે જ પધારશે.



સ્વજન : કોઈ કોઈ ક્ષેત્રોમાંના મોટા માણસો જેઓ પોતાનું મિશન પૂરું કર્યા વિના પરલોક ગયા હોય તેઓ તેવા જીવંત માણસો (દા.ત. વૈજ્ઞાનિકો, સાધકો, કલાકારો, લેખકો વગેરે) ને મદદ કરતા હશે ?

શ્રીમોટા : આધ્યાત્મિક જીવનના વિકાસમાં આગળ વધેલા (પરલોકવાસી) જે પુરુષો છે, જે જીવો છે તેઓ આવા વલણવાળા (જીવંત) માણસોને મદદ કરે છે, તેનો મને અનુભવ છે, પણ વિજ્ઞાનનો મને અનુભવ નથી. આમ છતાં જો આ થિયરી એને પણ લાગુ પાડીએ કે વિજ્ઞાનની અંદર ગુલતાન થયેલા...જીવોની શોધખોળ પૂરી થયેલી ના હોય, એ શરીર છૂટી ગયેલું હોય, તેવા લોકો વાતાવરણમાં રહેલા હોવા જોઈએ અને તેનું યોગ્ય મિડિયમ હોય તેને એ જ્ઞાન આપતા હોવા જોઈએ.



માનવયોનિમાંથી પ્રાણીયોનિમાં જન્મ ન થાય.

નિમ્ન પ્રકૃતિવાળાની ગતિ

સ્વજન : આપણાં શાસ્ત્રોમાં એવી વાત આવે છે કે નિમ્ન પ્રકૃતિવાળો, ખૂની અને એવો દુષ્ટ માણસ, તેનું અવસાન થતાં માનવયોનિને બદલે હલકામાં હલકી પ્રાણી-યોનિમાં જન્મ લેતો હોય છે, એ સાચી વાત ?

શ્રીમોટા : ના, માનવી, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ એ પાંચ કરણોની બનેલી પ્રકૃતિવાળો છે, ત્યારે પ્રાણીમાં એ પાંચ તત્ત્વો હોતાં નથી. એટલે ગમે તેવી હલકી પ્રકૃતિવાળો માણસ પ્રાણીયોનિમાં જન્મ કેવી રીતે લઈ શકે ? એવો માણસ કોઈ એકદમ નીચા અને હલકા કુળમાં જન્મે, ઊંચા કુળમાં નહિ, પણ એવું બને કે પ્રાણીયોનિવાળો જીવ પ્રભુકૃપાએ માનવયોનિમાં જન્મ લઈ શકે, જો તે એવા ઊંચા માનવી કુટુંબના આશ્રયે રહેલો હોય તો. ભગવાન રમણ મહર્ષિના

આશ્રમે એક ગાય હતી, જેનું નામ લક્ષ્મી પાડ્યું હતું અને મહર્ષિને તેના માટે સારો ભાવ હતો. આ ગાય તેના અવસાન પછી માનવયોનિમાં જન્મ લઈ શકે. બાકી, સાપ, શિયાળ કે વાઘબિલાડીનો અવતાર મળવાની વાતો એક રૂપક તરીકે આપવામાં આવી હશે, લોકોને ચેતવણી આપવા ખાતર. નિમ્ન પ્રકૃતિવાળા માણસો કૂતરાં, બિલાડાં અને શિયાળ જેવાં હિંસક પ્રાણીઓની જેમ વર્તતાં ક્યાં નથી જોવામાં આવતાં ? ઘણીવાર તેવાઓનો સ્વભાવ કૂતરાં બિલાડાંની પ્રકૃતિ કરતાં અનેકગણો ખરાબ હોય છે. એટલે **Law of evolution** (ઉત્ક્રાંતિના નિયમ) પ્રમાણે જે વાનરમાંથી માનવ બને તે માનવમાંથી વાનર ના બની શકે. દુષ્ટ પ્રકૃતિવાળો માણસ પણ કુદરતના કાનૂન મુજબ સુધરવા, ઉચ્ચતર સ્થિતિએ જવા સર્જાયો હોય છે જ.



પતિપત્નીનો સંબંધ

સ્વજન : પતિપત્ની તરીકે જોડાતાં બે જીવોનો સંબંધ આકસ્મિક હોતો હશે ?

શ્રીમોટા : ના, એ બે જીવોનો સંબંધ અનેક જન્મ જન્માંતરોમાં કોઈ ને કોઈ રીતે ચાલુ રહ્યા કરતો હોય છે જ. એટલે એક વખત જોડાયેલા બે જીવોનો સંબંધ કદી પણ છૂટી શકતો હોતો નથી. તે લગ્નસંબંધ પણ તે તે જીવ સાથેની તેટલા પ્રમાણની કોઈ ને કોઈ, આમ કે તેમ અથડામણનું જ પરિણામ હોય છે.

સ્વજન : ઋણાનુબંધના કારણે થતા સંબંધો ઉપર પૂર્ણવિરામ કેવી રીતે મૂકી શકાય ?

શ્રીમોટા : જ્યારે કોઈ જીવ જીવનવિકાસ કરતો બધાંથી મુક્ત થઈ જાય અને ચેતનામાં નિષ્ઠા પામી જાય ત્યારે તેવા જીવના સંસારી સંબંધો ઉપર પૂર્ણવિરામ આવી શકે, બાકી નહિ.



મૃત્યુવેળા ચેતનનિષ્ઠની મદદ

સ્વજન : ચેતનનિષ્ઠનો પ્રેમ બીજા જીવ પરત્વે હોય અને બીજો જીવ એટલો બધો ભક્તિપ્રધાન ના હોય તોયે તેને મૃત્યુવેળા શાંતિ, આરામ, રાહત મળે ?

શ્રીમોટા : ‘હા, જરૂર મળે. મારી એક ભત્રીજી, જેને નાર ગામે (પેટલાદ તાલુકો) પરણાવેલી. તેને ક્ષય રોગ થયો હતો. તે બીમારીની છેલ્લી અવસ્થામાં હતી. તેને ઘણી ઉધરસ આવતી અને છાતીમાંથી લોહી પડતું. બહુ રિબાતી. તેથી, તે મને કહે, ‘કાકા, તમે આટલી ભક્તિ કરો છો, તો મને આ રોગમાં જરા આરામ થાય અને શાંતિથી મરું એટલું ના કરો?’ એની એવી સ્થિતિએ મને પિગળાવ્યો. વળી, એ મારી ભત્રીજી હતી. તેથી, મેં તેને શાંતિ આપી. મને જોતજોતામાં સખત ખાંસી, કફ અને લોહી પડવા માંડ્યાં. શ્રી નરહરિભાઈ પરીખ અને બીજાઓ (હરિજન આશ્રમના) ચિંતાતુર થઈને મારી સારવાર કરાવવા માંડી. દરમિયાન મારી ભત્રીજીની ખાંસી મટી ગઈ, લોહી પડતું બંધ થઈ ગયું અને છેવટે તેણે શાંતિથી છેલ્લો શ્વાસ લીધો. તે બાદ મને પણ ખાંસી વગેરે મટી ગયાં. આ તાદાત્મ્ય ભાવનાનું પરિણામ.’



તમામ ધર્મમાં પુનર્જન્મ

બુદ્ધિને એમ થાય કે સાલું બીજો જન્મ છે એની ખાતરી શી ? એ આપણા ઋષિમુનિઓએ પ્રયોગો કરીને આ સાબિત કરેલું છે. જગતના બધા ધર્મોએ, એ ધર્મોના મૂળ પુરુષો એ બધા જ આ માટે સંમત છે, તો કહે ખ્રિસ્તીઓ કાંઈ છે સંમત ? મુસલમાનો તો કંઈ એવું માનતા નથી.

ભઈ, તમે વિચાર કરો. વયલી વાત એણે નથી કહી. આ જન્મે આપણું શરીર ગયું. પછી Day of Judgement (ન્યાય તોળવાનો દિવસ-ખ્રિસ્તી ધર્મની માન્યતા), ક્યામતનો દિવસ (મુસ્લિમ ધર્મની માન્યતા) આવશે ત્યારે ન્યાય થશે, તેની વાત કરી છે. ત્યારે જાગવાના કે નહિ બધાં ? ત્યારે પુનર્જન્મ પાળશે. ન્યાય થાય તો ભોગવવો પડેને ? ભોગવવાને માટે તો શરીર જ જોઈએ. ત્યાં છે ખરી પુનર્જન્મની વાત. આ તદ્દન સાચી વાત છે.



પુનર્જન્મ કેમ અને ક્યારે ?

આપણી આ ભવની પ્રકૃતિની ગતિ અને દિશા જેવા પ્રકારની હોય, તેવા પ્રકારનો આપણો પુનર્જન્મ નિશ્ચિત છે, તે પણ નક્કી. જે કોઈ જીવને ઉચ્ચ પ્રકારની ઉત્કટ લગની જે કોઈ એક વિષયમાં લાગે, તેવા જીવનો જન્મ વહેલો જ થાય, એટલે કે તુરંત થાય, એવું ગણિતશાસ્ત્ર નથી. કોઈ સ્થૂળ વિષયની બાબતમાં ઉત્કટ લગની લાગે તો તેવાનો જન્મ વહેલો થાય તેમ પણ નથી, પરંતુ વિષયની ઉત્કટ પ્રકારની લાગણી જેટલા પ્રમાણમાં વધારે સાત્ત્વિક, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો જન્મ

વહેલો થાય, તેવું કંઈક ખરું. અને આધ્યાત્મિક માર્ગની જેને લગની લાગેલી છે, એવા જીવનો જન્મ બીજા પ્રકારના જીવો કરતાં ઘણો વહેલો થાય છે એવો અનુભવ છે. બીજા પ્રકારના લોકોને જન્મ લેતાં પહેલાં ઘણું ઘણું અટવાવું પડે છે. તે પ્રકારની મૂઝવણ, ગૂંચળામણ, અકળામણ અને લોલુપતાની ઉત્કટ દશામાંથી આધ્યાત્મિક માર્ગની લગનીવાળો જીવ વહેલો બચી જાય છે. મતલબ કે તેવી દશામાં તેને પડી રહેવું પડતું નથી, એ એક ઘણો મોટો જીવને લાભ છે.



સૂક્ષ્મ એ તો ઘરના ઉંબરા જેવું છે

ભગવાનના નામની પ્રવૃત્તિ કે ભાવનામાં વખત ગાળી શકે એ જાતના સંસ્કાર ચિત્તમાં પડે છે. એ સંસ્કારોનો ઉઠાવ થાય ત્યારે સંસ્કારો સૂક્ષ્મમાં પ્રવેશે છે. આપણા જન્મનો આધાર સૂક્ષ્મ સંસ્કારો પર જ રહેલો છે. એ તો ઘરના ઉંબરા જેવું છે.



સ્વજન : મારી ઈચ્છા સાહિત્ય જેવા વિષયના પ્રોફેસર થવાની હતી, પણ એનાથી ઊલટી જ દિશામાં ફંગોળાઈ ગયો !

શ્રીમોટા : તમારે આવતા જન્મે જે થવું હોય તે વિષયમાં તમે સતત રત રહો, મંડ્યા રહો, એની પાછળ દિલ લગાડી એ જ કામ કરતા રહો તો તેવા તમે આવતા જન્મે જરૂર બની શકો.



ખંડ-૫

કેન્સરના દર્દીને અભયદાન

(અનુષ્ટુપ)

નિરંતરે ભજે ભાવે હરિને જે ઊંડું દૃદે,
હરિ તેને બધી રીતે સંભાળે છે જ જીવને.

— શ્રીમોટા

‘જાણે મોટામાં સમાઈ ગયા !’

શ્રી વ્રજલાલભાઈ (વજુભાઈ) જાની શ્રીમોટાના, ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલા ભક્ત હતા. તેમના વિશે આજીવન હરિજન સેવક શ્રી છગનલાલ જોશીએ* જે લખ્યું છે તે જોઈએ -

‘મારી સાથે સૌરાષ્ટ્રમાં ૧૯૫૩-૫૪માં પછાત વર્ગ બોર્ડના મુખ્ય અધિકારી તરીકે શ્રી વજુભાઈ જાની કામ કરતા હતા. તેઓ મોટાના ભક્ત બન્યા હતા....ત્યારે મોટા, આટલા બધા દિવ્ય પુરુષ હશે, એવી કોઈને કલ્પના ન હતી. આજે તો મોટાએ અનેકને તાર્યા છે....વજુભાઈ જાની કમભાગ્યે કેન્સરમાં સપડાયા. શરીરનું એક પણ અંગ હાલી શકે નહિ. આંખ ઊંચી કરતાં પણ વેદના થાય, એવા દિવસો છેલ્લી અવસ્થામાં તેમને ગાળવા પડ્યા હતા....વજુભાઈ તો ઈશ્વરભજનમાં લીન રહેતા અને અમે તેમનું દુઃખ જોઈ રડતા હતા, પણ વજુભાઈ તો કેમ જાણે મોટામાં સમાઈ ગયા હોય, એવી શાંતિ ભોગવતા હતા !’

* સાબરમતી આશ્રમ (અમદાવાદ)માં ૧૯૨૬-૨૭ની સાલમાં આશ્રમના સેક્રેટરી અને ત્યાર બાદ હરિજન સેવક સંઘના પીઠ જૂના કાર્યકર.

આ બધા દાખલા ઉપરથી એટલું તો સમજાય છે કે સંતાત્મામાં 'હળી, મળી, ભળી, ગળી' ગયેલાઓ કેટલી શાંતિથી છેલ્લા 'રામ.. રામ' કરી શકતા હોય છે !



(અનુષ્ટુપ)

દુઃખ એ તો પ્રસાદી છે પ્રભુના ઘરની મળી,
સ્વીકારી વૃહાલથી જે લે ધન્ય તે તો થશે નકી.
'જીવન પગલે', ચોથી આ., પૃ. ૬૧



કેન્સરના દર્દીને પત્રો

અગાઉ જેમનો ઉલ્લેખ થયો તે પૂજ્ય શ્રીમોટાના મિત્ર અને સાધક શ્રી વજુભાઈ જાની, કેન્સરના અસાધ્ય રોગમાં સપડાયેલા. તેમને અને તેમનાં પત્ની શ્રીમતી જયાબહેન જાનીને ૧૯૫૫, '૫૬ અને '૫૭ દરમિયાન પૂજ્યશ્રીએ લખેલા પત્રોનો સાર :-

શરીર એ જીવન નથી

કેન્સરના હાઉથી આપણે ભડકવાની મુદ્દલે જરૂર નથી. હરિસ્મરણમાં જીવતા થવા કાજેનો આ એક પ્રેરણાત્મક ધક્કો છે.... શરીર જવાનું હોય કે નહિ, તોપણ બિલકુલ શોક જ થાય નહિ એવી પાકી જીવતી તૈયારી કરવી જોઈએ. ખરું જીવન તો તે પછીની દશાનું જ ગણાય છે અને તે (આધ્યાત્મિક વિકાસ) હરિસ્મરણમાં લગની પ્રગટ્યા વિના કદી શક્ય નથી.

*જિજીવિષાની ભાવનાને જરા પણ મોળી પડવા ના દઈશ. જીવનની હારમાળા અનંત છે. તે તૂટક નથી. શરીર

* જીવન જીવવાની ભાવના

એ જીવન નથી. જીવનની અનંતતાના અનુભવ માટે શરીર જરૂરનું છે અને તેથી શરીરનું મહત્ત્વ ઘણું છે.

જીવનની પાછળ પણ કશુંક છે અને આગળ પણ કશુંક છે...જમીનમાં બી વવાય છે ત્યાર પછી તેમાંથી જીવન ફૂટે છે, પરંતુ બીજનું પણ પહેલાં જીવન હતું....એટલે શરીરની ઝાઝી હાયવોય કરવાની ના હોય.

દુર્લભ માનવશરીર

શરીરને હું તો ઘણું ઘણું મહત્ત્વ આપું છું. ચેતનના અનુભવ કાજે શરીર મહત્ત્વનું છે. માનવશરીર વિના તેવો અનુભવ શક્ય નથી...માનવીપણાનાં આવાં કેટલાંય શરીર, અસંખ્ય શરીર- ખોળિયાં, પછીથી પ્રભુકૃપાથી કોઈક જ શરીરધારી જીવથી પ્રભુને ખોજવાનું બની શકે છે. તેમાંય એવી ખોજ કરવાવાળામાં ભાગ્યે જ કોઈકને સાચી ધગધગતી તમન્ના વળગેલી હોય છે. એવી તમન્નાવાળામાંથી કોઈક તેને (ઈશ્વરને) અનુભવી શકે છે. તેથી, આવું માનવશરીર દુર્લભ ગણેલું છે.

શરીરને જવાપણું તો રહેલું છે, તે હકીકત છે. તેમ છતાં તે સાથે સાથે શરીરની પણ સળંગતા અને સમગ્રતા એકધારી કટ્ટી તૂટી જતી નથી હોતી, અને તેથી તો શરીરનો ફરી જન્મ થવો શક્ય હોય છે.

મોટામાં મોટો ધર્મ

एनी (શ્રીહરિની) કૃપા તો શુભઅશુભ બંનેમાં સમાયેલી છે.

આપણને કંઈક અમૂઝણ થાય, શોક, દિલગીરી થાય, મુશ્કેલી થાય કે એવું કંઈ થાય ત્યારે પ્રાર્થનાનો આશરો લઈ શકાય અને સંગ્રામ (તે કાજે) જીવનનો મોટામાં મોટો ધર્મ છે.

રોગ અને શત્રુ રાતે વધે, એવી એક કહેવત છે, તે કેટલેક અંશે સાચી પણ છે.

રોગ આવેલો છે તે ચેતવવા, જગાડવા માટે...હવે જાગી જાવ. જાગીને જીવવાનું છે. એનું સ્મરણ કર્યા કરજો.

દુઃખ અને કાળ ટૂંકાં થાય છે

જે દુઃખને નિશ્ચિંતતાથી અને પ્રેમથી ભગવાનની કૃપા ગણીને આપણે વેદીએ છીએ, તે દુઃખ અને તેનો કાળ બંને ટૂંકાં થઈ જાય છે. આપણે ગણિયા બળદ થઈ જવાનું નથી... જીવદશાવાળા શરીરને મુખ્ય આધાર ગણે છે. જોકે અમારા માટે તો એકલું શરીર આધાર નથી, માંહેલો પણ આધારરૂપ છે. આપણે માંહેલાને ખરેખરું મહત્ત્વ આપ્યું નથી અને શરીરને મહત્ત્વ આપ્યું છે. એટલે જ બધી મોકાણ છે...(તેથી) મૃત્યુનો ડર કે શોક ના હોય. ખરેખર તો આપણે હૃદયના ઉમળકાભેર તેના સ્વીકાર માટેની ઉત્કટ તૈયારી કરવી જોઈએ.

‘મારી સાથે નિશ્ચિંત રહેવાનાં’

જત, ગઈ કાલથી તારા વિચાર વારંવાર આવ્યા કરે છે, તેમ તેમ સ્મરણને પ્રેમભક્તિભાવે પ્રાર્થનાથી પ્રભુનાં ચરણકમળમાં સમર્પણ કર્યા કરું છું.

પ્રભુકૃપાથી મળેલાંની સાથે જે પ્રેમ કરેલો છે, તે પ્રેમના પ્રતાપના ભાવ વડે કરીને મને એટલી ખાતરી થઈ ગયેલી છે કે તે જીવનો સાથ મારી સાથે નિશ્ચિંત કાયમ રહેવાનો છે. તેમાંથી કોઈ સ્વજન છટકી શકે તેમ નથી. ગમે તે કોઈ સ્થિતિમાં તમને મારી સાથે રાખ્યા વિના, પ્રભુકૃપાથી મને જંપ વળવાનો નથી, તે નક્કી જાણજો.

(એટલે) મૃત્યુના ડરને કદી પણ ના સેવવો અને જિજ્ઞાસિયાની ભાવનાને મુદ્દલે મોળી પડવા દેવી નહિ. જવાનું તો શરીર છે. શરીરની અંદર જે રહેલું છે, તે તો જઈ શકવાનું નથી.... માટે શાંતિ, પ્રસન્નતા, ધીરજ જેટલી જળવાય તેટલી ઉત્તમ.



(ગઝલ)

‘પ્રભુનું નામ લીધા તે, સતત કરજો હૃદયમાંહે,
પ્રભુ સારું બધું કરશે, હૃદય વિશ્વાસ ધરજો તે.’
‘જીવન પાથેય’, ચોથી આ., પૃ. ૧૫૮



પત્રો

મૃત્યુને આવકાર

પ્રિય બહેન,

તા. ૨૭-૭-૧૯૫૭

દુઃખ આવે છે ત્યારે ચારેબાજુથી આવે છે. માટે, એ તો ધીરજથી, પ્રેમથી, શાંતિથી તેને સહેવાનું છે. રિબાઈ રિબાઈને મરવામાં માણસાઈ નથી. રિબાઈ રિબાઈને તો કોણ મરે ? આપણે મૃત્યુને તો હર્ષથી સ્વીકારીને વધાવવું છે. અથવા ‘મૃત્યુ મરી ગયું રે લોલ’ એવું કોઈક કવિનું ગીત છે. એમ આપણે તો હરિકૃપાથી જીવવું છે. માટે, કૃપા કરજો. કૃપા કરજો.

અનંત જીવન

મારા વહાલા,

તા. ૨-૮-૧૯૫૭

પ્રભુ તારા દિલમાં હરિસ્મરણની ભાવના જીવતી રાખે એટલી જ પ્રાર્થના છે.

કૃપા કરીને જિજ્ઞવિષાની ભાવના તો અખંડ અને સમગ્રપણે પ્રત્યેકમાં રહેલી જ હોય છે. તે તોડી તૂટી શકતી જ નથી અને તેથી તો જીવનની અનંતતા ટક્યા કરે છે. શરીરનો અંત તે કંઈ જીવનનો અંત નથી. શરીરના અંતથી પુનર્જીવનની નવી શક્યતાઓમાં પ્રવેશવાનું બનતું હોય છે. આપણે જૂનું વસ્ત્ર ઉપયોગમાં લેતા નથી અને નવું ધારણ કરીએ છીએ, તેના જેવું તે શરીર પણ કરે છે, એવી સહજ રચના છે. જે કામ હવે (આ) શરીરથી થઈ શકે તેવું નથી હોતું, તે નવા શરીરથી થવાનું છે. હરિસ્મરણની ભાવના દઢાવવાનું કર્યા કરશો તો મારા ઉપર પરમ ઉપકાર થવાનો છે.

મૂંઝવણમાં શું કરવું ?

પ્રિય બહેન, તા. ૮-૮-૧૯૫૭

મારો આધાર હવે તારા ઉપર છે. માટે, કૃપા કર. હિંમત રાખી, ધીરજ, શાંતિ પકડીને સેવા કરજે. રડીશ કરીશ નહિ, તો જ મારી લાજ રહે. તું પ્રેમથી સ્થિર ચિત્તે શાંતિથી હરિસ્મરણ કરતાં કરતાં જે કરીશ તે એક યજ્ઞ છે. તારે જે કહેવું હોય તે પ્રાર્થનાથી એને (ઈશ્વરને) નિવેદન કરી શકાય.

નિરાશામાં આધાર

પ્રિય ભાઈ, તા. ૨૮-૮-૧૯૫૭

આપણાં બધાંની લાજ રાખવાવાળો તો તે હજાર હાથવાળો ધણી છે. ધીરે ધીરે ખાવાનું પણ ઓછું થતું જાય છે અને અશક્તિનો વધારો થયે જ જાય છે. એટલે હવે મને લાગે છે કે વધારે વાર થવાની નથી. માટે, નિશ્ચિત થવું. જીવનમાં સંપૂર્ણ નિરાશાથી શરીરને છોડવું એ હિતાવહ નથી,

પરંતુ માનવીને કહેલું કંઈ થોડું જ બધું ગળે ઊતરતું હોય છે ! ભગવાનની કૃપાનાં લક્ષણ પ્રત્યક્ષ જીવનમાં વર્તાતાં હોવા છતાં, જે જીવને નિરાશાનો પાર નથી તેવા જીવને શું કહેવું અને શું કથવું ? અમનેયે સોબત તો મરદની ગમે છે.

બીમારની ખબર પૂછવાનો રિવાજ

પ્રિય બહેન,

તા. ૧૩-૯-૧૯૫૭

તારા પતિની સારવારમાં અને સેવામાં આપણા તરફથી કંઈ પણ કશા પ્રકારની કમી ના રહે તેની તો ઘણી ઘણી કાળજી રાખવી. આપણે ત્યાં કોઈ આવે-જાય એટલે એના શરીરની સેવામાંથી આપણું લક્ષ જરાકે ઘટવું ન જોઈએ. તેના તરફનું ખૂબ ખૂબ મહત્ત્વવાળું આપણું ધ્યાન સદાય તેનામાં ચોંટેલું રહે એ ઘણું જરૂરનું છે.

માંદગીની વેળાએ આપણામાં જોવા જવાનો જે રિવાજ છે, તેની પાછળનો હેતુ તો આપણને તે લોક ઉપયોગી થઈ પડે અને મદદમાં આવે તે હતો અને છે. આજે અમદાવાદમાં જ્યાં ત્યાં હું જોઉં છું કે માંદગીના ઘરવાળાએ આવનારની ઊલટી વધારે સારવાર અને દેખરેખ રાખવી પડે છે. ચાપાણી કરવાં પડે છે, નહિતર કહેશે કે અમારો ભાવ પણ ન પૂછ્યો. તારા પતિને જોવા આવવા ત્યાં આવવાને માટે મારી કોઈ સલાહ પૂછે તો હું તો ઘસીને ના પાડું. એને માટે જેને ખરેખરો દિલનો સાચો પ્રેમ હોય તે દિલમાં દિલથી એને માટે પ્રાર્થના કરે. લાગણીનો તે સાચો ઉપયોગ છે. કોઈ આપણને જોવા આવતું નથી, એવું તો આપણને કદી થવાનું નથી અને ઓછું આવવાનું પણ નથી, ઊલટું તેથી કરીને એવી સેવામાં આપણે વિશેષ એકધારાં ટકેલાં રહી શકીએ, એ હાલમાં તેની ઘણી જરૂર છે.

છેવટની ઘડી

પ્રિય ભાઈ તથા બહેન, તા. ૨૦-૯-૧૯૫૭

અનું ધાર્યું થવાનું છે, Let thy will be done (ઈશ્વરની ઈચ્છા મુજબ થવા દો) એવો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો શરણાગતિનો આશરો આપણે કેળવવાનો છે. જેને શ્રીભગવાન ઉપર પૂરેપૂરાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ છે, તે તો જે કાંઈ મળે તેને પ્રસાદી તરીકે પ્રેમથી સ્વીકારે છે.

કલ્યાણકારક રીત

પ્રિય બહેન, તા. ૨૫-૯-૧૯૫૭

કોઈ પણ સંજોગોમાં તારે ગભરાઈ ન જવું. હૈયે પૂરતી ધીરજ રાખવી અને પાકી હિંમત દઢાવજે અને કોઈ જાતની ચિંતા કરવી નહિ. ખરી લાગણી તેનું નામ જે આપણું પ્રિય હોય તેની જ રીત આદરવી. લોકોની પેઠે ડળક ડળક આંખમાંથી આંસુ પડે તે કંઈ લાગણીનું સાચું સ્વરૂપ નથી. આપણે તો એની સેવામાં એકતાર લાગી જવું. આપણી સેવાથી એને પૂરતો આત્મસંતોષ થાય તો જ આપણી સેવાનું સાચું મૂલ્યાંકન ગણાય. એટલે આપણે એની સેવામાં કોઈ જાતની કમી ના રહે તે જોવું અને એની સેવામાં લગાતાર રહ્યા કરવું.

અપાર કૃપા

પ્રિય ભાઈ તથા બહેન, તા. ૨-૧૦-૧૯૫૭

પ્રભુકૃપા અપાર છે. માત્ર, શરીરની બાબતમાં આપણે માગીએ અને ઈચ્છીએ તે રીતે ફળતી આપણને લાગતી નથી એટલું જ. તેમ છતાં જીવનની બાબતમાં તે કામ પણ લાગતી હોય.

સ્વજનના મૃત્યુટાણે પ્રાર્થના

પ્રિય ભાઈ તથા બહેન, તા. ૨૨-૧૦-૧૯૫૭

પ્રભુકૃપાથી મળેલાં સ્વજનના શરીરના મૃત્યુકાળે મતિગતિ શ્રીપ્રભુનાં ચરણકમળમાં જ પ્રગટે એવી મારી પ્રાર્થના અને (ઈશ્વરને) હંમેશાં થયા કરતી હોય છે. આ હકીકત પણ પ્રયોગસિદ્ધ છે. નંદુભાઈની બાને મરણટાણું પ્રગટેલું. બે કલાક સુધી નાડી પણ ડૉક્ટરોને હાથ આવતી ન હતી અને ત્રણ ડૉક્ટરોની કમિટી બોલાવેલી. તેમના શરીરની એવી ગંભીર સ્થિતિ હતી, તેવી વેળાએ પણ એકમાત્ર હરિનું સ્મરણ તે કર્યા કરતાં હતાં અને તે પણ મોટેથી. ડૉક્ટરને પણ નવાઈ લાગતી હતી કે તેમના શરીરની આવી ગંભીર હાલતમાં તેઓ આવી રીતે બોલી શકે છે કેવી રીતે ? એટલે ભઈલા, તું નિશ્ચિત થજે. શરીરથી તારાથી દૂર હોવા છતાં મારું દિલ તારામાં છે અને તારી ભાવના-તારા દિલની ભાવના-ભગવાનમાં પ્રગટ્યા કરે એ જ મારું તો ધ્યેય છે. તારા શરીરની સ્થિતિ અને તેનું દર્દ જોતાં કોઈ પણ માનવીથી તારી જેમ ટકી શકાવું શક્ય નથી. શ્રીભગવાનની કૃપાનો તને જરૂર સાથ છે.

બહેનને માલૂમ થાય કે એની સાચી રીતે સેવા કરવાનો આ જ ખરો કાળ છે અને હવે જ ખરેખરી હિંમત પકડવાની છે. કોઈ પણ રીતે તેને ઓછું આવવા દેશો નહિ અને તેને જેમ સરળતા અને શાંતિ રહે તેમ વર્ત્યા કરશો.

પુનર્જન્મની પળનું આગમન

પ્રિય ભાઈ તથા બહેન, તા. ૨૬-૧૦-૧૯૫૭

પુનઃસર્જનના નવજીવનના વિકાસ માટેની અલગ શરીરની ખરેખરી પળ આવી ચૂકેલી છે. પળ ચૂકે તે બધુંય

ચૂકે. માટે, આપણે હવે તો આ ગાળો પ્રભુકૃપાથી ઘણી ખબરદારીથી, હિંમતથી અને પરાક્રમથી ચેતવાનો છે. અંતરની જાગૃતિ એ જ જીવનવિકાસનો પાયો છે. પ્રભુકૃપાથી એને ટકાવજે. શરીર તો એવી જાગૃતિ પ્રગટાવવા માટેનું એક સાધન છે. શરીરના કરતાં અંતરનાં સાધનોનું બળ કેટલાયગણું મોટું હોય છે અને એ બળ જ અત્યારે કામ આપી રહેલું છે. હવે શરીરની પળો નજીક છે. માટે, કૃપા કરીને અંતરમાં જાગૃત રહીને ચેતજે.

(પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્વજન મિત્ર ઉપરનો તેઓશ્રીનો આ છેલ્લો પત્ર છે. ત્યાર બાદના પત્રો તે સ્વજનની પત્નીને ઉદ્દેશીને લખ્યા છે, તેનો સારભાગ અત્રે પ્રસ્તુત છે.)

સદાનો સાથી

પ્રિય બહેન,

તા. ૧૧-૬-૧૯૫૮

કૃપા કરીને અમને તારા દિલમાં રાખવાને જો જીવતો પ્રયત્ન પ્રેમભક્તિપૂર્વક કરશે તો ‘મોટા’નો સાથ તને મળતો તું પ્રત્યક્ષ અનુભવી શકીશ અને તને કદી એકલું એકલું નહિ લાગે એની ખાતરી તને પ્રભુકૃપાથી આપી શકું છું.

હવે તો આપણે ‘મોટા’નામાં જ દિલ પરોવવાનું છે. ભગવાનનું સ્મરણ કર્યા કરજે. તને એકલું લાગે છે એવું તું લખે છે. તેથી, અમને લાગી આવે છે, પણ તું હિંમત રાખજે.



પ્રિય બહેન,

તા. ૪-૭-૧૯૫૮

જેટલું જીવવાનું હોય તેટલું શાંતિથી પ્રસન્નતાથી જીવીએ તો તેમાં શ્રેય છે. શરીર માંદલું ભલે રહે અને હોય, પણ જેનું મન માંદલું તેનું જ જીવતર રંડાયું એમ જાણજે.

તું એકલી છે એમ કદી માનતી નહિ. તારા શરીરની હવે તો બરાબર તારે જ સંભાળ રાખવાની છે.



પ્રિય બહેન,

તા. ૨૩-૭-૧૯૫૮

શરીરના દરદથી આપણને અકળામણ થાય ખરી પણ એ અકળામણને જો ટકવા દઈએ તો તો તે આપણને બુડાડી જ દે. એટલે તેવી વેળાએ પ્રાર્થના કે નામસ્મરણ કરવાનું રાખે છે, તે ઘણી સારી વાત છે.

રોગ પ્રેમથી ભોગવો

પ્રિય બહેન,

તા. ૧૮-૮-૧૯૫૮

કુદરતની એવી કૃપાશક્તિ છે કે દુઃખ કે રોગની સામે તને સહનશક્તિ પણ એ પ્રેર્યા કરે છે. કોઈક બૂમો પાડે, ત્રાડો પાડે, કોઈક કંટાળે, કોઈક રિબાય અને કોઈક શાંતિથી પડી રહે, તે તે બધાંયને તે તે રીતે સહન તો કરવું જ પડે છે. એટલા કાજે જ હું કહું છું કે જે ભોગવવું પડે તે પ્રેમથી, શાંતિથી અને ધીરજથી ભોગવવાનું કરીશું, તો તે ઊગી નીકળવાનું છે.



અભયવચન

બાકી તો આપણે જીવનમાં સાથે હોઈએ કે ન હોઈએ, તોપણ તમે બંને મારાં વહાલુડાં સ્વજન છો જ અને રહેવાનાં જ છો. બ્રહ્મા પણ તે સગપણને છેદી શકે તેમ નથી.



નિશ્ચલ ભક્તિ

(પ્રેમલ જ્યોતિ તારો દાખવી-જેવો ઢાળ)

રે ! મુજ રંક જીવન આધાર ! પ્રભુ ! તને ઉરના કોટિ પ્રણામ.
શ્રીવલ્લભ ! હે પ્રભુ ! કૃપાનિધિ ! હે નાથ ! હે સીતારામ !
હૃદયે પુનિત વસે તુજ નામ તે, એવું કરો ભગવાન !

પ્રભુ○

જન્મે જન્મે પદપંકજનું તવ, કૃપાથી રે' ઉર ભાન,
માથું નમાવી હું બાળ માગી લઉં, એટલું દો હરિ ! દાન.

પ્રભુ○

જન્મ જન્માંતરમાં પદરજમાં, નિશ્ચલ ભક્તિ રે' નાથ !
એ જ મહત્વની પ્રાર્થના બાળની, વહાલ આણી લ્યો ધ્યાન.

પ્રભુ○

સ્વર્ગ, પૃથ્વી, નર્કમાં ભલે હોયે, વાસ મારો ત્યાં તાત !
મૃત્યુ સમે પદચિંતવન કિંતુ, કરું એવું કરો બાપ !

પ્રભુ○

મૃત્યુ સમે જ્યાં અનેક ઉપાધિથી, જીવ ગૂંચાશે, બાપ !
સ્મરણ કેમ કરી થાશે તે કાજે, આજ વસો મન આપ.

પ્રભુ○

‘આર્તપોકાર’, બીજી આ., પૃ. ૫



ખંડ-૬

મૃત્યુ કોઈના હાથની વાત નથી

(ગઝલ)

પ્રભુના કોપમાં ભારે અનુકંપા દયા, પ્રેમ,
જગજજન ના શકે સમજી પ્રભુની શી હશે નેમ !
પ્રભુના વિશ્વની રચનાતણો કંઈ ખેલ ન્યારો છે,
ઘડીમાં તે રડાવે છે, ઘડીમાં તે ખિલાવે છે.
'જીવન પગલે', ચોથી આ., પૃ. ૫૩



પૂજ્ય શ્રીમોટાનો પત્ર

(શ્રી દોરાસ્વામી જે શ્રીઅરવિંદના અંગત સ્નેહી અને પ્રેમી હતા, તેમના દીકરાનું યુદ્ધમાં અવસાન થયા પછી પૂજ્ય શ્રીમોટાએ તેમને લખેલો પત્ર.)

પ્રભુની રચનામાં જે ભયંકરમાં ભયંકર લાગતું હોય તે પણ તેના વિકાસના હેતુ અર્થે જ થતું હોય છે. ભારતના સમગ્ર સમાજના ઘોર તામસયુક્ત જીવને જગાડવા, ઉઠાડવા માટે એવી ભયંકર મુસીબતો, વિઘ્નો, મુશ્કેલી, આફતો, દુઃખ આવું બધું અનિવાર્ય છે. ભગવાન આપણું કલ્યાણ કેવી રીતે કરવા ચાહે છે, તેની આપણને કશી જ ગતાગમ નથી હોતી.

પ્રભુ પર ભલેને શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ કોઈને જરા પણ ન હોય, તેમ છતાં પ્રભુ કાંઈ થોડો જ તેને છોડી દેતો હોય છે. જીવન કાંઈ હાલ જેટલું ને જેવું છે તેટલું જ હોય છે એવું કશું નથી. જીવન તો પહેલાં પણ હતું, એ હવે પણ છે અને પછીથી

પણ હોવાનું જ. જીવનનાં અનંત પાસાં છે. અને તે પ્રત્યેક પાસામાં એનાં દર્શનનો, તેનો અનુભવ થવાની આવશ્યકતા રહેતી જ હોય છે. સોનાનો કે લોઢાનો આકાર ઘડવાને કાજે એને ભયંકર ગરમીમાંથી પસાર થવું પડે છે અને એને ભારેમાં ભારે હથોડાના ઘા એરણ પર સહેવા પડે છે. એવી એની સ્થિતિ તે પણ તેની ઘડાવાની જ ભૂમિકા હોય છે, પરંતુ તેનું આપણને જીવતુંજાગતું ભાન પ્રકટેલું હોતું નથી. આપણને જીવનની કારમાં કારમી નિરાશાવાળી દશા પ્રકટે છે, તેવી દશામાં ક્યાંય કોઈ પણ દિલાસો દિલને ખપમાં લાગતો હોતો નથી. દિલ દિલથી દિલમાં સાવ નોધારું એકલું એકલું થઈ જતું હોય છે. અને ત્યારે જીવન એક બોજારૂપ પણ કેટલાકને લાગે તે સ્વાભાવિક છે.

પ્રત્યેક જીવની જેવી સમજણ તે તે કાળે જે તે પ્રમાણેની પ્રવર્તતી હોય છે, તે તે પ્રકારની સમજણ તેના જીવનના આગળના તબક્કામાં તેવી ને તેવી જ પ્રવર્તતી હોય છે એવું કશું નથી.

કુદરતના કાયદામાં પ્રત્યેકમાં ફેરફાર હોયા જ કરે છે. ફેરફાર એ તો એનો સનાતન કાયદો છે. આ ફેરફાર દ્વારા જ કુદરત જેને તેને ઘડતી હોય છે. જગતમાં કશું પણ ફેરફાર પામ્યા વિના રહી શકતું નથી. અંધકાર ગમે તેવો ગાઢ હોય છે છતાં પ્રકાશ ફરી પ્રકટવાનો જ હોય છે, એટલું જ નહિ પરંતુ ગાઢ અંધકાર હોય છે જ, પરંતુ તે પ્રમાણે તે પરખાતું હોતું નથી. તે પ્રકાશ પરખાતો હોતો નથી. તેમાં કંઈ પ્રકાશનો દોષ હોતો નથી. આપણે પ્રકાશ પરત્વે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક સ્વીકાર અને સભાનતાની ભૂમિકાવાળા હોતા નથી.

પ્રત્યેક જીવની જે જે કાળે જે જે સમજણની સ્થિતિ પ્રકટે તેમાંથી જો મુક્ત થવાની એને અદમ્ય પ્રેરણા જાગે તો તેવી સમજણની દશામાંથી પણ તે પ્રભુકૃપાથી મુક્ત જરૂર થઈ શકે. નહિતર તો માનવી તેવી ને તેવી દશામાં પડ્યો જ રહ્યા કરવાનો અને જે ઊઠે જ નહિ, જાગે જ નહિ, જે જાગી ઊઠી મથે જ નહિ, તેને તો કોણ ઉઠાડી શકે અને જગાડી શકે ! પ્રભુ તો સદાકાળ આપણી સાથે જ રહેલા હોય છે અને આપણા જીવનમાં તે ઓતપ્રોત વણાયેલા જ હોય છે.

સમગ્ર સમાજને તેવી જ રીતે વ્યક્તિને પણ તે તેને ઘડવાની પ્રક્રિયામાં હોય છે.

સમાજના જીવનમાં જ્યારે જ્યારે ઘોર તામસ પ્રવર્તેલું રહ્યા કરેલું હોય છે, તે તે પોતે જ્યારે આળસ મરડીને બેઠો થઈ શકતો નથી, ત્યારે ત્યારે કુદરત તેવા સમાજને પારાવાર મુશ્કેલીઓ, ઘોર વેદના, દુઃખો, કોયડાઓ વગેરે જીવનમાં પ્રેરાવી પ્રેરાવી તેને જાગ્રત કરવાને મથે છે. તેવી જ રીતે વ્યક્તિનું છે.

કોઈ પણ શરીરધારી ચેતનાત્મક આત્મા સાથે કોઈ અકળ એવા કારણથી પ્રભુકૃપાથી કોઈ પણ રીતે મદદકર્તા થઈ પડ્યા હોઈએ છીએ તો તેવું આપણા જીવનમાં ઊગી નીકળ્યા વગર રહી શકતું નથી. આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સ્વીકાર અને સભાનતાની ભૂમિકાવાળા જો નથી હોઈ શકતા તો તેથી કરીને પણ તે બેઠો નથી રહી શકતો એ તો જીવનમાં અનેક ઊથલપાથલો કરાવ્યા જ કરવાનો. એની જગાડવાની, બેઠા કરવાની અને મથાવવાની રીત એની પોતાની આગવી અને સ્વતંત્ર હોય છે. જે આપણી સમજણના ચોકઠામાં બરાબર બંધબેસતી ના હોય તેથી કરીને કંઈ પણ યથાર્થ નથી એમ તો

નહિ જ કહી શકાય. એકવાર આપણાં પાનાં જો એવાની સાથે પડી ચૂક્યાં અને આપણે ગમે તેટલા ભલેને હાલીએ ચાલીએ નહિ અને ભલેને ઘડીવાર એમ માની લો કે એનાથી વિમુખ થયેલા હોઈએ તોપણ તે તો તેનું કામ કર્યા જ કરવાનો છે. તે તો અનેક પ્રકારના જુદા જુદા આઘાતો પ્રેરાવી પ્રેરાવીને અંતરની ભૂમિકાને જાગ્રત કરવાને મથ્યા કરવાનો જ છે. તે પ્રભુકૃપાથી આપણી અજાણમાં પણ આપણને કોઈ ને કોઈ રીતે મથાવ્યા કરવાનો છે. આવા પ્રકારના અંધકારને સકળ આધારને પણ ઊથલપાથલ કરી મૂકે એવા પ્રસંગો પણ જીવનમાં પ્રકટવાના જ છે. જ્યાં સુધી આપણે તેને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક ભાવથી પ્રત્યુત્તર આપતા નહિ થઈ શકીએ, ત્યાં સુધી આવી પ્રકટેલી પ્રક્રિયાને હવે આપણે કોઈ ઉપાયે થોભાવી શકવાના નથી. આવું બધું આપણને રુચે કે નહિ તોપણ આપણી રુચિ કે અરુચિનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

ઘણીવાર તો તે માનવીને દુઃખના ગર્તમાં નાખીને પણ ઘડતો હોય છે. ઘણીવાર આઘાત પ્રત્યાઘાત પ્રેરાવીને પણ ઘડી શકે છે. આવા ચેતનનિષ્ઠ-ચેતન પામેલા શરીરધારી આત્મામાં આપણા હૃદયના જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનાં હેતુમૂલક શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ જો જીવતાંજાગતાં પ્રકટી ગયાં હોય તો તેવા જીવનું કલ્યાણ નિશ્ચિત છે.



(ગઝલ)

ઘડાવાને માટે પરિસ્થિતિ મળે સર્વને વિશ્વમાંહે,
થતું એ હેતુનું નિજ હૃદયમાં ભાન કો ધન્ય વેળે,
'જીવન પગલે', ચોથી આ., પૃ. ૪૫



મૃત્યુ પછી દેહદાન વિશે

સ્વજન : મોટા, કેટલાક માણસો પોતાના મૃત્યુ પછી દેહદાન કે ચક્ષુદાન કરવાનું કહેતા હોય છે, તો તે વિશે આપનો શું મત છે ?

શ્રીમોટા : એક રીતે ખોટું નથી. સારી આંખો જરૂરતવાળાને મદદરૂપ થાય, પણ કોઈએ દેખાદેખીથી એવું કરવું ઠીક નહિ, કેમ કે ગત જીવને તેના દેહની થતી કાપકૂપી જોઈને બહુ દુઃખ થતું હોય છે. જે ખૂબ મક્કમ મનવાળો હોય, ભાવવાળો હોય અને સેવાનો આદર્શ પોતાની સમક્ષ રાખીને એવાં દાન કરવાની જાહેરાત કરી હોય, તો તેનો વાંધો નહિ.

સ્વજનના મૃત્યુ પછી સ્થૂળદાન

સ્વજન : જીવાત્માના ગયા પછી તેના શ્રેયાર્થે તેનાં સ્વજનો પુણ્યદાન કરે, તો ગત જીવનું શ્રેય થાય ?

શ્રીમોટા : ના, જીવતાં તેના હાથે જે થાય અને તે કરે તો તેનું જ પુણ્ય તેને મળે. મૃત્યુ બાદ તેના નામે થતાં દાનથી ગત જીવને કશો લાભ થાય નહિ, પણ એક બીજી વાત ખરી છે કે દેહાવસાન પછી તેર દિવસની અંદર મરનારની સ્મૃતિને સતેજ રખાઈને જો કાંઈ પુણ્ય, સત્કાર્ય તેના અર્થે થાય તો તેની સભાનતા-જાણ તે ગત જીવને થાય ખરી. તેને સંતોષ થાય તેટલું જ. બાકી, તેવાં થતાં દાનથી તેની (ગત જીવની) વૃત્તિઓનો કશો વિકાસ ના સંભવે. તેવો વિકાસ કરવો હોય તો જીવિત દશામાં પોતે જાતે જ તેવું દાન હેતુના ભાન સાથે કરવું. બાકી, ઘરેડથી, દેખાદેખીથી,

દબાણથી કે વ્યવહારથી થતાં દાન તે દાન જ નથી, અને તેથી જીવનવિકાસમાં કશો લાભ થવો શક્ય નથી.



પંચમહાભૂતોમાંથી રચાયેલ સ્થૂળ શરીરનો નાશ થાય છે, ત્યારે સૂક્ષ્મ શરીર નીકળી જાય છે. તેની સાથે ગુણ અને ભાવ (સંસ્કારો) બીજા જન્મમાં પણ જાય છે. તેથી ગુણભાવ વિકાસની પ્રવૃત્તિઓનું દાન જ સાચું દાન છે.



સ્વજન : ‘માતૃપિતૃ દોષ’ હોય તો તે ‘નારાયણબલિ’ કરવાથી દૂર થઈ જાય છે, તે વાત સાચી ખરી ?

શ્રીમોટા : એ તૂત છે. જો એવા માતૃપિતૃ દોષના વિચારો આવ્યા જ કરે તો તે વખતે ખરા દિલથી પ્રાર્થના કર્યા કરવી, તે ઉપાય ઉત્તમ છે. અને નામસ્મરણ તો હાલતાં ચાલતાં કરવું. તેવા સ્મરણથી શરીરના આરોગ્યને મદદ થાય છે.

સ્વજન : બારમાના દિવસે પિંડ વહેરવા વગેરેની જે ક્રિયા થાય છે, તે બરાબર છે ?

શ્રીમોટા : ક્રિયાઓ બરાબર છે, પણ તે ગત જીવનાં સ્વજનોએ જાતે કરવી જોઈએ, તો વધુ શાંતિ થાય. સંસારમાં થતી કોઈ પણ પૂજાવિધિ સ્વજનોએ જાતે કરવી ઘટે. મારી મા મરી ગઈ ત્યારે મેં મારી જાતે તે વિધિ કરી હતી.

શ્રાદ્ધમાં વાસ નાખવાની પ્રથા

કાગડાને વાસ નાખીએ છીએ તે રીતે એ બધું પહોંચે છે, એ વાત ખોટી છે. આપણે એ અર્થ કરવાનો કે પ્રાણીમાત્ર

સાથે આપણે પ્રેમ રાખવાનો છે. શ્રાદ્ધને દિવસે કાગડો ન આવ્યો તો લોકો કકળાટ કરી મૂકે છે કે પિતૃઓ આપણા પર રિસાયા છે, એવું કંઈ નથી. કાગડાઓને અને પિતૃઓને કોઈ સંબંધ નથી.

મૂળ અર્થ એ છે કે આપણે આપણા બાપદાદાને એમ ને એમ તો યાદ કરતા નથી. એ જેમનાં મરણ થયેલાં તે તેમના દિવસો છે. આ બધા શ્રાદ્ધના દિવસો છે. એમના ભલાને માટે આ દિવસે શું કરવું ? એમના ભલાને માટે તો ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રાર્થના. એટલે બેસીને જેટલો વખત થાય તેટલો વખત પ્રાર્થના કરો, જપ કરો, દાન કરો અને પરમાર્થ કરો, કારણ કે બીજું બધું થાય છે તે ઉપરચોટિયું છે. એનો કંઈ અર્થ નથી.

ખરેખર તો આપણે આપણી જાતે પ્રાર્થના કરીએ, જપ કરીએ, તપ કરીએ, સ્મરણ કરીએ, એને માટે ભગવાનને પ્રાર્થના કરીએ, એની સદ્ગતિ કરજે, સદ્બુદ્ધિ આપજે, એનું કલ્યાણ કરજે, એને શાંતિ આપજે-એમ પ્રાર્થના કરીએ અને આપણાથી શક્ય બને તો એ મુજબ એવું કંઈક યોગ્ય પ્રકારનું દાન કરીએ. દાન પણ આ કામના અર્થ પ્રમાણે કરવું જોઈએ કે જેથી પ્રજા બેઠી થાય. ચીલાચાલુ દાન કરો, મંદિરમાં આપો કે ધર્મશાળામાં આપો કે દવાખાનામાં આપો, આ બધાં ઘણાં સારાં કામ છે. તમે ના કરશો તોપણ થયા કરવાનાં છે, એ તો ચાલ્યા જ કરશે. એના કરતાં મૌલિક કામ કરો. જેથી કરીને નવો ચીલો પડે. અને ના થાય તો કંઈ વાંધો નહિ, પણ આટલું તો કરો-પ્રાર્થના કરો, સ્મરણ કરો, એમના ગુણ

સંભારો, એમના વિશે વાત કરો. એણે કરેલાં સારાં કાર્યો યાદ કરો. જેથી એમની સ્મૃતિ આપણાં છોકરાંઓમાં જળવાઈ રહે. એવું કરીએ તે વધારે સારું.



સ્વજન : ગયાજી વગેરે સ્થળે શ્રાદ્ધ સરાવવાનો અને પિતૃઓને તર્પણ કરવાનો રિવાજ છે, તે વિશે આપની શી માન્યતા છે ?

શ્રીમોટા : ગયાજી, સિદ્ધપુર વગેરે સ્થળે શ્રાદ્ધ સરાવવાનો અને તેમ કરીને પિતૃઓને તર્પણ કરવાનો કશો અર્થ નથી. તેથી, કંઈ ગત જીવને લાભ થાય નહિ. આવો રિવાજ પડવાનું કારણ એમ બન્યું હોય કે કોઈ પ્રખર પુરુષ કે પુરુષોએ તે તે સ્થળે શુભસંકલ્પ આવા કશાક અંગે પહેલાંના કાળમાં કર્યો હોય અને તેથી તે તે સ્થળે શ્રાદ્ધ સરાવવાનો રિવાજ પડ્યો હોય. એ બધું હાલ તો ઘરેડરૂપ બની રહ્યું છે.



જીવન અનંત છે

સ્વજન : (રમણભાઈ અમીન) જીવન અવિચ્છિન્નપણે એક છે, હાલના આપણા દેખાતા જીવનની પાછળ ને આગળ પણ એક પરંપરા છે, એ પરંપરા અનાદિ છે, તેમ છતાં એવામાં ચેતન હોવાથી ચેતનનું જ્ઞાનભાન પ્રગટે તો તે અંતવાળી પણ બની શકે ?

શ્રીમોટા : આ જીવન છે, આપણે જીવીએ છીએ. એની મર્યાદા નથી. ચાલ્યા જ કરે. એ આ શરીરધારી જીવન છે. તેનો અંત તો ભગવાનમય થઈ જઈએ એવું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનભાન પ્રગટી જાય તો શરીરવાળું જીવન અટકે. જેમ ભગવાનનો

કોઈ અંત નથી. એ અમર્યાદ છે, એને કોઈ મર્યાદા નથી. તેવા પ્રકારનું આપણું જીવન થઈ જાય (ત્યારે) અલગ વ્યક્તિત્વ મટી જાય અને ભગવાનમાં સમાઈ જાય.



જગત એટલે જ ફેરફાર. તો એવા ફેરફારને આપણા જીવનમાં જ્ઞાનપૂર્વક આપણે સ્વીકારીને સ્વેચ્છાએ આપણા જીવનનો સમૂળગો ફેરફાર પ્રભુકૃપાથી પમાડતાં રહીએ.



ભીષ્મપિતામહ

આપણા મહાભારતમાં એવો દાખલો આપ્યો છે કે ભીષ્મપિતામહ કાળને થંભાવી રાખે છે. કહે છે કે ‘હમણાં નહિ. ઉત્તરાયણમાં જઈશ. ત્યાં સુધી બાણશય્યા પર સૂવે છે, એ પણ સિમ્બોલિક (પ્રતીકરૂપે) છે. એટલે જીવનના અનેક કાળનાં અનેક સંભારણાંઓ, અનેક જન્મનાં સંભારણાંઓ તે વખતે પ્રગટે છે. જ્યારે શરીર મરવાનું થાય ત્યારે એ સંસ્કારો જાગે છે. કોક અકસ્માત થાય અને ક્ષણમાં મરી જાય છે અને એ ક્ષણમાં પણ એ સંસ્કારો લાખો હજારોવાર જન્મી શકે છે.’

ભીષ્મપિતામહ તો જ્ઞાની પુરુષ હતા, અનુભવી હતા. એટલે બાણશય્યા પર સૂવે છે, તે બતાવે છે કે અનેક જન્મોનાં આવાં સંભારણાંઓ છે જે સુખદ નથી.



હવે પરવારવા માંડો

તા. ૨૬-૬-૧૯૭૩

બા, હવે પરવારવા માંડો, હુંયે પરવારું છું. જે કંઈ ભેગું કરવાનું છે તે ભેગું કરી લઉં છું. તમે હવે બીજી વાતોમાંથી મનને પાછું વાળી લો. આ બધાં (સગાંવહાલાં) કોઈ સાથે

નહિ આવે. માત્ર ભગવાનનું નામ સાથે આવશે, એને જ હવે યાદ કરો. બીજી કોઈ માથાકૂટમાં પડશો નહિ. સ્મરણ કર્યા કરો. તો બા, હવે બધું છોડવા માંડો. આમેય મરીશું ત્યારે છોડવું જ પડશેને ? તો અત્યારથી રાગદ્વેષ, મોહમાયા, ગુસ્સો શું કામ ન છોડવાં ? જેને જેમ કરવું હોય તેમ કરવા દો. આપણે તેમાંથી છૂટી જઈએ.

(પૂજ્ય શ્રીમોટાએ દેહત્યાગ તા. ૨૩ જુલાઈ, ૧૯૭૬ના રોજ કર્યો હતો.-સંપાદક)



સ્વજન : ઘણા એમ કહેતા હોય છે કે ‘ઘડપણમાં ગોવિંદ ગાશું.’ આ શક્ય છે ?

શ્રીમોટા : ઘડપણમાં મોટે ભાગે કોઈ ગોવિંદના ગુણ ગાઈ શકવાનું નથી. જીવનની સાધના એટલી સહેલી નથી. સાધનામાં જોઈતાં સાહસ, હિંમત, પુરુષાર્થનું બળ, ઉત્સાહ, ખંત, ધીરજ વગેરે ગુણો જુવાનીમાં જ વધુ ખીલેલા રહે છે. તે વેળાએ સાધનામાં જો ખૂંપી જવાનું બન્યું તો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થયા કરવાનો. ત્યારે એવા માનવીને ઘડપણ હોવા છતાં ઘડપણ નહિ હોય. જુવાની એ તાજું ફૂલ છે. શ્રીભગવાનને ચરણે તાજાં ફૂલો ચડાવવાનાં હોય.



નિરાંતે ઊંઘો શું !

ક્યાંક વહેલું ગાડીએ જવાનું હોય છે, તો આપણે કેટકેટલાં વહેલા ઊઠવાનું કરીએ છીએ ? જે તે બધું ઝટ પરવારવાનું કરી લઈએ છીએ, કિંતુ આ મહા મુસાફરી તો નિશ્ચિત જ છે, તેમ છતાં મહા આશ્ચર્યમાનું આશ્ચર્ય તો એ છે કે કોઈ પણ તેને કાજે તૈયારી કરતું જણાતું નથી !



જન્મજન્માંતરના સંસ્કારો

અનેક જન્મોથી એના એ જ દિવસે આપણે જન્મ્યા હોઈએ, તે જ વખતે અનેક જન્મનું આપણે સાથે લઈને આવેલા હોઈએ. જે અનેક જન્મનાં કર્મો, સંબંધો, અનેક પ્રકારના પૃથ્વીના ગુણોનાં, (સત્ત્વ, રજસ અને તમસ) અને તત્ત્વો-આકાશ, તેજ, વાયુ, જળ અને પૃથ્વી-એ બધાંયનાં આકર્ષણો એ વખતે આપણી સાથે હોય છે. ઉપરાંત, આપણે કરેલાં કર્મોના સંસ્કારો પણ સાથે હોય છે.

આટલું બધું આટલામાં આવે કેવી રીતે ? એનું પ્રમાણ અંગુષ્ઠ છે શાસ્ત્રમાં સૂક્ષ્મ શરીરને ‘અંગૂઠા’ જેવડું ગણાવ્યું છે, પણ Invisible-દેખી શકાય એવું નહિ. It has got a length but no breath. (એને લંબાઈ છે પણ પહોળાઈ નથી) એમાં અનેક જન્મોની link-સાંકળ છે.



કર્મના સંસ્કાર-પ્રકૃતિ-તટસ્થતા

મોટા ભાગના માણસોનું જીવન ટેન્ડન્સીઝ (પ્રકૃતિના વલણને) આધારે વહે છે. એ પ્રકૃતિનું મૂળ એ ચિત્તમાં સંગ્રહાયેલા સંસ્કારો છે. એ સંસ્કારોની જે ટોટાલિટી (સરવાળો) એને પ્રારબ્ધ કહ્યું છે. પ્રકૃતિનાં વલણો કંઈ આકાશમાંથી થોડાં આવે છે ? એ તો આપણે કરેલાં કર્મો ઉપરથી સંસ્કારો પડ્યા છે, એમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ સંસ્કારો એટલા બધા બળવાન છે કે જીવમાત્ર પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે જ વહે જાય છે. નકારાત્મક વલણ ઊઠે અને હકારાત્મક પણ ઊઠે.

તટસ્થતા પ્રગટે તો જ આપણે પ્રકૃતિના વલણને સમજી શકીએ અને ત્યારે જ એનાથી બીજી રીતે વર્તવાને આપણે તૈયાર થઈ શકીએ. જીવદશામાં-પ્રકૃતિમાં રગદોળાયેલામાં તટસ્થતા હોતી નથી. તટસ્થતા જન્માવવા માટે મનનો પુરુષાર્થ કરવો પડે. તટસ્થતા કંઈ એમ ને એમ જન્મતી નથી. કોઈક જ એવો હોય જેને જીવનનો ધ્યેય હોય અને ધ્યેયને સાનુકૂળ પ્રકૃતિ ન હોય તો એ પ્રમાણે એ નહિ વર્તે.



ભગવાનને વરવું છે ?

આપણે ભગવાનને વરવું છે અને ભગવાનને વરવાને માટે જે જે જીવોએ ભેખ લીધો છે, તેમને કંઈ ઓછાં દુઃખ અને આપત્તિ પડ્યાં નથી... એટલે આપણે ભાગે આ જે ભોગવવાનું આવ્યું છે, તે પ્રેમથી કંટાળ્યા વિના, ત્રાસ પામ્યા વિના, ભગવાનની કૃપાપ્રસાદી લેખીને જો ભોગવી શકીએ તો તેમાં પણ જરૂર જીવનવિકાસ થઈ શકે.



ભવિષ્યની ચિંતા શા માટે ?

ભવિષ્યની કોઈ જાતની ચિંતા કરવાની ના હોય. જે ભવિષ્યની ચિંતા કરે છે, તે મૂર્ખ માનવી છે અને અજ્ઞાની છે. જે જીવ પોતાનો વર્તમાનકાળ યોગ્યપણે ઉત્તમપણાથી સાચવી શકે છે, તેનો ભવિષ્યકાળ પણ સચવાયેલો જ છે.



‘આ જીવ ભગવાન નથી’

તેં મને જે ભાવથી કાગળ લખ્યો છે, તેની હું કદર કરું છું....તેં (મને) ગાળો દીધી હતી ત્યારે પણ (મારો) એ જ

ભાવ હતો અને આજે મને ભગવાન તરીકે તું સ્વીકારે છે, ત્યારે પણ એ જ ભાવ છે... આ જીવ ભગવાન-બગવાન નથી. ભગવાનની કૃપાથી જે હોઉં તે હોઉં. એની કૃપાનું જે બળ છે, તે જ સાચું બળ છે...માનવી ગમે તેટલો મહાન હોય, છતાં જ્યાં સુધી તે દેહધારી છે ત્યાં સુધી તેનામાં ભગવાનનું અવતરણ થયેલું હોવા છતાં તે ભગવાન નથી. ચેતનામાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલા આત્માનું શરીર એ તેની મર્યાદા નથી કે નથી તેને અવરોધકર્તા. એવાનું શરીર તો અનેક જીવોની સાથે હૃદયના તાદામ્યભાવથી ભાગ લઈ રહેલું હોય છે.



સંતપુરુષના સંસ્કારોનું વિજ્ઞાન

જેમ જીવનના બીજા સંસ્કારો (સંસાર વહેવારક્ષેત્રમાં થયેલાં કર્મોના સંસ્કારો) દરેકના ચિત્તમાં પડ્યા જ કરે છે, તેમ સંતપુરુષ સાથેના સંપર્કના સંસ્કારો પણ તેના ચિત્તમાં જરૂર પડવાના જ. એવા સંસ્કારોનો ઉદય કોઈક વેળા તો જરૂર થવાનો જ.

પરંતુ જીવાત્માના (વ્યક્તિના) હાલના જીવનના તબક્કે એના કર્મપ્રારબ્ધના ઉદયવર્તમાન સંસ્કારોનું જોર ઘણું હોય છે. અને પોતે એમાં અજ્ઞાનપણે દોરવાયા કરે છે. એટલે સંતપુરુષના જીવન સાથેના પડેલા સંસ્કારો એમ ને એમ ચિત્તમાં પડી રહેલા છે. જેવી રીતે ભગવાનનો ભાવ સચરાચરમાં સર્વત્ર પડી રહેલો હોય છે, પણ તેની અસર આપણને લાગતી નથી. તેમ સંતસમાગમના સંસ્કારો એમ ને એમ પડી રહે છે, પણ આપણે જો (ભક્તિમાર્ગે) જીવંત પુરુષાર્થ કરવા લાગીએ-અને તે પણ જાગૃતિપૂર્વક અને

જ્ઞાનપૂર્વક કરીએ-તો પેલા સંતના પડી રહેલા સંસ્કારો આપણને જરૂર પ્રેરક તત્ત્વરૂપે મદદ કર્યા કરશે. એ પ્રમાણે વર્તન ન કરી શકે તોપણ બીજા જન્મમાં, ચિત્તમાં પડી રહેલા આવા સંસ્કારોનો ઉદય થવાની સરળતા તેને સાંપડ્યા કરશે. આમ, સંતપુરુષના સમાગમની અસરનો લાભ કેવી રીતે અને ક્યારે લેવો તે આપણા પોતાના હાથની વાત છે.

બીજો પ્રશ્ન એવો સંભવે છે કે આ ચાલુ જીવનમાં કર્મપ્રારબ્ધને કારણે એવો જીવાત્મા તો ઘસડાયા કરતો હોય છે. એટલે નવા ને નવા સંસ્કારો તેનામાં દઢ થયા કરવાના અને એવા સંસારી સંસ્કારોનું જોર વધ્યા જ કરે, તો પછી સંતસમાગમ એને કેવી રીતે ફળી શકે ?

આ પ્રશ્ન પરત્વે વધારે ઊંડા ઊતરતાં માલૂમ પડે છે કે એવો જીવાત્મા પણ કોઈ સાચા સંતના સમાગમમાં આવ્યો હોય, તો તે પણ તેના યોગાનુયોગ કર્મનું જ પરિણામ છે. એટલે એણે કોઈ ગૂઢ રીતે પણ એ સમાગમની થોડીઘણી લાયકાત તો મેળવી જ છે. આમ, પૂર્વના અનુકૂળ સંસ્કારોને પરિણામે એને સંતના સમાગમનું ફળ મળ્યું, તો એ સમાગમ એને વિશેષ ફળદાયી જરૂર થાય. એવો માણસ ભલેને દેખીતી રીતે જૂની ઘરેડમાં જ ચાલ્યા કરતો દેખાય, તોપણ તેના મનના ઊંડા થરોમાં આછી આછી પણ, થોડીઘણી પણ, હિલચાલ આવા સંપર્કને લીધે થયા જ કરશે. જો તે કેવળ કર્મપ્રારબ્ધના સંયોગે કરીને સંસ્કારોને વશ પૂરેપૂરી રીતે રહીને જીવન વિતાવતો હોય તોપણ, એ જ રીતે આ નવા ઊર્ધ્વગામી સંસ્કારોને વશ રહીને પણ તે ઓછેવત્તે અંશે વર્તશે જ, અને

જો *અનુષ્ઠાનને કારણે સંતથી એનામાં વિશેષ રહેવાનું બને, તો એવા સંસ્કાર વધારે ને વધારે પડવાના જ. જેમ કોઈ જાતના (સંસાર વહેવારક્ષેત્રમાં થયેલાં કર્મોના) સંસ્કારો તેનામાં પડ્યા વિના રહેતા નથી. તેમ જ આ જાતના (સંત સમાગમના) સંસ્કારો પડશે અને તે પેલા સંસ્કારોની જેમ જ નકામા જવાના નથી. આમ, પરસ્પર વિરોધી બે જાતના સંસ્કારો એના ઉપર પડે છે, પણ સંસારી માનવીના ચિત્તમાં પડેલા કે પડતા બીજી જાતના સંસ્કારો ભલેને ગમે તેટલા બળવાન હોય તોપણ એ સંસ્કારોના બળ કરતાં સંતપુરુષથી પડેલા સંસ્કારો વધારે બળવાન હોય જ છે. આ કંઈ કલ્પના સૃષ્ટિમાંથી ઉપજાવેલી મનોહારી અવાસ્તવિક કથા નથી, એ તો સત્ય ઘટના છે અને એ ઘટનાને બુદ્ધિના પ્રમાણનો પણ ટેકો મળી શકે છે.

સંસારી સંસ્કારો રાગદ્વેષયુક્ત કામક્રોધાદિથી ભરેલા હોય છે. એટલે તેમાં આસક્તિ હોય છે, પણ ગમે તેવી આસક્તિથી ભરેલો સંસારી માનવી ગમે તેવા આસક્તિના પ્રયોજને પેલા સંત તરફ આકર્ષાય તોપણ સંત જાતે આસક્તિ રહિત હોવાથી સંતથી એનામાં પડતા સંસ્કારો આસક્તિ વગરના જ હોય છે.

* અનુષ્ઠાન-સંતના હૃદય સાથે આપણા હૃદયનો મેળ મેળવવાની પ્રાથમિક શરૂઆત, એનું નામ અનુષ્ઠાન. અનુષ્ઠાનથી પેલો સંત, સાધકના (વ્યક્તિના) જીવનમાં પ્રવેશ કરવાનું પગરણ કરે છે. સંતપુરુષની સાથે આવું આપણા જીવનનું અંગતપણું કેળવવાની શરૂઆત કરવી તેનું નામ જ અનુષ્ઠાન છે. જેમ જેમ એ આત્મીય ભાવ વધતો જાય છે તેમ તેમ સાધકનો વિકાસ ઝડપી થતો જાય છે.

સંતનું પોતાનું જીવન એટલું તો મહાન, પ્રખર, તેજસ્વિતા અને ઓજસથી ભરેલું, ભગવાનની શક્તિથી ભરેલું હોય છે કે સંસારી માનવીનું તેના પ્રતિ આકર્ષણ થતાં પેલો સંત તેની સંસાર તરફની આસક્તિનું જોર પણ ખેંચી લેશે, અને સમય આવતાં પોતાના સંસ્કારોનો ઉદય તેનામાં કરાવશે.

• • •

ગુરુનો પ્રેમ
(અનુષ્ટુપ)

મહાકાંતિ કર્યા વિના હૈયાનો પ્રેમ ના મૂકે,
પ્રેમ તો દુઃખ સૂહેવાનું જાણે છે પ્રેમ સાથે તે,
કોટિ જન્મ ભલે જાય કિંતુ જ્યાં પ્રેમ હો ઈર્ષ્યો,
કરાવ્યા વિણ કલ્યાણ તેઓનું તે ન જંપતો.

‘જીવન પગલે’, ચોથી આ., પૃ. ૯૫-૯૬

• • •

સંતપુરુષનો સાથ

એકવાર સંતપુરુષ સાથે આપણી સંમતિથી અનુષ્ઠાન થયું,
તો સંતપુરુષ આપણને કદી છોડશે નહિ. સાધકને ગમે તેવું
દુઃખ અને કષ્ટ થાય તોપણ જે કંઈ યોગ્ય કરવાનું હશે તે
કરતાં સંત અચકાશે નહિ.

• • •

મનુષ્યદેહ અને આત્મા

(અનુષ્ટુપ)

‘દેહ ને દેહમાં રૂહેતા આત્માનો ભેદ કાં ભૂલ્યો ?
મરે છે દેહ, આત્મા તો કદી નાશ ન પામતો. ૨૪

જન્મથી ને સ્વભાવે તો દેહ આ નાશવંત છે,
જન્મ, યુવા, જરા, વ્યાધિ, મૃત્યુ એ સ્થિતિ દેહને. ૨૫
ભલે નાશ થતો દેહ, દેહીનો નાશ ના થતો,
દેહનો જન્મ તો થાયે, દેહીનો નવ સાંભળ્યો. ૨૬
અજન્મા તુજ આત્મા છે, ન વધે કે ન તે ઘટે,
હતો પૂહેલાં હજીયે છે, રહેવાનોયે નિત્ય તે. ૨૭
છે અખંડિત તો આત્મા, શક્તિ બ્રહ્માંડ રક્ષતી,
સર્વ વ્યાપ્ત અવિનાશી શક્તિ અમર શી ખરી !' ૨૮
‘જીવનગીતા’, સાતમી આ., પૃ. ૨૭



પુણ્યાત્માનો પુનર્જન્મ

(અનુષ્ટુપ)

કલ્યાણમાર્ગ લેનારો દુર્ગતિ નહિ પામશે,
ગમે તેમ થતાં એનું અકલ્યાણ નહિ થશે.' ૬૪
‘પ્રમાણે કર્મની એવો મૃત્યુની પછી કોઈયે,
પુણ્યલોકે વસી પાછો આવે છે જગ ઉપરે. ૬૫
જ્યાં સાનુકૂળ સંજોગો જીવનહેતુ સાધવા,
એવાં માતાપિતા વચ્ચે તે અવતરતો તદા. ૬૬
*પવિત્ર ઘેર તે જન્મે, આવો છે જન્મ દુર્લભ,
કરેલો પૂર્વનો એનો ઊગી સૌ નીકળે શ્રમ.' ૬૭

* જ્યાં સાનુકૂળ સંજોગો જીવનહેતુ સાધવા
એવાં માતાપિતા વચ્ચે તે અવતરતો તદા.

‘સંસ્કારો શુભ તેના સૌ પૂર્વના કાંઈ જે હશે,
આપોઆપ ફળે સર્વે જન્મ્યા પછીથી જીવને. ૬૮
‘જીવનગીતા’, સાતમી આ., પૃ. ૧૫૧, ૧૫૨



નિશ્ચિંત બનજે તું (અનુષ્ટુપ)

‘કિંતુ આ સર્વમાંયે જે સર્વસ્વ નિજનું,-ચહી
મને,-શ્રદ્ધાથી અર્પાને, ભાવેથી મુજને ભજે, ૭૬
જાણજે શ્રેષ્ઠ તું એને, એવો તું બન, એટલે
તારો તે ભાર પ્રેમે હું ઉપાડીશ બધો શિરે.’ ૭૭
‘જીવનગીતા’, સાતમી આ., પૃ. ૧૫૩



માનવીદેહનું મહત્વ

શરીરનાં જન્મમરણ તો અનેક થયા જ કરેલાં છે, પણ
માનવીના શરીરનું માહાત્મ્ય ઘણું છે. એવું એનું માહાત્મ્ય
અને રહસ્ય સમજાય તે કાજે જ જન્મદિવસને આપણામાં
મહત્વનું સ્થાન છે.

માનવીના શરીર દ્વારા જીવ મુક્તિને પામી શકે છે,
બીજી કોઈ યોનિના શરીરથી તેમ થવા શક્યતા લાગતી નથી.
તેથી, આ માનવશરીરની મહત્તા અનંતગણી છે એમ જાણી,
એને જે જીવ ભગવાનનું મંદિર ગણીને પ્રત્યેક કર્મ કરતી
પળે એનો સદુપયોગ જ કર્યા કરે છે, તે જીવ તરી જાય છે.



કોઈ સંતહૃદયમાં એ જીવનો થયેલો રાગ અને તે પણ જો સજીવપણે થયેલો હોય, તો જીવનો તેવો રાગ પણ એ જીવને ઊંચે લઈ જવાને સમર્થ બને છે. કિંતુ એવા રાગના ઉચ્ચ ગતિનાં પરિણામ જીવ કદીક તો આ જન્મના જીવનમાં દેખી શકવાને શક્યતાવાળો બનતો નથી. જોકે, એવા જીવનાં બાહ્ય આચરણ ગમે તેવાં હોય તોપણ તેવો જીવ ભાવનાના ક્ષેત્રમાં નવો જન્મ લીધા વિના રહી શકતો નથી, એ પણ એટલું જ સાચું છે.



માનવજન્મનો હેતુ

(અનુષ્ટુપ)

પ્રભુનો પ્રેમ લેવાને જન્મેલાં આપણે છીએ,
તે વિના કો બીજો હેતુ છે ના જીવનનો ખરે,
'જીવન પગલે', ત્રીજી આ., પૃ. ૧૦૯



સાજનને ઘેર કેવા થઈને જવાય ?
મથુરીબહેન ખરેએ હમણાં ભજન ગાયું કે,
'કર લે શૃંગાર ચતુર અલબેલી
સાજન કે ઘર જાના.....'

આપણે પણ સાજનને ઘેર જવા માટે શૃંગાર સજવાનો છે. 'ચતુર અલબેલી' એમ આપણને સંબોધીને કહ્યું છે. ભગવાન આપણો સાજન છે. તેને ઘેર મેલાઘેલા જઈએ એ નહિ ચાલે. આમાં શરીરની વાત નથી, પણ અંદર વસતા અમર તત્ત્વની વાત છે. આપણે જીવપ્રકારની વૃત્તિઓથી મેલાઘેલા રહીએ અને એવા જ રૂપમાં સાજનને ઘેર જઈએ

એ શી રીતે ચાલવાનું ? માટે કહું છું કે ‘મનુષ્યની જિંદગી કેવળ મહાલવા કાજે નથી, પણ ઊંચા પ્રકારની ભાવના પ્રગટાવવા કાજે છે.’



પ્રત્યેક જીવની જન્મોજન્મની સમગ્ર અને સળંગ સંસ્કાર શક્તિ કેવા પ્રકારની છે અને મૃત્યુટાણે તે જીવની કેવી ગતિ રહે છે, તેના પર તુરંત કે મોડો તે જીવનો જન્મ થવાનો આધાર રહે છે.



પુરુષશરીરી જીવ બીજા જન્મમાં સ્ત્રી પણ જન્મે અને સ્ત્રીશરીરી જીવ પુરુષ પણ જન્મે. પુરુષ હોય તે પુરુષ જ જન્મે અને સ્ત્રી હોય તે સ્ત્રી જ જન્મે એવો કશો અફર અને અટલ નિયમ નથી.



સંસારની માયા

(અનુષ્ટુપ)

છૂટવી દુન્યવી માયા મહામુશ્કેલ કેવી છે !
તે કાજે એકલો માત્ર ઉપાય ભક્તિમાર્ગ છે.
ભજતાં ભજતાં ભાવે જ્યાં એકાગ્ર થવાય છે,
સંપૂર્ણતા થતાં તેમાં માયાનો લય થાય છે.
‘ભાવ હર્ષા’, ત્રીજી આ., પૃ. ૫૩



માનવદેહ

(અનુષ્ટુપ)

પ્રેમની સાધના દિવ્ય માનવી જ કરી શકે,
યોનિમાં બીજી કોઈયે થવી શક્ય ન તે દીસે.
દુર્લભ માનવી જન્મ તેથી તો જગમાં ગણ્યો,
કૃપાથી એવું પામેલાં, એને શું રોળી નાખવો ?
'પુનિત પ્રેમગાથા', ત્રીજી આ., પૃ. ૫૩



જન્મદિવસ

જન્મદિવસનું મહત્ત્વ પૃથ્વી પરના બધા જ દેશમાં છે. તો એનું રહસ્ય શું ? કારણ એ છે કે આ શરીર અમુક દિવસે અમુક ટાઈમે જન્મ્યું, એનું અનુસંધાન પણ આગળ (પૂર્વજન્મમાં) અનેક જન્મોથી એના એ જ દિવસે આપણે જન્મેલા હોઈએ, તે જ વખતે અનેક જન્મોના સંસ્કાર આજે સ્ફોટ થાય છે, પણ સામાન્ય જીવને આની સમજ પડતી નથી. આ જન્મદિવસ ઊજવવાનું શું ? આપણે જન્મ્યા તે દિવસ અને બીજા દિવસોની વચ્ચે ફરક છે. તે દિવસે એનું શરીર જુદા પ્રકારનું હોય છે.

જન્મવેળાએ સમય અને બીજું બધું સાનુકૂળ હોય છે. એની (પૂર્વજન્મની) link-સાંકળ હોય છેને ! જ્યાં એનું વધારે એટેચમેન્ટ (આસક્તિ) હોય ત્યાં જન્મ લે. જીવદશાવાળો જીવ છે એટલે ઘણો મોહ, ઘણી લગની, ઘણો રાગ જ્યાં એને લાગેલો હોય ત્યાં એ જન્મ લે. ગમે ત્યાં ન લે.

તે દિવસે સામાન્ય કરતાં કંઈ કશું વધારે ક્રિએટીવ

(રચનાત્મક) છે, એને વધારે ને વધારે ક્રિએટીવ કરવું હોય તો તે દિવસથી આપણે કંઈ કશું તે તરફનું અને તે અર્થેનું ક્રિયાત્મક કંઈક કશું રોજ ને રોજ નિશ્ચિત સ્થળે અને સમયે કર્યા કરવું જોઈએ. દિશા કાં તો પૂર્વ કે દક્ષિણ. પૂર્વમાં સૂર્ય ભગવાન છે અને દક્ષિણ એટલે જ્ઞાન. એવી રીતે જો આપણે આમ કર્યા કરીએ તો જ જન્મદિવસનો ઉપયોગ કર્યો કહેવાય. એ પછી આપણો બીજો જન્મ આવે ત્યારે વધારે રીગરસ-**Rigorous**-(ઉત્કટ પ્રયત્નશીલ) બનીએ છીએ. આમ, જન્મે જન્મે ક્લેરીફિકેશન-સ્પષ્ટતા થાય. કોઈ ગમે તેવું કહે, અત્યારે દલીલ કરે તો તમને એ ફેરવી શકે, પણ પેલી સ્થિતિ એવી થાય કે જેમાંથી તમે બિલકુલ છૂટા થઈ શકો જ નહિ. એટલું બધું મજબૂત થઈ જાય. ધીરે ધીરે આપણે જો એનું રહસ્ય સમજ્યા કે મનુષ્યનું શરીર મળ્યું છે એનો કોઈ હેતુ છે. એને સફળ કરવા માટે આપણે કોઈ ને કોઈ સાધન પકડવું જ જોઈએ. જ્યારથી સમજ્યા ત્યારથી શરૂઆત કરવી. જન્મદિવસથી શરૂઆત કરીએ તો ઉત્તમ છે.



માનવજન્મ સાયવી લેવો

(અનુષ્ટુપ)

જન્મવું, મરવું પાછું એની એ ઘટમાળમાં,
 ઘાંચીના બેલના જેવું જીવવું ! રસ શો ત્યહાં !
 ઘરેડે એકની એકે ચાલ્યા કરી જ જીવવું,

‘માનવી જન્મ એવાએ ખોઈ નાખ્યો’ પ્રમાણવું.
‘ભાવપુષ્પ’, ત્રી.આ., પૃ. ૨૯



આવતા જન્મે સુખી કેમ થવાય ?

જો આપણે આવતા જન્મમાં નર્યુ સુખ જ મેળવવું હોય તો આપણે બધાંની સાથે મિત્રતા, પ્રેમ, વિવેક, વિનય રાખીએ. બીજા ભલે ગમે તેમ રહે, તો આપણે આવતા જન્મમાં દુઃખી ન થઈએ. દુઃખ હોય તોય આપણને લાગે નહિ એવી માનસિક ભૂમિકા જન્મે. એટલું જ નહિ પણ આ જન્મમાં પણ સુખી થવાય. એટલે આપણે બધા અણગમા, ઈર્ષા, અદેખાઈ કાઢી નાખવા, કારણ કે એ મનને ટૂંકું કરી દે છે. બુદ્ધિને પણ ટૂંકાવે છે. ક્લેશ, કંકાસ બધું જે નેગેટિવ છે, એ આપણો વિસ્તાર નહિ થવા દે. ટૂંકાવી દે છે. ઉદાર નહિ થવા દે.



સંસારનો હેતુ

જીવનને, જીવનના વિકાસ માટે આ સંસાર છે. એમાં બદ્ધ થઈ રહેવાને માટે સંસારનો હેતુ નથી. એમાં જકડાઈ જવાને માટે નથી, પણ એમાંથી મુક્ત થઈ જવાને માટે હેતુ છે. આપણે મનુષ્ય તરીકે જન્મ્યા છીએ, તે સંસારમાં બદ્ધ થવા માટે જન્મ્યા નથી. આ સંસારમાંથી મુક્ત થવા માટે જન્મ્યા છીએ અને મુક્ત થવા માટે સંસારને છોડી દેવાનો નથી.



સભાનતા

માનવ શરીરમાં પ્રકૃતિ જ આગળ છે, અને પ્રકૃતિથી આપણે વશ થઈને એ પ્રમાણે જ ચાલીએ છીએ. (જીવીએ છીએ.) ત્યારે આપણે કરવાનું શું ? તો એ પ્રકૃતિને આપણે ગૌણ બનાવી દેવાની. તો એ ગૌણ ક્યારે બને ? પુરુષ (આત્મા) મોખરે બને ત્યારે. ત્યારે પુરુષ મોખરે ક્યારે આવશે ? સતત અભ્યાસ, જાગૃતિ આપણો હેતુ એ દિશાનો પ્રગટે ત્યારે. આપણા જીવનનો હેતુ આપણા આખા અસ્તિત્વનો હેતુ પુરુષને પ્રગટાવીને પ્રકૃતિને ગૌણ બનાવી દેવાનો છે. આપણા અભ્યાસમાં સાતત્ય રહેવું જોઈએ અને સભાનતા રહેવી જોઈએ કે શેને માટે આ અભ્યાસ છે ? પછી પ્રકૃતિ ગૌણ બને અને પુરુષ મોખરે આવી જાય.



તુજયરણે

(વસંતતિલકા)

ઈચ્છાથી માત્ર પ્રગટ્યાં સહુ વિશ્વ જે જે,
ઈચ્છાથી જેની સઘળાં નભી તે રહ્યાં છે,
ઈચ્છાથી જેની પળમાં સહુ નાશ થાશે,
એવા પ્રભુ, હૃદયથી તુજને નમું હું. ૮૫

સંબંધી ને સ્વજન, દી વસમો જ આવ્યે,
રે'શે બધાંય અળગાં પ્રભુ, હુંથી જ્યારે,
ત્યારે ભૂલી નવ જતાં મુજ ભાળ લેજે,
આ એકલી અરજ દીન તને કરું હું. ૧૦૫



હું તો ઘણી વખત કહું છું કે જગત મડદાને પૂજનારું છે.



માનવીની શબપૂજા

જગતમાં જ્યાં ત્યાં જોઉં છું કે માનવી તો એના ગયા કેડે એના શબને માત્ર પૂજે છે. આઘે ક્યાં જવું ? મહાત્મા ગાંધીનો પ્રત્યક્ષ જીવતો દાખલો લ્યોને ? એણે તો પોકારી પોકારીને કહેલું કે, ‘ભાઈ ! કોઈ મારાં પૂતળાં કે મંદિરો ચણશો નહિ.’ પણ આજે સમાજ એના શબને પૂજી રહેલો છે. એના જીવનની મૂળ પ્રાણચેતનાને કોણ સ્વીકારે છે ? એના આદર્શને-એની સંસ્કૃતિને-કોણ વરવા ચાહે છે ?



(ગઝલ)

મળેલું માનવી જીવન વૃથા જે વેડફી દે છે,
શરીરે માનવી છો હો, છતાં તે માનવી ના છે.

‘જીવન ઘડતર’ પ્રથમ આ., પૃ. ૨૯૩

મળેલું માનવી જીવન મહામોંઘું અનોખું છે,
નિરર્થક વેડફી દેતાં ન કોઈને આંચકો લાગે.

‘જીવન ઘડતર’ પ્રથમ આ., પૃ. ૩૦૭



(ગઝલ)

જીવનમાં જન્મવું મરવું સદા તે નિત્યનો ક્રમ છે,
પરંતુ ત્યાં હરિ સ્મરવા હરિ ભજવા શું અઘરું છે.



ખંડ-૮

જન્મ, જીવન, મૃત્યુ અને પુનર્જન્મ વિશે પૂજ્ય શ્રીમોટાના વિચારસ્ફુલિંગ

આપણે આપણામાં રહેલ રાગદ્વેષ, મમતા, અનેક જાતના આગ્રહો, ટેવો, કુટેવો બધાંને સંહારવાનાં છે. એ બધાં પૂરેપૂરાં સંહારાય ત્યારે જ આપણી મૂળ આધ્યાત્મિક જીવનની શરૂઆત થાય. તે એકદમ થાય નહિ. એ ભગવાનનું નામ લેતાં લેતાં વહેલું થાય.

● ● ● મળશુદ્ધિ

તા. ૨૭-૧૦-૧૯૬૦

એક સાધુ મહારાજે કહેલું કે મળ જેવા તમારા સંસ્કાર. મળને કારણે નકારાત્મક વલણ પ્રગટે છે. દસ્ત સાફ આવવો એ ઘણું જરૂરી છે. એનું માનવીને જ્ઞાનભાન નથી. દસ્ત સાફ નહિ હોય તો અહમ્-પ્રાણ પણ સાફ થાય નહિ. મળ સાફ કેમ આવે એ શીખવું જોઈએ. એક મિત્રને કહ્યું કે મરતાં મરતાં મળ રહી ન જાય, કેમ કે જન્મે ત્યારે મળ બને છે અને મરે ત્યારે રહે છે. એને માટે મળની શુદ્ધિની ખાસ જરૂર.

● ● ● અભય વચન

મારા મનથી એક વાત ચોક્કસ છે કે સંકળાયેલા જીવના પ્રાણને મારા હૃદય સાથે તો પ્રભુકૃપાથી બાંધી લેવાનો છું કે જેથી કરીને જન્મોજન્મ સાથે જ રહી શકીએ અને હોઈ શકીએ.



પાપ અને પુણ્ય ભોગવવું

પુણ્યયે ભોગવવું પડે અને પાપેય ભોગવવું પડે. આમાં કોઈ સરવાળા બાદબાકી કે ગુણાકાર ભાગાકાર છે નહિ. પુણ્ય વધારે કરવાથી પાપ હટી જાય છે કે ઓછાં થઈ જાય છે, એ માન્યતા સાચી નથી.



વારંવાર જન્મ શું કામ ?

(અનુષ્ટુપ)

અનેક રસ લેવાને આત્મા જીવરૂપે જ છે,
અનેક જન્મ તે અર્થે ધરે નવા નવા જ તે, ૧૫
રસ પ્રકૃતિના ક્ષેત્રે પીવા છતાં ધરાય ના,
તેથી તો જન્મનો છેડો આવે કેમે કદાપિ ના. ૧૬
'મોહ', બીજી આ., પૃ. ૩



(અનુષ્ટુપ)

વર્તમાન અને ભૂત, નિમિત્તે તો રહેલ છે,
ભવિષ્ય થતું નિર્માણ, જીવે કેવું નિમિત્ત તે !



તમે નિમિત્ત સાથે કેવી રીતે જીવો છો એના આધારે
તમે ભવિષ્ય જન્માવી શકો છો.



'જીવનનો બધો ભાર, જેના શીતળ છાંયડે,
ખંખેરી માનવી નાખે, એવું તો સંતવૃક્ષ છે.'



‘કૃપાથી જો સરે કામ, એવું જો ઈચ્છતા જ હો,
કૃપાના કરનારાની સાથે સંબંધ કેળવો.’

‘કૃપા’, પ્રથમ આ., પૃ. ૩૭



શરીર આપણું રક્ષણહાર છે

શરીર તો આપણું રક્ષણકર્તા છે. આપણી આસપાસના વાયુમંડળમાં વાસનાથી થયેલાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વો એટલાં બધાં છે કે, જો આપણને ભગવાને શરીર ન આપ્યું હોત, તો તે બધાં આપણામાં પ્રવેશીને આપણને તેમનું એક મૂઠ્ઠા હથિયાર બનાવી દઈને પોતાની વાસનાઓ સંતોષીને આપણું અધઃપતન કરાવત. આપણું શરીર પાર્થિવ તત્ત્વનું છે, ઘન છે, જ્યારે પેલાં અનિષ્ટ તત્ત્વો વાયુરૂપ, પ્રવાહી, બદલાતા આકારવાળા હોઈ આપણા શરીરના સ્થૂળ તત્ત્વ સાથે અથડાઈને નિષ્ફળપણે પાછાં ફરે છે. આપણને કામ કે ક્રોધની જોરદાર વાસના થાય છે, ત્યારે તેમને રોકીને શરીર આપણું રક્ષણહાર થઈ પડે છે, જો આમ ન બનતું હોત તો કોણ જાણે આપણે આપણું જ કેટલુંય નુકસાન કરી બેસત.



આપણી આ ભવની (જન્મની) પ્રકૃતિની ગતિ અને દિશા જેવા પ્રકારની હોય, તેવા પ્રકારનો આપણો પુનર્જન્મ છે.



સંસારમાં રસ રહેતો હશે તો સંસારી બનાશે. પ્રભુમાં રસ રહેતો હશે તો પ્રભુમય બનાશે.



ઉંમર થાય એટલે માણસે ધીમે ધીમે આ સંસારમાંથી આસક્તિ ઓછામાં ઓછી કરતાં જવું, એ એના પોતાના માટે સારું છે.



ગ્રહોની અસર

ગ્રહોની અસર દૂર કરવાને માટે આપણે પોતે ભગવાનને પ્રાર્થના કરીએ, જાપ કરીએ તે હજારગણાં અસરકારક છે. ભગવાનનું સ્મરણ કરો. એમ કરતાં કરતાં બધું સારું થશે. ભગવાનનું સ્મરણ ગમે તેવી ખરાબમાં ખરાબ અસરોને પણ દૂર કરે છે.



જે માનવી ઓછામાં ઓછો ભોગ ભોગવે છે, અને વધારેમાં વધારે ત્યાગ કરે છે, તે દૈવી બની શકે.



(અનુષ્ટુપ)

પ્રભુનાં વરદાનોમાં સુમૃત્યુ વર શ્રેષ્ઠ છે, સ્વાતંત્ર્ય, સત્ય ને ન્યાય તે માટે મૃત્યુ ઈષ્ટ છે.

‘કૃપાયાચના શતકમ્’, બીજી આ., પૃ. ૧૦

-શ્રી હેમંતકુમાર નીલકંઠ



(અનુષ્ટુપ)

જિવાય જે પ્રમાણેનું તે પ્રમાણેનું જીવન -નિર્માણ કરતા છીએ, જાણી લેજો જ નિશ્ચય.

‘મોહ’, પ્રથમ આ., પૃ. ૩



પરિશિષ્ટ - ૧

(પૃષ્ઠ ૫૭ ઉપરનો જે બીજો કિસ્સો પૂજ્ય શ્રીમોટાએ વર્ણવ્યો છે, તે પ્રસંગવાળા પરિવારના હાલ હયાત સ્વજન ગતાત્માના દેહસંબંધે ભાઈ છે. સુરત આશ્રમના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શ્રી ધીમંતભાઈ ઘીવાળા અને ટ્રસ્ટી શ્રી કિષ્ણકાંતભાઈ છત્રપતિને તા. ૧૨-૬-૨૦૦૮ના રોજ બપોરના સમયે સ્વમુખે નીચેની વિગત તેઓએ જણાવેલ છે. એટલે એની આધારભૂત જાણકારી મળી છે, પરંતુ એ સ્વજન પોતે અજ્ઞાત રહેવા ઇચ્છે છે. તેથી, તેમના નામનો ઉલ્લેખ ન કરીને આ પ્રસંગની વિગતોનું દસ્તાવેજીકરણ આધારભૂત માહિતીનો અત્રે સમાવેશ કરાયો છે. -સંપાદક)

મારા પરિવારને મોટા સાથે ઘણો ઘરોબો. મોટા, મુંબઈ આવે ત્યારે અમારા ઘેર જ તેમનું રોકાણ હોય. સૌ મુલાકાતીઓ પણ અમારે ઘેર જ દર્શનાર્થે આવે અને વાતાવરણ ઉત્સવમય થઈ જાય. આખા પરિવારને મોટા પ્રત્યે આકર્ષણ, પણ મારી બહેનને લગાવ નહિ. બહેન ભણવામાં ખૂબ હોશિયાર, બુદ્ધિશાળી, દેખાવે સુંદર અને તેટલું જ ઘમંડ પણ ખરું. બહેને માસ્ટર્સ ઓફ સાયન્સ (M.Sc.)ની પરીક્ષા આપી, ત્યાર બાદ અમો સપરિવાર સુરત આવ્યાં. મોટાને મળવા આશ્રમ ગયાં. મોટાએ આવકાર આપ્યો અને પૂછ્યું, 'કેમ બહેન પરીક્ષા આપી? ફર્સ્ટ ક્લાસ પાકોને?' બહેને ઘમંડથી કહ્યું, 'હા મોટા, ૧૦૧ ટકા.' પછી મોટા બોલ્યા, 'પણ કોણ જાણે કેમ મને એવું લાગતું નથી, વધારેમાં વધારે હાયર સેકંડ ક્લાસ.' પછી પરિણામ આવ્યું ત્યારે ૫૫ ટકા.

બહેનનું મોઢું નાનું થઈ પડી ગયું.

બહેન કોલેજકાળ દરમિયાન એક યુવાન મિત્રના પ્રેમમાં હતાં. આ યુવાન અમારા પારિવારિક મિત્રનો પુત્ર હતો. બીજી વખત અમે સુરત આવ્યાં અને મોટાને મળવા સપરિવાર ગયાં હતાં. આ વાત વર્ષ ૧૯૬૩ની છે. બાપુજીએ મોટાને વાત કરી, ત્યારે મોટાએ બહેનને કહ્યું, ‘તારા પપ્પા કે ભાઈ ના પાડે છે એટલે નહિ પણ મને પૂછે તો હું મિત્ર તરીકે, ત્રાહિત વ્યક્તિ તરીકે પણ તને એવી અંગત સલાહ આપું છું કે તું આ ન કરે તો સારું.’ પણ બહેને તો કહ્યું, ‘હું મરી જઈશ પણ લગ્ન તો એની સાથે જ કરીશ.’ પછી મોટાએ બાપુજીને સમજાવ્યા. ‘છોકરું અઢાર વર્ષનું થાય પછી આપણા મિત્ર સમાન છે, તેના નિર્ણયો માથે ચઢાવવા આપણી ફરજ છે.’ અને લગ્ન અંગે મંજૂરી આપવા જણાવ્યું. બાપુજીએ મોટાની વાત માનીને અને સામાજિક પ્રતિષ્ઠાને કારણે લગ્નની સંમતિ આપી અને બહેન પણ સંમત થયાં.

M.Sc.ના રિઝલ્ટ બાદ બહેનને સારી નોકરીની ઓફર આવી. બહેનને નોકરી કરવી હતી. આ બાબતે બહેનને તેમના યુવાન મિત્ર સાથે વિચારભેદ થયો અને બહેને મનોમન નક્કી કર્યું કે મારે આ સંબંધ બાંધવો નથી. આ વાત તેમણે કોઈને કહી નહિ. પરિવારે તો બહેનનો સંબંધ સ્વીકારી જ લીધો હતો. મોટા, નડિયાદની બાજુમાં ઉભાણ ગામે શ્રી રાવજીકાકાને ત્યાં હતા. લગ્નનો સમય અને તારીખ નક્કી કરવા અમે સપરિવાર ઉભાણ ગયાં. બહેન પણ સાથે હતાં. બાપુજીએ મોટાને તારીખ અને સમય કાઢી આપવા અને તેમના હસ્તે

જ લગ્ન કરાવવા વિનંતી કરી ત્યારે મોટાએ બે હાથ જોડી વિનંતીપૂર્વક જવાબ આપ્યો, ‘મને માફ કરો, આ લગ્ન હું નહિ કરાવું. લગ્ન કરાવું તો મારે ઝેર ખાવું પડે.’ બહેન ત્યાં હાજર હતાં પણ કશું બોલ્યાં નહિ. મોટાએ ત્યારે જ બહેનને કહ્યું, ‘બાપુજી કે ભાઈ સાથે ભવિષ્યમાં સંબંધ રહે કે ના રહે કે ત્યાં જવા પગ ન ઊપડે, પણ અમારા દરવાજા ખુલ્લા છે. અમારે ત્યાં આશ્રમમાં રાત્રે ૧૨ વાગ્યે પણ તું જરૂરથી આવજે. કોઈ સંઘરશે નહિ તો અમે તને સંઘરીશું.’

તા. ૨૯ નવેમ્બર, ૧૯૬૪, રાત્રે ૮-૦૦ વાગ્યે.

મોટા સાથેની આ મુલાકાતના એક મહિનાની અંદર બહેને આત્મહત્યાનું પગલું ભર્યું. પોતે ભણેલાં એટલે બધું જાણે, ઝેર પી લીધું. ત્યારે મોટા, જયરામભાઈને ત્યાં વડોદરામાં હતા. બાપુજીએ મોટાને ફોન પર વાત જણાવી. મોટા, ડૂસકે ડૂસકે ફોન પર રડ્યા અને બાપુજીને સાંત્વન આપ્યું કે ‘ભગવાન, બધું જોનારો છે અને બધું સારું કરશે.’ મોટાએ નંદુભાઈને રાતોરાત મુંબઈ મોકલી આપ્યા. બીજે દિવસે સવારે નંદુભાઈની હાજરીમાં અંતિમ સંસ્કાર થયા.

પરિવારને મોટા પ્રત્યે રંજ થયો. મોટાએ અમારી દીકરીને બચાવી નહિ. પાછળથી એવી હકીકત જાણવા મળી કે બહેને તેમના યુવાન મિત્ર સાથેના સંબંધ પર પૂર્ણવિરામ જ મૂકી દીધું હતું. ત્યાર બાદ અન્ય એક પાત્ર સાથે તેમને આકર્ષણ થયું હતું અને બંને જણે લગ્ન કરવાનું મનોમન નક્કી કરી લીધું હતું, પણ કોણ જાણે કેમ ? સામાજિક પ્રતિષ્ઠા ખાતર કે અન્ય વિચારથી આ વાત બહેને પરિવારમાં કરી જ ન

હતી અને તેની જાણકારી વિના જ પોતે પેલા પાત્રની સાથે ઝેર લઈને બંને જણાંએ આત્મહત્યા કરવાનું નક્કી કરી દીધેલ, પણ તે છોકરાએ ઝેર ન લીધું અને એ બચી ગયો.

હું, જાન્યુઆરી, ૧૯૬૫માં સુરત આશ્રમે મોટાને મળવા આવ્યો ત્યારે મોટાએ મને મૌનમાં બેસવા કહ્યું. મેં ના પાડી અને કહ્યું, ‘મોટા, અંદર હું એકલો કઈ રીતે રહીશ ? મને બહાર જ કંઈ ગમતું નથી તો અંદર શું થશે ?’ મોટા બોલ્યા, ‘અંદર તું ક્યાં એકલો છે, તું અને હું, આપણે બે જણ તો છીએ જ.’ પણ હું સમજી ના શક્યો અને મેં ના પાડી દીધી. પછી મોટાએ મને ચાર દિવસ આશ્રમમાં રાખ્યો. બપોરે હું મોટા પાસે બેસીને રડતો હતો. મોટાએ કહ્યું, ‘ભાઈ, રડ રડ કર્યા કરવાથી શું થવાનું હતું ? તને ખબર છે કે બહેન ગત જન્મમાં તારી કોણ હતી ? આવતા જન્મમાં એ કોણ થશે ? એ સંબંધ હવે પૂરો થયો. રડ રડ કરવાનો શું અર્થ ? એની સદ્ગતિ થાય એ માટે ભગવાનને પ્રાર્થના કરવી. તમને એમ થાય કે મોટાએ બહેનને બચાવી નહિ, પણ અમે શું કરી શકીએ ? અમે તો ભગવાનના મુનીમ છીએ. મુનીમ શું કરી શકે ? શેઠને પ્રાર્થના કરી શકે. પ્રાર્થના સાંભળવી કે નહિ તે શેઠની મરજી. અમે તો અરજ કરીએ.’ ત્યારે મને મનમાં વિચાર આવ્યો. મોટા, ગોળ ગોળ વાત કરે છે. બહેનને બચાવી નહિ. અચાનક મોટા સૂતેલા હતા તે પથારીમાં હાથ પછાડીને બેઠા થયા અને બોલ્યા, ‘ગુરુ એટલો નિર્બળ અને લાચાર પણ નથી. એ ધારે તો મડદાને પણ બેઠું કરી શકે અને બીમારને પણ ચાલતો કરી શકે, પરંતુ એ તમારાં સાંસારિક

કારણો નિમિત્તે નહિ. ગુરુને જ્યારે ખાતરી થાય, કે આ વ્યક્તિના બચવાથી એ જીવની ચેતનાશક્તિનો તલમાત્ર પણ વિકાસ થાય એમ છે ત્યારે ગુરુ લેખ પર મેખ મારી શકે છે.’

જૂન, ૧૯૬૫

મોટા, મુંબઈ અમારા ઘેર આવ્યા. બાપુજીએ મોટાને પૂછ્યું કે મોટા, બહેન કેમ છે ? ત્યારે મોટાએ કહ્યું, ‘તમને ખરાબ ન લાગે તો સાચું કહું ?’ બાપુજીએ સંમતિ આપી. મોટા બોલ્યા, ‘ગભરાતા નહિ. એ પ્રેતયોનિમાં છે અને પરિવાર પ્રત્યેના વિરોધથી પરિવારને નુકસાન કરવા પ્રયાસ કરે છે, પણ મારો ભગવાન એવું થવા દેશે નહિ. હું ધારું તો અત્યારે પણ એને બોલાવીને ઉદ્ધાર કરી શકું એમ છું, પણ મારે એમ કરવું નથી. જ્યારે એ મારી તરફ જોશે અને મારી પાસે આવશે ત્યારે જ હું તેનો ઉદ્ધાર કરીશ. મારો અને એનો કોન્ટેક્ટ (સંપર્ક) થતો નથી. આવા જીવો અમારી પાસે નહિ આવે, પણ હું ધારું તો એને હાજર કરી શકું, પણ હું વિચારોના બળાત્કારમાં માનતો નથી.’ (નોંધ : વિચારોના બળાત્કાર મનુષ્ય જીવ પર તો નહિ જ પણ પ્રેતયોનિ પર પણ નહિ.) એ એની મેળે મારી પાસે આવશે તે પછી જ આપણે વિધિ કરીશું, તે પહેલાં નહિ.’ પછી મોટાએ મને કહ્યું, ‘તું હરિ:ૐ મંત્રનો જપ સવા ત્રણ લાખ વાર લખજે.’

પાંચ વર્ષ બાદ-અંદાજે વર્ષ ૧૯૭૦

મોટા, મુંબઈ આવ્યા અને અમને કહ્યું, ‘બહેનનો કોન્ટેક્ટ (સંપર્ક) થઈ ગયો છે અને આજે રાત્રે આપણે ત્યાં મળવા આવશે. ભાઈ, તમે સૌ પ્રાર્થના કરજો કે મોટા પાસે ખુલ્લા

દિલે આવ અને જે હોય તે કબૂલ કર.’ મોટા, જ્યારે જ્યારે આવતા ત્યારે તેમના રૂમમાં તેમની સાથે તેમના સહાયક તરીકે હું જમીન પર સૂતો. આજે પણ હું સૂતો. મોટાની પથારીની બાજુમાં પીવાના પાણીનું સાધન રાખતા (નાના મટકા જેવું) જેની નીચે નળ પણ હોય અને સાથે એક પવાલું.

મોટા, રાત્રે બેઠેલી મુદ્રામાં હતા અને હાથ ફેરવીને ચારેબાજુ ઉપર નીચે ફેરવતા. રાત્રે દોઢ-બે વાગ્યે વીજળીના પ્રકાશ જેવો ઝબકારો થયો અને મોટાએ પાણીના કુંજાનો નળ ખોલીને આખા રૂમમાં યોગરદમ પાણીનો છંટકાવ કર્યો અને બોલતા જાય. હે ભગવાન... હે ભગવાન... આ વિધિ ૧૫ થી ૩૦ મિનિટ ચાલી. મોટા, સમાધિમાંથી જાગ્રત થયા. રૂમમાં ઘરનાં બધાં ભેગાં થઈ ગયાં હતાં. મોટા, બાપુજીને ઉદ્દેશીને બોલ્યા, ‘બહેન આવી ગયાં છે અને હવે મારા કહ્યામાં છે. એને પરિવારમાં કોઈ પ્રત્યે મમતા નથી, ફક્ત ‘મા’ પ્રત્યે થોડો કૂણો ભાવ (Soft corner) છે. આપણે એની મુક્તિ માટે વિધિ કરીશું. તમે સુરત આશ્રમે આખું કુટુંબ આવજો. વિધિ ભાઈના હાથે (મારા હાથે) કરાવવાની છે. સુરત આવતાં પહેલાં ૭ દિવસની વિધિ મુંબઈમાં કરવાનું સમજાવ્યું. અડદની દાળ રાત્રે પાણીમાં બોળીને સવારે મનુષ્ય આકારનું બે હાથ-પગ-માથું આકારનું મુઠ્ઠી જેવડું પૂતળું બનાવીને મોટાના કહેવા મુજબના મંત્રોચ્ચારની વિધિ ૭ દિવસ કરી. આઠમે દિવસે સુરત પહોંચ્યાં ત્યાં હાલ મૌનરૂમ નં. ૨ છે, તે વખતે ત્યાં રૂમ ન હતો. બીજે દિવસે સવારે ૪-૦૦ વાગ્યે તે સ્થળે વિધિની શરૂઆત કરી અને ૬-૦૦ વાગ્યે

પૂરી કરી. મોટા બોલ્યા, ‘આ વિધિ થશે ત્યારે બહેન કોઈ પણ સ્વરૂપે અહીં હાજર રહેશે. તમને દર્શન થશે.’ ત્યારે એક યેણ* સૌની વચ્ચે ત્યાં આવી અને સ્થિરતાપૂર્વક પૂજાપાનો સામાન તથા હવનકુંડની પ્રદક્ષિણા કરી અને સૂંઘીને ત્યાંથી જતી રહી. ત્યાર બાદ મોટા બોલ્યા, ‘એ યેણ તો બહેનનું સ્વરૂપ હતું. હવે આ જીવની મુક્તિ થઈ ગઈ છે અને હવે કોઈ જન્મમાં તેને આવું પગલું ભરવું નહિ પડે અને તેની ઉત્તમ ગતિ થશે. આ ઘટના જે રીતે બની છે, તે પ્રમાણે મેં જણાવી છે,

॥ હરિ:ૐ ॥



(અનુષ્ટુપ)

હરિ કદી ન કૂંડે પોતે ‘મને ભજો તમે બધાં,’
 ગરજ જો તમારી હો તો તો તમે ભજો સદા,
 તે આવે છે કહેવા ના કે મારી પ્રાર્થના કરો,
 તમારી દિલ સ્વેચ્છાએ જે હો કરવું તે કરો.
 ‘ભાવ જ્યોતિ’, ત્રીજી આ., પૃ. ૯ — શ્રીમોટા

* યેણ=ઉંદરની એક જાતિ, ચંચળ પ્રાણી

સાધનામર્મ

૧. મુખથી કે મનમાં જાગૃતપણે જપ, સાથે સાથે હૃદયપ્રદેશે ધ્યાન તથા ચેતનના ચિંતન સહ ભાવાત્મક ભાવનું રટણ.
૨. પ્રત્યેક પળે સતત સમર્પણ, સારું તેમ જ નરસું-બંનેનું.
૩. સાક્ષીભાવ, જાગૃતિ, વિચારોની સાંકળ ન જોડો.
૪. બને તેટલું વધુ વાચિક અને માનસિક મૌન રાખો, કેળવો અને ખૂબખૂબ શરણભાવ જીવનમાં ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિથી કેળવ્યા કરો.
૫. આગ્રહો—પ્રભુચિંતન સિવાયના સર્વ આગ્રહો છોડો, નમ્રતા કેળવો, શૂન્ય થવાનું ધ્યેય રાખો.
૬. ખૂબ ભાવપૂર્વક હૃદયસ્થ રહીને આર્દ્ર અને આર્તભાવથી પ્રાર્થના કરો, ભગવાનને સર્વ સુખદુઃખ જણાવતા રહો, તેની સાથે આત્મનિવેદન દ્વારા અંગત ખૂબ ગાઢો સંબંધ બાંધો, મનમાં કશુંયે ઘોળાવા ન દો. ખાલી રહો.
૭. આવી પડતાં કામો પ્રભુનાં સમજો, જરાયે કચવાટ વિના ખૂબ પ્રેમપૂર્વક તે કરો. પ્રત્યેક પ્રસંગ-બનાવ આપણા કલ્યાણ અર્થે જ છે અને પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ આપણા પોતાના જ વિકાસાર્થે થવી ઘટે. પ્રત્યેક પ્રસંગ પાછળ પ્રભુનો ગૂઢ, શુભ સંકેત રહેલો છે.
૮. આત્મલક્ષી-અંતર્મુખી થાઓ, માત્ર પોતાની દુનિયામાં વસો. જાણી-જોઈને જાતને સંડોવવા દો નહિ.
૯. પર (પારકાંની) સેવા પ્રભુની સેવા સમજો, સેવા લેનાર, સેવા દેનાર ઉપર, સેવા કરવાની તક આપીને ઉપકાર કરે છે. રામે આપ્યું છે અને રામને દઈએ છીએ, ત્યાં 'મારું મારું' ક્યાં રહ્યું? તારું આ જગતમાં છે શું ?
૧૦. પ્રત્યેક કાર્ય, પ્રત્યેક વાતચીત, વ્યવહાર આપણા ધ્યેયને વેગ આપે એવા ખાસ હેતુસર, હેતુનું લક્ષ જીવતું રાખીને કરવાં. વાંચતી-લખતી વખતે અને પ્રત્યેક કર્મ કરતી પળે ભાવની સ્મરણ ધારણાનો અભ્યાસ કેળવ્યા કરો.
૧૧. વૃત્તિનું મૂળ શોધો, તેનું પૃથક્કરણ કરો. તેમાં ભેળવાયા વિના તેને તટસ્થતાપૂર્વક અને સ્વસ્થતાપૂર્વક નિહાળો.
૧૨. પ્રભુની પ્રત્યેક કળા, સૌંદર્ય, રમ્યતા, વિશુદ્ધતા આદિ પ્રસાદીઓમાં

રહેલા ભાવનું, તેને તેને અનુરૂપ ભાવનું, આપણામાં ત્યારે અવતરણ થવા પ્રાર્થના કરવી.

૧૩. ઊર્મિ, આવેશ અને લાગણીને એમ ને એમ વહી જવા ન દો, તેમ જ તેમાં ભેળવાઈ પણ ન જાઓ. તેનો સાધનામાં ઉપયોગ કરો, તાટસ્થ્ય કેળવો.
૧૪. જમતી વખતે અને પાણી પીતી વખતે જીવનમાં ચેતનશક્તિના અવતરણ-ભાવની પ્રાર્થના કરવી, શૌચ, પેશાબ આદિ ક્રિયાઓ સમયે વિકારો, નબળાઈઓ ઈત્યાદિના વિસર્જનભાવની પ્રાર્થના કરવી.
૧૫. સ્થૂળનો ખ્યાલ ત્યજીને સૂક્ષ્મતત્ત્વને નજર સામે રાખો. વૃત્તિની શુદ્ધિ કરો, ભાવની વૃદ્ધિ કરો.
૧૬. પ્રભુ સચરાચર છે. આત્મવત્ સર્વભૂતેષુની ભાવના કેળવો.
૧૭. પ્રત્યેક વ્યક્તિ અને વસ્તુની ઊજળી બાજુ જુઓ. કોઈનાય કાજી ન થાઓ, કશાય ઉપર ઝટ અભિપ્રાય ન આપો, વાદવિવાદ ના કરો, પોતાનો આગ્રહ ન રાખો, બીજાઓમાં શુભ હેતુઓનું આરોપણ કરો, માનસિક અને સાર્વત્રિક ઉદારતા જીવનમાં પ્રગટાવો, ખૂબ પ્રેમભાવ કેળવો, પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવાનું છે, તે લક્ષમાં રાખીને પ્રકૃતિવશ ન થતાં કર્મોની ઉપરવટ વર્તો. ફળની આસક્તિ છોડો. પોતાને થતા અન્યાયો-આવી પડતાં દુઃખો-આદિનું મૂળ પોતામાં જ છે એમ દઢાવો, ગુરુમાં પ્રેમભક્તિભાવ દઢતર કર્યા કરો. અભીપ્સા, ઈન્કાર અને સમર્પણનો ત્રિવેણીસંગમ ઉદ્ભવાવો, સદાય પ્રસન્નતા પ્રવર્તાવો, કૃપા અને પુરુષાર્થના યુગલને જીવનમાં ઉતારો, પ્રત્યેક કર્મના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં પ્રભુની સ્મૃતિ પ્રગટાવો, મન નિઃસ્પંદ કરો, રાગદ્વેષ નિર્મૂળ કરવાની જાગૃતિ રાખો, થયેલા આધ્યાત્મિક અનુભવો પ્રત્યક્ષ રોજિંદા વહેવારમાં જીવતા કરો, ક્યાંયે કશામાંથી ભાગવાનું ના હોય, યદ્યદ્દા જે આવી મળે તે પ્રભુપ્રસાદી ગણીને તેને વધાવી લો. ક્યાંય કોઈની સરખામણી ના કરો, અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ એ મનની ભ્રમણા છે, જીવનસાધના સારુ સર્વ કંઈ સાનુકૂળ જ હોય છે, પ્રભુમય-તેના મૂક યંત્ર-થવાની જ બસ એક ઉત્તેજના હવે જીવનમાં રાખો.
૧૮. કર્મમાં, કર્મનું મહત્ત્વ નથી, પરંતુ જીવનના ભાવનું સતત એકધારું, જીવતું ચિંતન રહ્યા કરે એ સવિશેષપણે મહત્ત્વનું છે. તેવો જીવતો અભ્યાસ કર્મ કરતી પળે કેળવવો. - શ્રીમોટા

॥ हरिःॐ ॥

पूज्य श्रीमोटाना ज्ञपननी महत्पनी तवारीष

जन्म : ता. ४-८-१८८८, भादरवा वद योथ, संवत १८५४

स्थण : सावली, जि. वडोदरा, नाम : यूनीवाल,

माता : सूरजबा, पिता: आशाराम, अटक : भावसार.

१८१६ : पितानुं अवसान.

१८०५ थी १८१८ : तूटक अभ्यास-साथे आकरी मजूरी.

१८१८ : मेट्रिक पास.

१८१८-२०: वडोदरा कोलेजमां.

ता. ६-४-१८२१: कोलेज त्याग.

१८२१ : गूजरात विद्यापीठ.

१८२१ : विद्यापीठनो त्याग. हरिजन सेवानो आरंभ.

१८२२ : ईङ्गुंनारोगथी कंटाणीने गरुडेश्वरनी लेभड उपरथी आत्महत्यानो प्रयास, देवी बयाव, 'हरिःॐ' जपथी रोग मटाडवानो सङ्ग प्रयोग.

१८२३ : 'तुज यरणे' तथा 'मनने'नी रचना.

१८२३ : वसंतपंचमीअे पू. श्रीबाणयोगीञ्ज द्वारा दीक्षा. श्रीकेशवानंद धूशीवाणा दादानां दर्शने - सांछिभेडा गया. रात्रे स्मशानमां साधना अने दिवसभर प्रभुप्रीत्यर्थे हरिजन सेवा.

१८२६ : लग्न-हस्तभेणाप वपते समाधिनो अनुभव.

१८२७ : हरिजन आश्रम, ओदालमां सर्पदंश-परिणामे 'हरिःॐ' जप अभंड थयो.

१८२८ : 'तुज यरणे' नी प्रथम आवृत्तिनुं प्रकाशन.

१८२८ : पहेली छिमालय यात्रा.

१८२८ : साकोरीना पू. श्रीउपासनी बाभानुं नडियादमां आगमन, अेमना आदेश मुजब साकोरी जवुं-त्यां मणमूत्रनी पथारीमां सात दिवस.

१८३० : मननी नीरवतानो साक्षात्कार.

१८३० थी 'उर दरमियान साबरमती, वीसापुर, नासिक अने यरवडा जेलमां. हेतु-देशसेवानो नछि, साधनानो. सभत परिश्रम अने लाठीमार दरमियान प्रभुस्मरण-मौन. विद्यार्थीओने समजववा वीसापुर जेलमां सरण भाषामां श्रीमद् भगवद्गीतानुं विवरण लभ्युं-'ज्ञपनगीता'

१८३४ : सगुण ब्रह्मनो साक्षात्कार.

૧૯૩૪થી ૧૯૩૯ દરમિયાન હિમાલયમાં અધોરી બાવા પાસે જવાનું બન્યું, ધુંવાધારના ધોધની પાછળની ગુફામાં સાધના. ચૈત્ર માસમાં ૨૧ છાણાંની ૨૧ ધૂણી ધખાવી નર્મદાકિનારે ખુલ્લામાં શિલા ઉપર નગ્ન બેસીને સાધના, શીરડીના સાંઈબાબાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન-આદેશ-સાધનાના અંતિમ તબક્કાનું માર્ગદર્શન.

૧૯૩૯ : તા. ૨૯-૩-૧૯૩૯ : રામનવમી, સંવત : ૧૯૯૫ કાશીમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર. હરિજન સેવક સંઘમાંથી રાજનામું. 'મનને'ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન.

૧૯૪૦ : (તા. ૯-૯-૧૯૪૦) વિમાનમાર્ગે અમદાવાદથી કરાંચી જવાનો ગૂઢ હુકમ.

૧૯૪૧ : માતાનું અવસાન.

૧૯૪૨ : હરિજન સેવક સંઘમાંથી છૂટા થયેલા, છતાં હરિજન કન્યાછાત્રાલય માટે મુંબઈમાં ફાળો ઉઘરાવ્યો. બે વખત સખત પોલીસમાર-દેહાતીત અવસ્થાના પુરાવા.

૧૯૪૩ : ૨૪, ફેબ્રુઆરીમાં ગાંધીજીના પેશાબના ઝેરી જંતુઓનું પોતાના પેશાબમાં દર્શન. નૈમિત્તિક તાદાત્મ્યનો અનુભવ.

૧૯૪૫ : હિમાલયની યાત્રા-અદ્ભુત અનુભવો.

૧૯૪૬ : હરિજન આશ્રમ, અમદાવાદ મીરાંકુટિરમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૦ : દક્ષિણ ભારતના કુંભકોણમ્માં કાવેરી નદીને કિનારે હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૪ થી સુરતના કુરુક્ષેત્રમાં એક ઓરડીમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૫ : (તા. ૨૯-૫-૧૯૫૫) નડિયાદ, શેઠી નદીને કિનારે હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૬ : (તા. ૨૩-૪-૧૯૫૬) સુરત, કુરુક્ષેત્રમાં હરિ: ઝં આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૬૨થી ૧૯૭૫ : શરીરના અનેક રોગો-સતત પ્રવાસ સાથે ૩૬ અધ્યાત્મ-અનુભવ ગ્રંથોનું લેખન-પ્રકાશન.

૧૯૭૬ : ફાજલપુર-મહીનદીના કિનારે શ્રી રમણભાઈ અમીનના ફાર્મ હાઉસમાં તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬ના રોજ માત્ર છ જણની હાજરીમાં આનંદપૂર્વક દેહત્યાગ. પોતાનું 'ઈંટ-ચૂનાનું સ્મારક ન કરવાનો આદેશ' અને આ નિમિત્તે મળેલી રકમનો ઉપયોગ દૂર ગુજરાતનાં પછાત ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાના ઓરડાઓ બંધાવવાના લોકફાળામાં કરવાની સૂચના.

॥ હરિ: ઝં ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

આરતી

ૐ શરણચરણ લેજો, પ્રભુ શરણચરણ લેજો,
પતિત ઉગારી લેજો (૨) કર ગ્રહી ઉર લેજો. ...ૐ શરણ.

મનવાણીના ભાવો, કર્મ વિષે ઊતરો, પ્રભુ (૨)
મન, વાણી ને દિલને (૨) કૃપાથી એક કરો. ...ૐ શરણ.

સર્વ મળેલાં સાથે, દિલ સદ્ભાવ ઊગો, પ્રભુ (૨)
છો અપમાન થયાં હો (૨) ત્યાંયે ભાવ બઢો. ...ૐ શરણ.

નિમ્ન પ્રકારની વૃત્તિ, ઊર્ધ્વગમન કરવા, પ્રભુ (૨)
પ્રભુકૃપાથી મથાજો (૨) ચરણશરણ ગ્રહવા. ...ૐ શરણ.

મનના સકળ વિચારો, પ્રાણતણી વૃત્તિ, પ્રભુ (૨)
બુદ્ધિતણી સૌ શંકા (૨) ચરણકમળ ગળજો. ...ૐ શરણ.

જેવા દિલ હોઈએ પ્રભુ, તેવા દેખાવા, પ્રભુ (૨)
મતિ મુજ ખુલ્લી રે'જો (૨) સ્પષ્ટ જ પરખાવા. ...ૐ શરણ.

દિલમાં કંઈક ભર્યું હો, તે થકી બીજું ઊલટું, પ્રભુ (૨)
કદી પણ મુજથી ન બનજો (૨) એવી મતિ દેજો. ...ૐ શરણ.

જ્યાં જ્યાં ગુણ ને ભાવ, દિલ ત્યાં મુજ ઠરજો, પ્રભુ (૨)
ગુણ ને ભાવની ભક્તિ (૨) દિલ મુજ સંચરજો. ...ૐ શરણ.

મન, મતિ, પ્રાણ પ્રભુ ! તુજ ભાવ થકી ગળજો, પ્રભુ (૨)
દિલમાં તુજ ભક્તિની (૨) છોળો ઊછળજો. ...ૐ શરણ.

-શ્રીમોટા

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં પુસ્તકો

૧. મનને (પદ્ય)
 ૨. તુજ ચરણે (પદ્ય)
 ૩. હૃદયપોકાર (પદ્ય)
 ૪. જીવનપગલે (પદ્ય)
 ૫. શ્રીગંગાચરણે (પદ્ય)
 ૬. કેશવચરણકમળે (પદ્ય)
 ૭. કર્મગાથા (પદ્ય)
 ૮. પ્રણામપ્રલાપ (પદ્ય)
 ૯. પુનિત પ્રેમગાથા (પદ્ય)
 ૧૦. જીવનસંગ્રામ (પત્રો)
 ૧૧. જીવનસંદેશ (પત્રો)
 ૧૨. જીવનપાથેય (પત્રો)
 ૧૩. AT THY LOTUS FEET
 ('તુજ ચરણે'નો અનુવાદ)
 ૧૪. જીવનપ્રેરણા (પત્રો)
 ૧૫. TO THE MIND
 ('મનને'નો અનુવાદ)
 ૧૬. જીવનપગરણ (પત્રો)
 ૧૭. જીવનપગથી (પત્રો)
 ૧૮. જીવનમંડાણ (પત્રો)
 ૧૯. જીવનસોપાન (પત્રો)
 ૨૦. જીવનપ્રવેશ (પત્રો)
 ૨૧. જીવનગીતા (ગદ્ય-પદ્ય)
૨૨. જીવનપોકાર (પત્રો)
 ૨૩. આર્તપોકાર (પ્રાર્થના)
 ૨૪. હરિજન સંતો (ગદ્ય-પદ્ય)
 ૨૫. Life's Struggle
 ('જીવનસંગ્રામ'નો અનુવાદ)
 ૨૬. જીવનમંથન (પત્રો)
 ૨૭. જીવનસંશોધન (પત્રો)
 ૨૮. નર્મદાપદે (પદ્ય)
 ૨૯. જીવનદર્શન (પત્રો)
 ૩૦. જીવનપરાગ (સારસંચય)
 ૩૧. અભ્યાસીને (પદ્ય)
 ૩૨. જિજ્ઞાસા (પદ્ય)
 ૩૩. જીવન અનુભવ ગીત (પદ્ય)
 ૩૪. જીવનઝલક (પદ્ય)
 ૩૫. જીવનલહરિ (પદ્ય)
 ૩૬. જીવનસ્મરણ (પદ્ય)
 ૩૭. શ્રદ્ધા (પદ્ય)
 ૩૮. ભાવ (પદ્ય)
 ૩૯. જીવનરસાયણ (પદ્ય)
 ૪૦. નિમિત્ત (પદ્ય)
 ૪૧. રાગદ્વેષ (પદ્ય)
 ૪૨. જીવનઆહ્વાદ (પદ્ય)
 ૪૩. જીવનતપ (પદ્ય)
૪૪. જીવનસૌરભ (પદ્ય)
 ૪૫. જીવનસ્મરણ સાધના (પદ્ય)
 ૪૬. જીવનરંગત (પદ્ય)
 ૪૭. જીવનથામણ (પદ્ય)
 ૪૮. કૃપા (પદ્ય)
 ૪૯. સ્વાર્થ (પદ્ય)
 ૫૦. શ્રીસદ્ગુરુ (પદ્ય)
 ૫૧. જીવનકથની (પદ્ય)
 ૫૨. પ્રેમ (પદ્ય)
 ૫૩. જીવનસ્પંદન (પદ્ય)
 ૫૪. મોહ (પદ્ય)
 ૫૫. ગુણવિમર્શ (પદ્ય)
 ૫૬. જીવનપગદંડી (પદ્ય)
 ૫૭. જીવનકેડી (પદ્ય)
 ૫૮. જીવનચણતર (પદ્ય)
 ૫૯. જીવનઘડતર (પદ્ય)
 ૬૦. ભાવકણિકા (પદ્ય)
 ૬૧. ભાવરેણુ (પદ્ય)
 ૬૨. ભાવજ્યોતિ (પદ્ય)
 ૬૩. ભાવપુષ્પ (પદ્ય)
 ૬૪. ભાવહર્ષા (પદ્ય)
 ૬૫. જીવનપ્રવાહ (પદ્ય)
 ૬૬. જીવનપ્રભાત (પદ્ય)
૬૭. કર્મઉપાસના (પદ્ય)
 ૬૮. મૌનએકાંતની કેડીએ (પ્રવચન)
 ૬૯. મૌનમંદિરનું હરિદ્વાર (પ્રવચન)
 ૭૦. મૌનમંદિરનો મર્મ (પ્રવચન)
 ૭૧. મૌનમંદિરમાં પ્રભુ (પ્રવચન)
 ૭૨. મૌનમંદિરમાં પ્રાણપ્રતિકા (પ્રવચન)
 ૭૩. શેષ-વિશેષ (સત્સંગ)
 ૭૪. જન્મ-પુનર્જન્મ (સત્સંગ)
 ૭૫. તદ્દૂપ-સર્વદૂપ (સત્સંગ)
 ૭૬. અગ્રતા-એકાગ્રતા (સત્સંગ)
 ૭૭. જોડજોડ (સત્સંગ)
 ૭૮. અન્વય-સમન્વય (સત્સંગ)
 ૭૯. ગ્રહગ્રહણ (સત્સંગ)
 ૮૦. એકીકરણ-સમીકરણ (સત્સંગ)
 ૮૧. પગલે પગલે પ્રકાશ (પત્રો)
 ૮૨. કેન્સરની સામે (પત્રો)
 ૮૩. ધનનો યોગ
 ૮૪. મુક્તાત્માનો પ્રેમસ્પર્શ (પત્રો)
 ૮૫. સંતહૃદય (પત્રો)
 ૮૬. સમય સાથે સમાધાન (પત્રો)
 આ ઉપરાંત ઉપરનાં પુસ્તકોમાંથી
 થયેલાં ૧૫ સંકલનો.

॥ हरिःॐ ॥